

◆ N ə s r

Mübariz CƏFƏRLİ

ÖLÜLƏR ÜÇÜN YUMURTA

◆ *Roman*

*Dəvə oynayanda qar yağar...
El sözü*

Qapının zəngi çalınanda əlindəki zərləri nərdin içinə qoyub qalxdı, eyvandan qonaq otağına, ordan da dəhlizə keçib qapını açdı. Rəqibi də erinib-eləmədən ayağa durub ehmal addımlarla onun ardınca gəldi. Qapının ağzında hələ üzünə düz-əməlli tük çıxmamış cavan, ucaboy, başına deşik-deşik yay kepkası qoyan oğlan dayanmışdı.

–Salam, dayday... – oğlanın ağzında nəsə vardı, deyəsən, saqqız çeynəyirdi.

–Əleykim... – oyunu yarımçıq saxlayan dedi. – Nolub?..

–Buyurun... – oğlan əlindəki kağızı ona uzatdı.

–Bu nədi? – yazılı-möhürlü kağızı alıb oxumadan soruşdu.

–Bələdiyyəyəndi... – cavan rəsmiyyətlə izah elədi. – Yaşadığınız mənzilin əmlak vergisini ödəməlisiz...

–Bu mənzil mənim deyil ki, a bala... Dostumundu... Mənim belə yaxşı mənzilim olsaydı? nə dərdim vardı? Çoxdan gəlib burda tək-tənha yaşayardım özümçün... Arvad məni evdən qovub, çarəsizlikdən hələlik bu mənzildə qalırım...

–Onda, bu kağızı verərsiz evin yiyəsinə... – cavan gülməyini güclə saxladı.

–Ev sahibi xaricdədi. Moskvada...

–Nolar... Gələndə verərsiz... – kağız gətirən tələm-tələsik canını qurtarmaq istədi. – Sağ olun...

–Yaxşı yol... – deyib qapını örtüdü.

Qapını bağlayan kimi də arxada dayanmış rəqibi onu məzəmmətlədi:

–Səndən soruşan var idi ki, ayın neçəsidə?

–Yeyib-içdim sənə qalmadı, şpiyon kimi nə düşmüşsən dalıma?.. – məzəmmətlənənə cavab vermək əvəzinə gileyləndi. – Hər şeyə mız qoyma, açıq de, görüm nolub?

–Day nolacaq, sənə kim deyirdi ki, tanımadığın adama hesabat verəsən?.. Oğlun yerindəydi o. Böyük-küçük bilməyib ağzını qoyursan Allah yoluna. Arvad məni evdən qovub... Bu mənzil mənim deyil... Ev yiyəsi Moskvadadı, mən nə bilim nə... Bəlkə ərinməyib salaydın çənənin altına, tərcümeyi-halını da əvvəldən-axıracan bitdə-bitdə danışaydın ona? Harda doğulmuşsan, haçan məktəbə getmişsən... – əlini yellədi etinasızlıqla. – Eh... Sənnən oğurluğa getmək olmaz... Ağzın yırtıqdı, adamı ələ verəsən... Öz sirrini saxlaya bilməyən mənimkini saxlayacaq? – acıqlı-acıqlı elə dedi ki, guya, həqiqətən oğurluğa getməyə hazırlaşmışdılar. – Gördün kağız gətirən sənə necə qəribə, mat-məəttəl baxırdı?

–Necə baxırdı ki?.. – o, rəqibini yamsılamaq istədi.

–Belə... – qaşlarını oynadıb gözlərini bərəltədi rəqibi. – Dəliyə baxan kimi...

–Bəs, nə deyəydin?

–Deyəydin ki, cəhənnəm ol, sürüş burdan, malakasos!..

–Bacı-qardaş sizin ağzınızdan qan iyi gəlir, boş yerə cavan uşağın xətrinə niyə dəyim, hə?..

Keçib yenə eyvandakı masanın arxasında əyləşdilər qabaqlarında da nərd.

–Sən düzələn deyilsən... Canından iraq, qozbeli düzəldən qəbir də səni düzəldə bilməyəcək...

–Bəs, bu kağızı neyləyim? – cavanın verdiyi kağızı göstərdi.

–Neyniyəcəksən, çır at o yana... – rəqibi əməlli-başlı əsəbiləşmişdi. – Bu kağızdan hamıya gətirirlər... Kimi həriflədilər qənimətdi...

–Yox... Əmanətə xəyanət eləmək olmaz... Saxlayım, evin yiyəsi gələndə verərəm özünə, istəyər cırıb atar, istəyər pulu ödəyər... – kağızı səliqə ilə qatlayıb köynəyinin döş cibinə qoydu. – Əşi, həvəsim yoxdu e, oynamıram... – nərdin daşlarını qarışdırdı. – Gəl səni ötürüm, çıx get, özüm də düşürəm həyəətə, bir az gəzişəcəm, sonra da maşını yuduzduracam...

* * *

Arvadı evdən qovanla nərd oynayan masa arxasında sakitcə əyləşib dilxor-dilxor siqaret tüstülətdirdilər. Divandakı qadın da susub əlləri ilə üzünü örtmüşdü, araya uzun və cansıxıcı sükut çökmüşdü. Kondisionerin uğultusuna qarışan iri divar saatının sağa-sola hərələnən kəfkinin ritmik çıqqıltısı sükutu pozurdu, bir də həyətdə oynayan uşaqların hay-harayı... Sonuncu mərtəbəyə səs-küy gəlirdisə, vay aşağıda yaşayanların halına...

–Dedi ki, evə qayıtmayacaq? – nəhayət, qadın dilə gəldi.

–Yox... Qırımından belə anladım ki, məsələ ciddidi, qayıdana oxşamır... Yəqin çoxdan qərar veribmiş... Beş-üç günün söhbəti deyil... Çox arxayın

idi e, özündən... Elə bil qanqaraldıcı heç nə baş verməmişdi... Deyib-gülürdü, kefi göyün yeddinci qatında idi... Sözarası dedi ki, mən nə qədər bacarırdımsa dözdüm, bundan o yanısı mənlilik deyil...

–Cəhənnəmə qayıtsın, gora qayıtsın! – qadın lapdan qeyzləndi, tez də köpü yatdı, səsini yavaşıtdı. – Bəs harda, kimin yanında qalır? Yeri yaxşı olmasa, dizin-dizin, sürünə-sürünə qayıdar...

–Deyəsən, tək yaşayır. Təzə tikilmiş binada... On üçüncü mərtəbədə... Deyir ki, guya, hansısa dostunun mənzilidi, hələlik ona verib... – kişi nagüman-nagüman cavab verdi.

–Yalan deyir, onun dostu nə gəzir, yəqin o mənzil də özünüküdü... Sənə nömrə gəlib...

–Mən də elə başa düşdüm... Bilə-bilə, qəsdən qıy-qışqırıq salırdı həmin mənzildən söz düşəndə... Onda dalağım sancdı...

–Həlbət ki, elədi... Bilirsən o, necə hiyləgərdi, biclik kursunu bələkdə qurtarıb... – qadın razılıqla başını tərpətdi. – Araya söz qatıb otaqda siqaret çəkmə... Öz evinizdə tüstülətsən, arvadun sənə dərinə saman tərər... Söndür o zəhrimarı... Ondan da elə siqaretə görə zəhləm gedirdi, bütün günü fışfış evdə tüstülədir... – çımxırıb mətləb üstünə gəldi. – Ayrı nə dedi? Əməlli-başlı boşanacaq, ya küsəyən gəlin kimi dedəsi evinə gedib qiymətini artırır?.. Qarnının ağrısı nədi görəsən, torbaya pişik hardan girib?

–Orasını dəqiq bilmədim, – kişi itaətlə siqareti külqabına basıb söndürdü. – Deyəsən, yox... Amma kəbinli qalsaz da, bu heç nəyi dəyişməyəcək. Mənə belə gəlir, adicə kağız parçasıdı o zaqs kağızı... Hələ mal-mülk bölgüsü də elədi mənən nərd oynaya-oynaya... Özü də tamam ciddi, zarafatsız-filansız... Bilirsən axı, o, necə bamezədi...

–Necə yeni? Deyirsən mənim aqlım çaşıb? Bu boyda zarafat olar? – qadın əsəbi-əsəbi yerində qurcalandı. – Mal-mülk bölgüsündən nə dedi?

–Dedi ki, maşını mən götürmüşəm, qoy mənzil ona qalsın... Ürəyin istəyəndə bağa gedib-gələ bilərsən, bağın açarı ikinizdə də var... Yeni bağ hələlik ümumidi, hər ikinizindi... Elə bağ məsələsindən də aqlım bir şey kəsmədi. Şəriqli malın olunca, şəriqli arvadın olsa yaxşıdı, deyiblər...

–Bəs, rayondakı mülk?

–Sənin o mülkdə də gözün var? Onnan da söz saldı... Dedi ki, o mülk bizim ata-baba ocağımızdı, oranın sənə dəxli yoxdu, o ev müqəddədi... Müqəddəslərin ruhu gəzir o ocaqda...

–Pah!.. Yavaş yeri, yıxılırsan... Gündə bir vedrə arağ içirdi, indi molla olub mənim üçün... Müqəddəs ocaq e... Evlərinin arxasında, hündür ağacların arasındakı bir qaya parçasının üstündə qapısız-pəncərəsiz məqbərəfason bir şey tikiblər, şayiə də buraxıblar ki, guya, bəzən gözlənilmədən həmin daşın ətrafını öz-özünə xəfif bir alov bürüyür, od qaya parçasına bənzəyən üstü qara parçalı daşı haləyə alır... Ancaq nə hikmətdisə, daşın üstündəki qalın parça yanıb-eləmir. Üstəlik, uydururlar ki, həmin vaxt, yəni daşın yan-yörəsini alov bürüyəndə türbənin düz ortasına qoyulan daş öz-özünə havaya qalxır, ətrafındakı alov sönənəcən havadan asılı qalır... Özün şahidsən mən neçə dəfə, neçə gün qaldım o evdə, amma o daşın

yan-yörəsində od-alov-filan görmədim, deməli, daşın öz-özünə havaya qalxıb göydə qaldığını da görə bilməzdim, od-alov yoxdusa, havaya qalxıb göydə durmaq da yoxdu. Belə ki, deyilənlərin hamısı fırlıdaqdı, mövhümatçıların başını bişirməkdən ötrüdü... Xurafatçılardan pul qoparmaq tələsidi... Hamısı müftəxordu, heç biri heç yerdə işləmirdi, elə "Allah-Allah" deyə-deyə şarlatanlıqla pul qazanırdılar, yalansa, Allah onların belini qırırsın... O cür kələkbazlıqla qazanılan pulu rahat xərcləmək olar? Oların yeri cəhənnəmdəki qır qazanında bişmək deyil ki... Elə bu dünyada da burunlarından gələcək o haram pullar... Mən qarabaxt da hərdən dilimi saxlaya bilmirəm, oluram pis... Bu şarlatanlar təkçə yazıq, fağır, əlacsız camaatı aldatmırlar ki... İraq-iraq, guya, öz ələmlərində Allaha, peyğəmbərə, bütün müqəddəs sayılanlara kələk gəlirlər... O allahsızlar üçün müqəddəs, dəyərlə heç nə yoxdu yer üzündə, hər şeyi pul-para ilə, var-dövlətlə ölçürlər. Məqbərə, türbə qəbirin üstündə tikilər, düzdü? Daşa da məqbərə tikələr?..

–O adi daş deyil. Müqəddəsdə... Çox yerdə müqəddəs şeylər, ağaclar, daşlar, mən nə bilim, balaca heykəllər qorunmaq üçün əhatəyə alınır... O həyətdəki daşın üstündə olan tikili də yəqin buna görə...

–Daş, əşya haçandan müqəddəs sayılır?

–Təkçə daş deyil ki... Deyirlər axı, daşın altında kiminsə qəbri də var. Vaxtı yetişəndə oyanacaq...

–Camaat göz qırpımında planetləri gəzir, maddilikdən yaxa qurtarıb gözəgörünməz varlığa çevrilir, buludların üstündə yeriyir, virtual pullar kağız əskinaslardan qat-qat dəyərlə olur, sənə Şeyx Nəsrullah kimi yapışmışsan ki, min ilin ölüsü diriləcək... Dirilsin də, dirilib nağayacaq, futbol oynayacaq?..

–Mənə qulaq as, bir az səbirli, hövsələli ol, qaşınmayan yerdən qan çıxarma... Bir də sən haçandan alim olmusan, az?

–Nə alimbazlıqdı e, mən məktəb-zad oxumamışam bəyəm? Məqbərə, türbə deyil e, o həyətdəki daşın üstündə, pul, var-dövlət dağarcığıdır... Bu Allaha kələk gəlmək deyil, bəs nədi? Görüm, Allah oların başına elə o türbədəki boyda bir daş salsın...

–Az, bəsdə ona-buna qarşı elədin... Ateistliyin başına bəla açacaq sənə... Oların sənə nə pislili keçib? Qorxmursan seyid-peyğəmbər övladlarının cəddindən?

–Nə qarşı, nə ateistlik e, mən ateist-zad deyiləm. Seyid də araq içib min hoqqadan çıxar? Qoy piyanıskalıq eləyənlər qorxsun... Yadındadı atası toyumuza gəldi rayonnan, içib piyan oldu toyda, nə həngəmə çıxartdı, heç kəs sakitləşdirə bilmirdi o seyidi, hərəyə bir kəllə gəlirdi. Çünki özündə-sözündə deyildi, arağı su kimi içmişdi... Deyirlər, toyumuzda içib altını batırmışdı da... Belələrinin ətəyində namaz qılmaq istəyirsənsə, get qıl, sən qabağını kəsən yoxdu... Sən onsuz da ingilis bayrağısan, külək hayana əsdi, ora yığılmağa öyrəmişən...

–Qızıqıb başlama yenə... O, sənə ərin, başa düş!.. Özü də pis adam deyil... Atasının toyda keflənməyini adamın başına nə qədər qaxmaq olar? O da dəmirdən deyil ki, nə qədər dözsün?.. O adamların sənə nə pislili dəyib? Sənə az qala özün ağırlığında qızıl-gümüş bağışladılar mənən

ora qonaq gedəndə... Mən də çörək kəsmişəm onun ata evində... Az qala ayağımızı yuyacaqdılar, day adama necə hörmət eləyərlər?.. Bir hüquqşünas kimi deyirəm ki, o evdən gözünü çək, ordan sənə heç nə düşmür, o ev sənənən qabaq tikilib...

–Nə qızımaq e, düz demirəm?! – qadın onun son kəlmələrini qulaqardına vurdu. – Orasını yaxşı yadıma saldın, sən özün də olmusan axı, onun ata-baba mülkündə, yadımdadı, hələ o yumru məqbərənin içinə də girmişdin, ordakı daşı da sığallamışdın qorxudan əlin titrəyə-titrəyə, deyəsən, gözündən yaş da gəlirdi daşa sığal çəkdikcə... Hə, hə, yaxşı yadımdadı, diz çöküb əməlli-başlı ağlayırdın sən dodaqaltı nə isə pıçıldaya-pıçıldaya... Deyəsən, maşınlı-katibəli bir vəzifə keçirdi sənin könlündən... Sən mənim ərimdən də betərsən, ay xətəkar...

–O məqdərənin qapısı yoxdusa, mən içəri necə girmişdim? – qadının istehzasını qulaqardına vurdu.

–Qapı yeri var e, olmağına, tağlı qapı yeri, qapının özü yoxdu, boşdu yeri...

–Görürsən, nahaq danışırısan...

–Sözü fırlatma, o, rayondakı mülkə: “müqəddəs,” – deyib forslananda sən də ağına su alıb susdun? Ya əllərini qaldırıb onun tərəfinə keçdin? Yadımdadı, onun əmisi öləndə doğmaları qalmışdı bir tərəfdə, sən gözünün qorasını tökürdün, yaxanı cırırdın... Ölən yaddan çıxmışdı, camaat bilmirdi səni necə kiritsin... Hələ kişilənib mənim də üstümə çıxmırdın ki, niyə gec gəlmisən yas yerinə...

–Köhnə palan içi eşmə... Dava-dalaşa, razborkaya getmişdim ora? Onun əmisi öləndə də mən sənə görə ağlayırdım. Bilirdim ki, itlə pişik kimi yola getmirsiz bir evin içində. Ağlayırdım ki, mehribançılıq yaradım aranızda, sizin evliliyin ömrünü uzadam. O boyda mal-mülk, var-dövlət əlimizdən çıxmasın. Yoxsa, onun bütün nəslə bir gündə qırılsın, mənim nə vecimə?..

–Onsuz da qırılıblar, bir kişiyəoxşayan, bıçlı-saqqallı, qarımış, ifritə bibisi qalıb, bir də özü...

–Ona görə gerek səbirli olaydın... İndi durub hay-küy salaram, deyər ki, vapşə, boşanıram, nə sözün var? Hələlik sə, heç olmasa rəsmi ər-arvad sayılırsız... Belə məsələdə dərinə getmək olmaz e, işi pişim-pişimlə, sığallaya-sığallaya görmək lazımdı...

–Qorxaq! Sən mənim qardaşımsan, ya onun?

–Bir quranlıq söz danışırım, kor kimi hələ də tutduğunu buraxmırsan... Düzü, mən onda bir günah görmürəm... Sən... dilini bir az şirin elə də...

–Dilin məsələyə dəxli yoxdu... – qadın səsini yavaşıtıdı. – Mənim uşağım olmadığına görə bu həngamə baş verir...

–İnanmıram... Yox... – kişi etinasızlıqla əlini yellədi. – İndi təbətət elə inkişaf eləyib ki, doxsan yaşında qarını da doğuzdururlar. Sən üstünə düşsən, istədiyin vaxt ana ola bilərsən. İntəhası, sən də barmaqarası baxmısan övlad məsələsinə, o da... Vecinizə olmayıb övlad-zad... O başqa söhbətədi ki, indi arvadlar ərə gedən kimi uşaq doğub kişilərin başında qoz sındırırlar. Yazıq kişilər də oğul-uşaq xətrinə səslərini çıxarda bilmirlər...

–Hamını öz arşınınla ölçmə... Səni moizə oxumağa çağırمامışam, olan olub, keçən keçib, indi bir çıxış yolu göstər... Neyləyim mən, hardadı çarə, sənin onunla görüşünüzdən hansı nəticəni çıxara bilərik? – ümumiləşdirib qardaşını da öz başına gələnlərə şərikin eləmək istədi. – Sən də bir evin kişisisən, bu işi hay-küysüz yoluna qoymaq üçün neyləməliyik? – qadın susub diqqətlə qardaşının ağızına marıtladı.

–Belə peşman olacaqdınsa, onu evdən niyə qovurdun? Neyləmişdi axı o yazıq sənə, hə?

–Kim? Mən?! – qadın təəccüblə gözlərini bərəldib əlini yüngülcə sinəsinə vurdu. – Mən qovmuşam onu?

–Yox, mən!.. Hər halda, sənin ərin yeri gəldi-gəlmədi, belə deyir...

–Allah haqqı, yalan deyir... Baş açmadım nədəndi, qarnının ağrısı nədi, elə durduğu yerdəcə şeylərini yığdı balaca idman çantasına, çantanı da çiyinə atıb qalxdı ayağa ki, mən gedirəm, biz gerek ayrı yaşayaq, istəsən, boşanarıq...

–Elə səbəbsiz-zadsız?

–Allah haqqı, hə? – qadın andını təkrarlayıb qətiləşdirdi.

–Bəs, istəsən boşanarıq, nə deməkdir?..

–Bilmirəm, bəlkə mənim haçansa ərə getmək istəyəcəyimə işarə eləyirdi?

–Az, birdən kənarada adamın-zadın olar e?.. Nədənsə duyuc düşüb, qulağına bir səs dəyib bəlkə?

–Biqeyrət-biqeyrət danışma, məni nə hesab eləyirsən?..

–Nə bilim, adamın ağına min cür fikir gəlir... – kişi qalxmaq istəyirmiş kimi, yerində qurcalandı. – Nə işə... Day mən gedim...

–Elə belə gedəcəksən?

–Nədi ki?

–Bəs, mən neyniyim? Qardaş deyilsən, bir çarə tap, çıxış yolu göstər... Nə məsləhət görürsən?

–Çarə yoxdu, zəng elə mobil telefonuna, yalvar-yaxar... Bəlkə insafa gəldi, ürəyi yumşaldı... Çıxmayan cana ümid çoxdu...

–Nə?! – qadın hirsindən dik qalxdı. – Mən yalvarıb-yaxarım? Bu nə sözdü deyirsən? Allah vurmuşdu onu!.. Gör mən kimin bacısı qızıyam? Cəfər müəllimin... Qulağının dibini görər o!..

–Əl çək Cəfər dayıdan... O rəhmətliyin sümükləri də çürüyüb...

–Hər nə... Ölkənin sayılıb-seçilən prokurorlarından idi Cəfər dayım... Gözünən gəlsin o əclafın, indi mənə dalını çevirir, mənim Cəfər dayım adam eləyib də onu, guya sən bilmirsən...

–Heç sənin əringil də kasıb-fağır deyildi, bütün el-oba oların başına and içirdi, ətəyini öpürdü...

–Pah!.. Oların nəslini yığıla, Cəfər dayımın dırnağı ola bilməzdi, Cəfər dayım olmasaydı, kim bilir hansı dərədə sülənirdi o...

–Cəfər dayı adam eləyəndi, ona-buna niyə əl tuturdu, elə öz bacısı oğlunu adam eləyərdi də...

–Kimi?

–Belə məni...

–Nolub ki, sənə?

–Nolacaq, institutu qurtarandan sonra nə illah elədim mənə prakturada balaca bir işə düzəltmədi, elə o vaxtdan hüquq məsləhətxanasında baş girləyə-girləyə qocaldım, amma öz yekəxana, tripaş oğlunu Xarici İşlər Nazirliyinə düzəltdi... Tak şto, çox şişirtmə Cəfər dayını... Görə-görə gəlmişəm e, adam ağzını açmamışdan bilirəm nə deyəcək... Cəfər dayım, Cəfər dayım... – kişi istehza ilə qadını yamsıladı. – Mənə bir gün ağlamadı sənə Cəfər dayın... O ki qaldı sənə ər-ingil tərəfə, onlar varlı-hallı adamlardı, o boyda rayonda camaat başlarına and içir, hörmət-izzətləri var, onlar sənə Cəfər dayını nə hərleyirdilər? Hələ bilmək olmaz kim kimdən istifadə eləyib...

–Dayının haqqını itirmə, bəs niyə demirsən ki, o, sənə instituta girməyinə kömək eləmişdi? Day bizim yolumuzda özünü güdaza verməyəcəkdi ki... Ölənə dalınca danışmazlar...

–Buy... Salamməleykim... – kişi əlini sinəsinə qoyub yüngülcə təzim elədi. – Sən bayaqdan öz ərinin yeddi arxa dönənini qəbirdən xortladırısan, mən ölənə dalınca danışan oluram?... – dərinə getmədi. – Nə isə... özün bilərsən... – uzatmayıb ayağa dursa da, yenə dilini dinc saxlaya bilmədi. – O Cəfər dayın, o sənə ər-in, bir də sən... Üçünüz yığışib bir qərara gəlin... Mənsə öz qardaşlıq missiyamı yerinə yetirdim... – çəkinə-çəkinə yavaşca təkrarladı. – Gedim mən... Görürəm ki, mənlik iş yoxdu, mən girən kol deyil bu, sən yenə Cəfər dayından bərk yapış, nə çıxsa, ondan çıxacaq...

–Adə, ay arvadağız, mənə ələ salırsan?! – qadın qeyzləndi. – Belə asta getmə e... – qadın qapını göstərdi. – Tez ol, bas bayıra!.. Sürüş burdan! – çığırdı. – Sənə kimi qardaşın başına yekə bir daş düşsün!..

–Bu gün ər-arvad ikiniz də mənə evdən qovmusuz... Amma yenə ər-in sənədən mərifətli idi... Mənə deyən gərək, ay başdanxarab, buların işinə niyə burnunu soxursan? – kişi yazıq-yazıq dedi. – Yanan da mənəm, yaman da...

* * *

Bacı-qardaşın sözü çəp gələndə o, yaşadığı binanın qabağında var-gəl eləyirdi.

–Salam, Əhməd dayı... – diksindi səsdən.

–Əleykim, Fəxrəddin, mən elə sənə yanına gedirdim...

–Maşını yuduzdurmağa?

–Hə... Rəhmətliyin nəvəsi, day sənə yanına nədən ötrü gələrlər?

–Hardadı maşın?

–Elə həmişəki yerində... Sənə moykanın yanında... Binanın altındakı qarajda... – bircə-bircə sadaladı.

–On dəqiqəyə gəl də, dayı, mən də gedim, bir siqaret alım, gəlirəm...

–Yaxşı...

... Fəxrəddin maşın yuyurdu, Əhməd də kətildə oturmuşdu, qabağında balaca masada da çay. O, armudu stəkandakı çaydan bir qurtum da almamışdı, çay da soyuyub buza dönmüşdü.

–Ay Fəxrəddin, sənın qabaq dişlərin niyə mırıqdı? – bekarçılıqdan xəbər aldı.

–O vaxt belə yaxşı vəzifəm yox idi axı... Uşaq idim, küçələrdə maşınların təkərini qaraldırdım. Tez-tez də davaya düşürdük təkər qaraldan uşaqlarla... İşləmək istəyən çox, təkər qaraldıb pul verən az... O günlərdən yadıgardı...

–Bir az pulun olsaydı, sənın dişini yaxşıca düzəltdirərdim...

–Diş qayıransan?

–Hə... Amma day işləmirəm... Diş klinikamı arendaya vermişəm... Dəxli yoxdu, tapşırırdım sənın dişini ucuz düzəldərdilər...

–Ucuz, yəni neçəyə?

–Sənın nə qədər pulun var?

–Heç nə qədər...

–Onda sənın üçün nə fərqi?.. Beş də yoxundu, on beş də...

–Yaman zarafatcılısan, ay dayı...

–Hə, atam da belə idi...

–Atası olmaq yaxşıdı?

–Baxır ataya da... – Əhməd udqundu. – Nə mənada?

–Mənim heç vaxt atam olmayıb...

–Elə şey olmur axı...

–Atam olub e, olmağına... Ancaq onun üzünü görməmişəm, o, mən doğulmamışdan gedib Rusyətə pul qazanmağa... O vaxtdan ölüsündən-dirisindən xəbər yoxdu... Nə bir parça kağız yazıb, nə də zəng-zad eləyib...

–Axtarmadı?

–Dayım çox axtardı, di gəl, heç yerə əli çatmadı. Elə bil belə adam heç bu dünyaya gəlməyibmiş...

–Yaşayış yerin-zadın var sənın?

–O nə deməkdi?

–Yəni, evin-eşiyin var? Harda qalırsan?

–Həri... Nöş yoxdu?.. Babam öldü, onun evin satdıq. Dayım o puldan bizə düşən payla burda birotaqlı ev aldı... Mənfi birinci mərtəbədə... Burda, evin altındakı dayanacağıın iki addımlığında...

–Day orda niyə?

–Ucuzluğuna görə... Ora zirzəmi sayılır...

–Mənzilin şəraiti var? Hamam, tualet, istilik-filan?..

–Bə nədi... Əməlli-başlı evdi... Bircə balkonu yoxdu, həm də binanın altındakı, yəni burdakı dayanacaqdan çıxan maşınların səsi birbaşa evdə eşidilir. Bir də ki, qonşular yoxdu yanımızda... Bizim mənzildən başqası yoxdu axı yan-yөрөmizdə... Evdən birbaşa binanın altına çıxırsan. Bura, dayanacağa, qarajlara... Ya da kefin istəyir min liftə, dırmaş kəlləçarxa, lap dama qalx...

–Qonşuların olmaması yaxşıdı...

–Hə, baş-qulağıımız dinçdi də...

–Anan nəçidi sənın?

–Dayım anamı da burda vəzifəyə qoydurdu... Bu binada xadimədi anam... – Dayısını tərifləməyi də unutmadı. – Dayım ağsaqqaldı, hər yanda sözü ötür, çox kömək eləyib bizə, bir əli bizim üstümüzdədi...

–Dayın sağ olsun ki, ana-bala sizi yaxşı vəzifəyə qoydurub... – mızıldadı Əhməd, deyəsən, Fəxrəddin adi işə vəzifə deməyə adət eləmişdi. – Bizim binanın əsl sahiblərisiz, belə getsə, sizin qabağınızda dayanmaq olmayacaq...

–Elədi, şükür Allaha... Əlimiz çörəyə çatıb... Hələ içi biz qarışıq bütün işçilərə günorta yeməyi də verirlər burda... Pervi, vtaroy... Ləzzət... Göz dəyməsin, tfu, tfu, – yalandan tüpürdü, – dolanıriq də bala-bala... Görmüsən yəqin mənim anamı, lifti, kalidoru silib-süpürəndə... Hündür, arıq, uzunsaç arvaddı...

–Dayan... – işləyən əl saxlayıb əlindəki nəm əskini sayladı, dönüb kətildə oturana baxdı. – Ay Fəxrəddin, o gözə... – “gözəgəlimli” demək istəsə də, dəbbələdi. – Göygöz, incəbel arvad sən anandı?

–Hə... – Fəxrəddin başını tərpətdi.

–Heç deməzsən onun sən boyda oğlu var... İri döş... e... Həmişə də iri, uzun döşlük taxır... – dili dolaşdığından söhbəti dəyişdi. – Məktəb-zad oxumusan sən?

–Yox, altıncı sinfi güclə qurtardım... – deyib anasının çavan görünməyinə aydınlıq gətirdi. – Anam məktəbi qurtarmamış ərə gedib, yaşı azdı...

–Anan işləyir, sən işləyirsən, amma bir şey qazana bilmirsiz deyəsən?

–Ayda bir əmək kredit veririk axı evə görə...

–Hə... Amma görürəm burdan da pis qazanmırsan, başqasının pulunu saymaq kimi çıxmasın, moykadan gəlirin az olur?

–Sən mənə on manat verəcəksənsə, onun dördü mənimdi...

–Bəs qalanı?

Fəxrəddin şəhadət barmağını rəngi getmiş hündür, nəm tavana tuşladı:

–Yuxarıların...

–Yuxarılar hardan bilir ki, sən gündə necə maşın yudun, neçəyə yudun?

–Görmürsən hər yan kameradı?... Özün bilirsən ki, bu binanın ərazisində çəkirlər hər şeyi... – ərinmədən sadaladı. – Lifti, kalidoru həyəti, dayanacağı, qarajı... Yuxarıların haqq-hesabında bir manat o yan-bu yan ola bilməz... Ayağın büdrədi, vəzifəni itirəcəksən, dərinə də saman təcəklər, ona görə ən yaxşısı düzlükdü... Day bu yaşımnda küçələrə düşüb təkər qaraltmağa halım yoxdu... – burasını qocafəndi əlavə elədi.

–Əsgərliyə getmişən sən?

–Yox...

–Bəs, sən əsgər gedəndə nolacaq?

–Məni əsgər aparmayacaqlar...

–Niyə?

–Küçələrdə təkər qaraldanlarla davaya düşüb dişlərimi sındırandan sonra dayım aparıb məni tikintidə vəzifəyə düzəltdi. Beton qarışdırıcıların köməkçisi... Çox üz vurdu ki, məni vəzifəyə götürsünlər. Balaca idim axı, götürmək istəmərdilər, axırda dayımdan keçməyib dedilər ki, biz səni

yarımştat vəzifəyə götürürük, amma bütün günü gəlib işləyəcəksən... Tikintidə bəxtim gətirmədi, truba düşdü sol əlimin üstünə, çeçələ barmağımla, adsız barmağımı üzdü... – Fəxrəddin sol əlini qaldırıb əşyayidəlil kimi Əhmədə göstərdi. – Budu... O vaxtdan qaldım səkkizbarmaq... Mənim yaşımın azlığına baxma, başım çox müsibətlər çəkib...

–Heyif... – Əhməd təəssüfləndi. – Heç fikir verməmişəm...

–Hardan fikir verəsən, sol əlim olduğuna görə bilinmir... İşlək əl deyil axı... Sağ əlim olsaydı, görüşəndə bilinirdi, işləyəndə incidərdi məni...

–Bir işim var, alınsa, sənin dişlərinə mən özüm düzəltdirəcəm... – sanki müsahibini inandırmaqdan ötrü əlini yüngülcə sinəsinə vurdu. – Öz cibimdən... Kişi kimi söz verirəm sənə... Mən söz vermərəm heç vədə, ancaq söz verdimsə, dediyimi hökmən eləyirəm...

–Alınar, ay dayı, alınar sənin işün, darıxıb-eləmə... – Fəxrəddin yenə maşının şüşəsini silməyə girişdi. – Həmişə fikirləş ki, sabah bu gündən yaxşı olacaq... Yoxsa yaşaya bilməzsən, ürəyin partlayar...

...Evin altından bayıra yol alan qara maşın moykanın qabağanda dayandı. Sükan arxasındakı qara eynəkli cavan başını bayıra çıxartdı.

–Ala, Faxı, buralarda ol... Yarım saata qayıdıram. Bu maşını yaxçı-yaxçı yumaq lazımdı...

–Baş üstə, burdayam... Haçan xətrindi, gəl... Sən qardaşsan, sənə həmişə yaşıl işıqdı, növbə-zad yoxdu...

Əhməd gülümsündü, çünki Fəxrəddin yalandan özünü qiymətə mindirirdi, deyəsən o, axırncı müştəri idi, maşın yuduzdurmaq istəyən-zad gözə dəymirdi. Deməli, müsahibi cəkişə-cəkişə bərkiyib diplomatiyanı da öyrənmişdi, onun gələcəyi üçün qorxmağa dəyməzdi, həmişə çörəyi olacaqdı...

Qara maşın diki qalxıb gözdən itdi.

* * *

“Ay dayı, bu yaşa çatmısan, heç vaxt dava-dalaşa düşməmişən? Nə fağır adamsan sən? Mən yazıq gözümü açandan, aqlım kəsəndən küçələrdəyəm, döyürəm, döyülürəm ki, bir parça çörək qazanım”.

“Mənim qeylü-qalnan heç vədə aram olmayıb... Ancaq bir dəfə, sənənən bir az böyük olardım onda, bir yaşımı oldürmək istəyirdim, öldürmək də yox e, başını kəsmək istəyirdim”.

“Başını kəsmək? Sağ ol, Əhməd dayı... Danış da, ay dayı, onsuz da vaxtımız çoxdu, bekar-bekar oturmusan özün üçün, mənim də qulağım səndədi, maşını qurulaya-qurulaya başım qarışsın?”

“Danışa bilmərəm...”

“Nöşün?”

“Elə şeylər var ki, danışılmalı deyil.”

“Bildim... Demirsən, demə... Yəqin qız məsələsi olub... Başqa nə üstə ola bilər ki?.. Bəs, nöş başını kəsmədün?”

“Böyüklər xəbər tutub işə qarışdılar, imkan vermədilər”.

“Hə... Bu işin... Ee... Öldürmək istədiyinin axırı nə oldu?”

“Heç nə... Onu yük maşını vurub yarımcan elədi. Ömürlük yatağa saldı. İndi bilmirəm, sağdı, ya ölüb...”

“Vay!.. Sənnən ehtiyatlı olmaq lazımdı, dayı, sən lap seyid-peyğəmbər törəməsisən ki...”

“Deyəsən, elədi...”

“Öz aramızdı, düz tapdım qız məsələsini?.. Baxma ki, məktəb qurtarmamışam, mən də azdan-çoxdan bilirəm...”

“Yox. Düz tapmadın...”

...Hava qaralmışdı, o, evvanda məhəccərə söykənib siqaret çəkə-çəkə ətrafa boylanırdı, amma heç nə görmürdü. Çünki dodaqaltı bayaq Fəxrəddinə dediklərini təkrarlama-təkrarlama keçmişə boylanırdı.

* * *

–...Keçəl Həmzənin oğlundan aldığı “Finka” bıçağı gətir, qoy stolun üstünə, bir də elə qələt eləmə...

–Ay əmi...

–Nə əmi? Sənə söz dedim... Qozbel Rəhimin nəvəsini öldürmək istəyirsən? Bizim nəsilə adam öldürən olmayıb... Biz gözümüzü açandan Allah-tanrıya qulluq eləmişik, qətl törədənləri, qan axıdanları lənətləmişik... Bir qarışqa yaratmısan ki, adam öldürmək fikrinə düşmüşsən? Gətir bıçağı...

–Vallah, ay əmi, o, mənim özümə nə desəydi, vecimə almazdım, keçərdim, ancaq əclaf içib bizim ocağı lağa qoydu, dedi ki, siz dilənçi seyidlərsiz, müftəxorsuz, ocağınıza gələn mal-dövlətlə dolanırsız... Ocağınızda daşın da kəraməti-zadı yoxdu, o daşdan çayın qırağında doludu... İntəhası, avam camaatı aldatmaq üçün həmin daşın üstündə günbəz tikdirmisiz. Hərdənbir də guya, o günbəzin içində məşəl yanır öz-özünə, alov yanmağa başlayanda daş da yerdən qalxıb havada dayanır. Hərçənd o məşəlin, o alovun haçansa yanmağını, daşın qalxıb havada dayanmağını heç kəs görməyib. Şayiədi də düşüb adamların ağzına... Özünüz də uydurmusuz ki, guya, o iri, qaya parçası kimi girintili-çixıntılı daşın altında hansısa övliya yatır... Məqamı gələndə oyanacaq... Beləcə, günbəzin altındakı adi bir daş illərdi bir sürü hazırıyeyənə havayı çörək yedirir... Nəyə gülürsən, ay əmi, vallah-billah, belə dedi... İnanmırsan çağır ordakılardan soruş... Elə orda payını verəcəkdim o əclafın, hayıf ki, yanımızdakılar araya girdi...

–Bəndələrdən nə isə istəmək binadan bizə yasaqdı, bizim ürəyimizdən keçənləri Allah bilir, yalnız o gözəgörünməzin yetirdiklərinə qane olanlarıq, qapıya gələn hər adamdan da pay götürürük, götürdüklərimizin də çoxunu fəqir-füqaraya paylayırıq...

–Noolsun, o zırrama ki, belə deyir...

–Nadan sözü eşitmək istəmirsənsə, içki məclisində oturma... Bıçağı gətir... Həm də sən bu ocağın sahibi-zadı deyilsən ki, özündən çıxmısan? Bu ocağın vəkilə, qoruyucuya ehtiyacı yoxdu, buranı qoruyan qoruyur...

–Necə yeni?..

–Deyirlər, bizim peyğəmbər dünyaya gəlməmişdən də qabaq Məkkə möminlərin inanc yeriymiş. Mən sənə bəzək-düzəksiz, qısaca danışiram ki, mətəbi anlayasan... O dövrün qılıncının dalı-qabağı da kəsən qüdrətli hökmdarına əyan-əşrəfi məsləhət görür ki, qoşununu yığ, get Məkkəni dağıt, Kəbəni tarmar elə, yerində əzəmətli bir məbəd tikdir. Qoy möminlər sən tikdirdiyin məbəddə səcdə eləsinlər yaradana, dua eləsinlər Allaha, beləcə, ey böyük hökmdar, sən də adın dünya durduqca yaşasın. Deyilənlər hökmdarın ağına batır, qoşunu yığıb Məkkəni mühasirəyə alır ki, sabah dağıdıb yerlə-yeksan eləsin. Axşam xəbər verirlər ki, böyük hökmdar, sən hüzuruna Məkkənin ağsaqqalı gəlib, heç kəsə dərini demir, yalnız səni görmək istəyir. Sah özlüyündə deyir, yəqin Məkkənin ağsaqqalı xahiş-minnətə gəlib ki, onların müqəddəs şəhərini dağıtmayım, Kəbəyə toxunmayım... “Nolar, buraxın gəlsin, – deyir eşikağasına, – yatmamışdan qabaq ağsaqqalın bəlağətli yalvar-yaxarına qulaq asmaq məzəli olar.”

Beləcə, Məkkənin ağsaqqalı gəlir hökmdarın hüzuruna, baş əyib danışmağa rüsxət istəyir. Hökmdar taxtına yayxanıb, ikiqat əyilib başını qaldırmağa cəsəret eləməyərək yumağa dönənə baxır, amiranə səsle soruşur: “Təvəqqən nədi, qoca, mənən nə diləməyə gəlmisən?” Xahişə gələn gözlərini yerə dikə-dikə deyir: “Hökmdar, mən Məkkənin ağsaqqalıyam, tacirəm, sən əsgərlərin dünən mənim iyirmi dəvəmi, dəvələrin üstündəki bütün mallarımı aparıblar. Əmr elə, apardıqlarını qaytarsınlar”. Hökmdarı gülmək tutur: “Ey Məkkənin ağsaqqalı, – deyir qocaya, – sən bilirsənmi ki, mən sabah sizin müqəddəs şəhərin daşını daş üstə qoymayacam, Kəbəni də dağıdacam?” “Bilirəm”, – xahişə gəlib diz çökən bu dəfə aşağıdan-yuxarı hökmdarın təbəssüm bürümüş təkəbbürlü sifətinə baxır. “Bəs nədən yalvarmırsan ki, Kəbəni dağıdıb viran qoymayım, öz dəvələrinin, malının, pay-parçanın hayındasan?” Qoca halını pozmur: “Mən kiməm ki, müqəddəs şəhərin xahişini eləyim? Məkkə mənlik deyil. Kəbənin də öz yiyəsi var, oranı qoruyan qoruyacaq... Mən mənim olanı, öz mallarımı, dəvələrimi istəməyə gəlmişəm”. Hökmdar əmr eləyir, gecə ilə qocanın dəvələrini, malını tapıb qaytarırlar özünə...

–Bəs, Məkkə necə olur? – Əhmədi maraqlı bürümüşdü.

–Heç nə... – cavab verdi əmisi. – Məkkədi də, neçə əsrdi durur yerində... Bıçağı gətir...

–Bəs, hökmdar Kəbəni dağıtmır?

–Yox... Rəvayətə görə, göydən fillər enib hökmdarın özünü də, qoşununu da salırlar ayaq altına, tapdalayıb öldürürlər... Əstəğfərullah, mən bizim ocağı Kəbəyə tay tutmuram, deməyim odu ki, nəinki seçilmiş yerləri, seçilmiş adamları da qoruyan qoruyur... Get bıçağı gətir...

–Ay əmi, sənə qurban olum, olmaz ki, bıçağı aparıb aldığımda qaytarım? Verdiyim pulu da geri alım? Beç-üç manatım Keçəl Həməzənin oğlunda niyə qalsın, hə? Malını qaytarım, pulumu alım da...

–Olmaz... O pulu ki, bıçaq almağa vermişən, o elə batsa yaxşıdı, erköynlük eləmə, bıçağı gətir... Bilirəm ki, atana desəm də xeyri yoxdu, yenə hər şeyi zarafata salacaq ki, bəsdə, şişirtmə, sən Allah, bu tülküdən qorxan Əhməd adam öldürə bilər? Bıçağı gətir...

–Əmi, sən də məni qorxaq sayırsan? – soruşub müsahibinin ağzına marıtladı. – Sən mənim canım, düzünü de...

–Adam öldürmək qəhrəmanlıq, qoçaqlıqdı? Allahın yaratdığı canlıyı necə öldürmək olar? Özün o boyda məktəb oxuyursan, bu gün-sabah doxtur olacaqsan, belə sadə şeyləri qanmırsan?

–Bəs onda, heyvanları niyə öldürüb yeyirik? Onlar canlı deyil?..

–Heç elə şeyləri də düzgün saymıram mən... Hərçənd nəfsimi saxlaya bilməyib dadlı xörəklər yeməyi xoşlayıram... Dolma, plov, küftə-bozbaş... Hamısı heyvan ətindən bişirilir, ət xörəkləridi... Düzünə qalsa, dini kitablarda bu, günah sayılmır, adına dünyanın əşrəfi deyilən insana suda, quruda yaşayan, uçan əksər canlıları yemək olar. Elə işin bu tərəfi mənə qaranlıqdı... O kitabları ki, insan özü yazıya alıb, kağıza köçürüb, orda nə sə bir tərəfkeşlik var, nəfsinə hakim ola bilməyən necə əşrəf sayıla bilər axı?

–Belə çıxır ki, sən Qurban bayramını düzgün saymırsan? Axı həmin bayramda da heyvanlar qanına qəltan edilir...

–Hə... Yalan niyə danışım, belə çıxır... Mən hər şeydə ifratın, canlı qanı axıdılmasının əleyhinəyəm... Özü də köməksiz, fağır canlı qanının...

–Bəs, sənın dediklərin günah deyil? Min illərdir camaat Qurban bayramı eləyir e... Özün mənə danışmışdın ki, Qurban bayramının kökü gedib lap qədimlərə çıxır... Bəs indi dediklərini niyə danırısan?

–Danmıram, elə olmağına elədi... Amma günah oldu-olmadı, mən üreyimdən keçənləri deyirəm, çünki onsuz da o gözəgörünməz, qəlbimizdən xəbərdardı... Bic-bic hırıldaııb mənim yolumu daşlığa salma...

–Bəs onda, Qurban bayramında camaat saysız-hesabsız qoyun-keçiləri, lap inəkləri daşın-günbəzin yanında qurban kəsəndə niyə dillənmirsən, ay əmi?..

–Mən kiməm ki, inanclılara nə sə deyim?.. Kəsilən ətin də çoxu kasıb-kusubun, fəqir-füqaranın evinə gedir... Burası yaxşıdı, amma heyvanların, canlının başının kəsilməsi pisdi... Nə deyim, dünya mənim istəyimlə fırlanmır ki, iki ayağımı dirəyəm bir başmağa: bunu sevirəm, bunu sevmirəm... Biz nəkarəyik...

–Bilirəm ki, yiyəsiz küçə heyvanlarını sevir sən... İtləri, pişikləri...

–Sevmək yox, mən saııbsız heyvanlara rəhm eləməyin, onları incitməməyin tərəfdarıyam, istəmirəm yiyəsiz heyvanlar ac-susuz qalsın, adam ac olanda yeyir, susuz olanda su içir, dərđini anladı... Sahıbsız heyvanlarsa bizlərə əmanətđi... Qıyamət günü o heyvanlar dilə gəlib haqqını istəyəcək... Əslində, biz onların dünyasına şərik olub yerlərini daraltmışıq, günlərini göy əskiyə bükmüşük...

–Axı itlər mürdardı dinimizə görə...

–İslamda elə şey yoxdu, Allahın yaratdığı necə mürdar ola bilər? Sözü uzadıb baş-beynimi aparma, get bıçağı getir...

–Baş üstə!.. – Əhməd ürəkdən dedi.

–Ay bərəkallah... – əmisinin çöhrəsi nurlandı.

–Əmi...

–Nədi?

–Ağlıma bir şey gəlib axı... Deyim?..

–Sənin ağlına gələndən mənim ağlım bir şey kəsmir... Amma zərər yoxdu, de görüm, nə deyirsən...

–Deyirəm bəlkə bir sənətkar çağırıraq, günbəzin altındakı daşın girintili-çixıntılı yerlərini yonsun, cilalasin, bəzək-düzək vursun daşa, belə... necə deyim, vidə gətirsən də daşı... Çox yöndəmsiz görünür e... – öz aləmində yerini şirin salmaq istədi. – Baxma ki, üstünə qara, qalın parça örtülüb, ziyarətə gələnlər əllərini daşa bərk sürtəndə bəzən qanayır barmaqları, ovucları... Neçə kərə özüm şahidi olmuşam... Elə bazarkom Mövsümün qızının barmağını da deşmişdi o daş, dırnağını da sındırmışdı...

–Bibin deyir o qız tez-tez gəlir ibadətgaha...

–Yəqin çox inanır da bizim ocağa...

–Nə olar, Allah onu arzularına çatdırsın...

–Razısan, əmi, yaxşı bir sənətkar çağırıraq, nə deyirsən? Yazıq qız qorxusundan ağlaya da bilmirdi e, qalmışdı ufuldaya-ufuldaya...

–Gicləmə, heç bir usta-sənətkar lazım deyil, o daşı nəinki cilalamaq, üstünü cızmaq da olmaz. Bizdən sonra da qoyma kimsə belə iş görsün... O daş heç vaxt əməlisaleh bəndənin əlini qanatmaz...

–Deyirsən bazarkomun qızı günahkardı?

–Əstəğfərullah, o qızın atası mərifətli kişidi, abırlı adamdı, qaşınmayan yerdən qan çıxarıb məni günaha batırma, mən elə söz demədim, dedim ki, o daşa əl vurmaq düzgün sayılmır...

–Bəs onda, daşın üstündə günbəz niyə tikiblər?

–Günbəzi ondan ötrü tikiblər ki, müqəddəs daş küləyin, yağışın, qarın altında qalmasın... Daşın ömrü uzansın... Mən gözümü açandan günbəz var idi, elə beləcə də dururdu, intəhası, illər ötdükcə hərdənbir uçulub tökülən yerlərini suvayıb malalayırıq, təmir eləyirik, bizdən qabaq da belə eləyiblər, biz də eləyirik, vəssalam...

–Küləyin də altı olur?

–Dedim ki, söz güləşdirib məni hövsələdən çıxartma... Ağlıni yaxşı şeylərə işlət... Hayıf, çox ağıllı uşağ idin sən, böyüdükcə zibilin çıxdı, sərsəmlədin. Get bıçağı gətir, şitlik eləmə... Sənnən danışanda mənim özümü də gülmək tutur... Fırt eləyib dədənin burnundan düşmüşən sanki...

–Daşın da ömrü var ki, uzansın? – o, əl çəkməyib əmisini yamsıladı.

–Həlbət ki, var... – əmisinin qalın, çallaşmış qaşları çatıldı. – Canlı-cansız yer üzündəkilərin bəlli bir ömrü var...

–Deyəsən, təzə ixtira eləmişən, ay əmi... Dünya elmində yenilikdi bu... Daşlar haçan ölür?

–Elə adamlar kimi... Torpağa çevriləndə... – əmisi yorğun-yorğun nəfəsini dərdi. – Get bıçağın dalınca... Çox danışma, hazıra nazir olmağa öyrəşmə, heç kəsdən heç nə soruşub zəhlə tökmə... Özün öyrən... Özün öyrəndiyin həmişəlik yadında qalacaq...

–Bəlkə bizim odlu daşla yaşıddı günbəz, heç kim tikməyib günbəzi? Daşı yaradan yaradıb günbəzi də...

–Yox... Qabaqlar günbəz yox imiş... Deyirlər, günbəzi mənim ulu babam tikdirib... Ondan sonra gələnlər, yeni bizlər də ulu babamın tikdiyini

uçulmağa qoymamışıq... Hələ ki... – əmisi sözlərinə ara verdi. – Amma Şura hökuməti vaxtı bu daşı sındırıb torpaqla bir elədiklər, nəslimizin ağsaqqallarını gedərgəlməzə göndərdilər ki, dindardılar, möhvumatçıdılar, sovet adamlarını düz yoldan sapındırırlar... Di gəl, günbəzə dəymədilər ki, guya, günbəz ot-ələf, saman yığmaqdan ötrü tikilən yerdə, əslində daşla, dinlə əlaqəsi yoxdu... Danışmışam axı bunları sənə... Ancaq bibimkilər də hələm-hələm kürəyini yerə verən kişilərdən deyildilər, demə, duyuyq düşüblərmiş ki, bunları tutub aparacaqlar, gecə ilə müqəddəs daşı günbəzin altından çıxarıb, basdırıblar evin zirzəmisində, onun yerinə də çay qırağındakı daşlardan birini gətirib qoyublar... Beləcə, özləri allahsızlardan qurtula bilməsə də, müqəddəs daşı xilas eləyiblər...

“Allah sənə rəhmət eləsin, ay əmi, sən olmasaydın, mənə heç kəs xilas eləyə bilməyəcəkdi, mən indi türmələrdə çürümüşdüm, qozbel Rəhimin nəvəsindən sonra öz halalca arvadım da bizim ocağı məsxərəyə qoydu. Görəsən, onun başına nə gələcək? Sən mənə gözümün qabağına gəldin, ay əmi, ona görə arvadıma, o əfi ilana heç nə demədim, sakitcə çıxdım evimdən... Ancaq ömrümün ən tərəvətli çağları o ilanın qoynunda keçdi. Hərdən mənə elə gəlir ki, bazarkom Mövsümün qızını adı ilan çalmayıb, mənə arvadım ilan cildinə girib qəsdən onu öldürüb ki, biz bir-birimizə qismət olmayaq, özü mənə ərə getsin. İnanırsan, ay əmi, neçə kərə arvadımı yuxuda görmüşəm, təkçə başı, üzü, sir-sifəti özünüdü, boynundan aşağısa ilandı, əməlli-başlı quyruqlu ilan... Kim ürcah elədi onu mənə, ay əmi, hardan çıxdı o qadın yoluma?

Bazarkom Mövsümün qızı köhnə qəbiristanlıqda mənə gözləyəndə – həyətimizdəki günbəzdə mənəmlə görüşə gəlməyə çəkinirdi ki, daşın acığı tutur biz onun yanında görüşəndə, həm də ibadətə tez-tez gəlməyindən öz evlərindəkilər də, camaat da duyuyq düşüb boş-boş danışı bilərdi (necə ki, qozbel Rəhimin nəvəsi danışırdı, deyəsən, qızda gözü vardı) – ilan vurmuşdu onu, ətrafda da ins-cins tapılmamışdı ki, kömək eləsin, mən gəlib çıxanacan canını tapşırılmışdı yaşıq qız... O gün sənə mənə bağışladığın qızıl saat nədənsə, qəflətən dayanmışdı, ay əmi, ona görə görüşə gecikmişdim mən, o gündən tamam dəyişmişdim mən özüm də, təkçə bazarkom Mövsümün qızı canını tapşırılmamışdı uçuq, üstündəki yazıları silinən, rəngi getmiş qədim başdaşının yanında, əslində, elə mən özüm də ölmüşdüm. Amma mən ruhu bədənini tərk eləsə də yaşayan, yeriyən, gəzən, yeyib içən ölü idim...

O qızı orda, arxası üstə sərələnmiş, qapqara saçları sifətinə dağılıb ağzından axan seliyə yapışmış və ağzından axanın üstünə qara, göyümtül, iri milçəklər qonmağa da macal tapmış, gözləri hədəqəsindən çıxıb bərələ qalmış, bədənindən çıxan ruhunun hələ də başının üstündə dolaşdığını – ya mənə başım qəflətən hərləndiyindən, elə bilirdim ətrafımdakı qəbirlər, başdaşılar göydə, başımın üstündə gəzir – görəndə ayaqlarım yerdən üzüldü, üzü üstə deydim min ilin ölüsünün başdaşına, alnım qanadı, ancaq ağrı-zad hiss eləmədim. Birtəhər qalxıb cumdum çayın qırağına ki, özümü suya atım... Baxdım ki, çayın qırağı başdaşılarla doludu, yan-yana aşıb dupduru suda hər gün çimib sərənildilər

başdaşılar, çayın məcrası dəyişdikcə köhnə qəbiristanlıq kiçilirdi, başdaşılar da gedirdilər “çimməyə”. Bəzi qəbirləri dirilər yerindən çıxarıb təzə məzarlığa aparmışdılar ki, çayda qərq olmaqdan hiyf eləsinlər. Amma hər şeyi öz axarına buraxıb təbiətin işinə qarışmayanlar qat-qat çoxdu... Uşaqlıqdan eşitmişdim ki, əsl müsəlmanın qəbri itib getməliidi, o gün mən özüm də itib getmək istəyirdim, çəkməli-şalvarlı, pal-paltarlı girmişdim suya, çayın dibində batmış qayıqlara bənzəyən aşan başdaşılardan üstündə dayanmışdım, geri dönməyə qorxurdum, çünki geridə Mövsümün qızı məndən kömək umurdu, mənə aciz idim, irəlidesə, ayağımın altındakı “batmış daş qayıqlardan” o yanda mənə nələr gözləyə biləcəyini kəsdirəndə qəfil canımı alan qorxu addım atmağıma imkan vermirdi, beləcə, qalmışdım “sərhəddə”, nə irəli gedə bilirdim, nə geri dönə bilirdim, alnımın ağrısını duyurdum, çayın bumbuz suyu da topuqlarımı üşüdüdü. Bilirdim ki, özümü çaya atsam da boğulmayacam, çünki ölüm qorxusu mənə üzümə vadar eləyəcək. Deyirdilər bura çayın ən dərin yeri olmaqla bərabər, ən ensiz yeriydi, bu baş sulandıqca, o baş quruyurdu, yaşillaşır. Əynim də qalın deyildi, belə ki, bir-iki kərə əl-qol atsaydım, o taya çatacaqdım. Boğulmaq üçün qəbir daşlarından birini boynuma bağlayıb çaya atılmalıydım ki, bu da mümkün deyildi; həm qalın kəndir yox idi yanımda, həm də başdaşıları çox ağırdı, boynuma keçirsəm də, sürüyüb çayın dərin yerinə gətirə bilməzdim. Deyəsən, Mövsümün qızı da gəlib dayanmışdı qənşərimdə, mənə yalvarırdı ki, onu tək qoyub getməyim, intəhası, bazarkomun qızının səsi belə yoğun, belə qaba, cod çıxı bilməzdi axı, o qız danışanda səsinin incəliyindən dediklərini güclə eşidərdim həmişə. Ya bəlkə adam üzü o yana yol alanda ən əvvəl səsi dəyişir, səsi qalınlaşır, o tərəfdə incə səslə danışmaq mümkün deyil? Ya səsin cod gəlməliidi, ya da ağzını açıb danışmadan anlada bilməlisən istəyini... Bilmirdim necə anlayım Mövsümün qızını. Bəlkə “mənə tək qoyma” yalvarışı o deməkdi ki, sən də öl, dalımcə gəl?... Qoyma ruhun məhbəsdə qalsın...

Nə Mövsümün qızıbazlıqdı, çayın o tayından çoban Baratın səsi ələmi başına götürmüşdü:

–Ayə, a seyid, çimməy vaxtıdımı, tək-tənha nağayırısan orda?

Çobanın yeknəsəq səsinde ilahi qüdrət varmış, səs qulağıma dəymədi, başımdan girib ayağımdan çıxdı, bir anda soyuq ayaqlarımı isitdi, ürəyimə tərər verdi, bülbul kimi ötməsəm də, özümə gəlib kəkələyə-kəkələyə cavab verdim:

–Barat əmi, burda... burda... adam... ölüb...

Çobanın qəhqəhəsi ələmi başına götürdü, əlindəki çomağı misri qılınc kimi başının üstünə qaldırdı:

–Ay pir olmuş, indi ayılmısanmı? Ordakılar çoxdan ölüb...

–Yox e... Mövsüm dayının qızı... deyəsən... ölüb qalıb... burda!.. – səsimin yoğun yerinə salıb çığırdım. – Arxamdakı qəbirlərin arasında...

–Hansı Mövsümün, ayə, bazarkomunmu? – çobanın gülüşü lapdan kəsildi, səsi lap qabalaşdı. – Nə deyirsən ə, sən, ay Əhməd?..

–Hə!.. – qışqırdım, – deyəsən, onun... Vallah, düz deyirəm, Barat əmi... – mənə inanmayacağından qorxub ağlamsına-ağlamsına qabaqdangəl-

mişlik elədim, üstəlik, and da içdim. – Allah mənə qənim olsun yalan deyirəmsə...

Narahatdım, qəfil çoban xəbər alsaydı ki, bəs, Mövsümün qızı orda nə gəzirdi, nə cavab verəcəkdim? İki daşın arasında ağılım işləməyə başlasa da – çayın bumbuz suyu ilə çobanın şaqraq səsi məni tamam ayıltmışdı – bu suala cavab tapmayacaqdım. Ancaq çoban daha dillənmədi, heç nə soruşub-eləmədi, sanki o taydakının simsiz teleqrafı vardı, beşcə dəqiqə keçməmiş, camaat doluşdu köhnə qəbiristanlığa...

Belə-belə işlər, ay əmi, indinin özündə də sənə çox ehtiyacım var, atamdan sonra sən də getdin, məni tək-tənha qoydun, mən heç, bizim ocağı da zənənlərə etibar elədin? O ocağı qorumağa kişi, erkək, ər niyə tapılmadı? Bizim nəslin kişiləri niyə qırıldı? “O ocaq bizim deyil, – deyirdin son vaxtlar, – cəmi bəşərindi, məxluqun əlini sinəsinə vurub ürəkdən: “mənimdi” deyə biləcəyi heç kimi, heç nəyi yoxdu bu dünyada, hər şey əmanət verilir, vaxtı gələndə də alınır”.

* * *

Dəhlizdə hənirti eşidəndə gözlükdən baxıb tez özünü bayıra atdı. Sellofan zənbildəki zibili də götürmüşdü. Guya, elə zibil atmağa çıxırdı. Ayağını dəhlizə qoyan kimi, tavandakı birgözlü çilçiraq işıq saçdı.

Fəxrəddinin anası dəhlizin döşəməsini silirdi. Qapının səsindən başını qaldırıb əl saxladı, uzun döşəməsiləni divara söykəyib müntəzir dayandı.

–Salam, xanım... – qapının ağzındanca dilləndi. – Həmişə sizi burda, işdə-gücdə görürəm. Yorulmayasız...

–Sağ olasan... – qadın qamətini dikəldəndə arıq bədəninə görə çox yekə görsənən döşləri uzun, dama-dama döşlüyün altından qabardı. – Neyniyim, işim belədi... – mızıldadı dodaqaltı.

–Bir bəri gəlin...

–Nolub? – Fəxrəddinin anası ehmalca ona yaxınlaşanda bayaqdan qadının başının üstündə nur saçan tavandakı işıq söndü.

–Heç nə olmayıb... Yalnız yaxşı işlər ola bilər bizim aramızda... Bax, görürsən... – qəsdən “sən”ə keçdi, lakin önündəki bunun fərqi varmadı. – Sən mənim yanıma gələndə başının üstündəki işıq söndü.

–Tavandakı bütün işıqlar belədi, yaxınlaşanda yanır, keçib gedəndə sönür... – qadın gülümsündü. – Yeni burdan kim keçsəydi, başının üstündəki işıq yanıb- sönəcəkdi... – neyləyəcəyini bilmədiyindən, ağappaq əllərini nəm imiş kimi, döşlüyünə sildi. – Bunu mənən yaxşı bilirsən yəqin...

–Fəxrəddinin anası sən?

–Hə... – qadın duruxdu. – Yəne nə qələt qarışdırıb anası ölmüş Fəxrəddin?

–Qorxma, heç nə eləməyib... Sənə “sağ ol” demək istəyirəm ki, elə mərifətli oğul böyütmüsən...

–Onu böyüdüncə it zülmü çəkmişəm... – qadın ah çəkdi, yaman kövrək imiş, gözləri də doldu birdən-birə... – Çox çətindi, çox...

–Adın nədi sənin?

–Samirə... Nədi ki?

–Heç nə, gözəl adın var... İraqda Samirə adında şəhər də var. Bilirsən yəqin...

–Yox, mən hardan bilim, mən yazıq heç vaxt bu şəhərdən o yana çıxmamışam...

–Ay Samirə, sənə bir işim düşüb axı... – münasib sözlər tapmadığından, uzatmayıb mətləbə keçmək istədi. – Kiçik bir işdə mənə kömək eləyə bilərsən?

Qadın onun sözlərini başa düşdüyü kimi yozdu:

–Zibili atmaq istəyirsən? Ver bura...

–Yox, nə zibil... Qiymaram sənə, özüm atacam, onsuz da həyətə düşməliyəm... – qapını araladı. – İçəri keçə bilərsən, sənə sözüm var...

–Keçə bilmərəm... – qadın səntirləyib bir addım gerilədi, çaşdığından geriye də boylandı, deyəsən, divara söykədiyi döşəməsilənə baxırdı. – Kamera ilə baxırlar, iş vaxtı içəri girə bilmərəm... – ona xəbərdarlıq elədi. – Nə sözün var burda de... – səsindəki əsəbilik və təəssüf bir-birinə qarışmışdı.

–Ağlına pis şey gəlməsin... – dili dolaşdı. – Mən tək yaşayıram, dedim bəlkə ev işlərində kömək eləyəsən mənə... Paltar yuyub ütüləmək, ev yığışdırmaq, yemək bişirmək kişi işi deyil... Görürəm çox səliqəli qadınsan... Sənin oğlun da mənə yaxşı tanıyır. İncimə, başqasına ürək qızdırma bilmirəm e... Hər yoldan ötni də evə buraxmaq olmur axı...

–Bilmirəm ki... – qadın fikirli-fikirli tərəddüd elədi. – Belə... Birtəhər çıxır e... Tək yaşayan kişinin evinə gedib-gəlmək düzgün alınar görərsən? Adamlar pis başa düşməz ki?..

–Cüt yaşayan kişinin köməyə ehtiyacı olmur ki... – Samirəni yola gətirmək üçün son çarəyə əl atdı. – Mən də sənə qardaşın, pis şey fikirləşmə...

–Axı mən işdəyəm... Saat altıdan sonra gələ bilərəm... – səsi həlimləşdi. – Başqa cür alınmayacaq...

–Nolar, fərqi yoxdu, altıdan sonra olsun... Bu gün işdən sonra gəl, detalları aydınlaşdıraq...

–Nağayraq? – qadın başa düşmədi.

–Qiyməti-zadı danışmaq, mənzilə bax, ütünün, tozsovuranın yerini bil...

–Hara gəlirəm?

–Hara gələcəksən, bura, mənim evimə... – qadının gözlərinə baxdı, Samirə baxışlarını yayındırdı. – Ürəyindən qara qanlar axırsa, Fəxrəddini də özünlə gətir... Çox iş yoxdu evdə, həftədə iki-üç dəfə gəlsən, kifayətdi...

–Gələrəm... – qadın qeyri-ixtiyari sağ əlini saçlarına çəkdi. – Onsuz da Fəxrəddinə deyəcəm ki, təzə bir vəzifədə də işləmək istəyirəm... Yəqin narazılıq eləməz... Artıq pul baş yarmır ki... – sanki əlini saçına dediklərini müsahibinə yaxşı başa salmaqdan ötrü çəkmişdi.

–De, de, o, mənə yaxşı tanıyır... Allah sənə o zəhmətkeş balanı gözdən-nəzərdən qorusun... Ona de ki, sənə dişlərini düzəltməyi istəyən kişinin mənzilidi, qırmızı cipin yiyəsi... Pulun artıqlığına gəlincə, pul heç

vaxt artıq olmur, ay Samirə, pulu yetirən xərclənəcək yeri də göstərir... – söhbəti özəyə yaxınlaşdırdı ki, qadını hürkütməsin. – Yaxşı, puldan söz düşmüşkən, ayda nə qədər pul istəyirsən? Bəlkə elə bəri başdan deyəsən? Şərti şumda kəsək yaxşıdı, elə deyil? Örtülü bazar dostluğu pozar...

–Baxarıq da... – dəqiq bir söz deməsə də, alış-veriş söhbətinə gələndə çöhrəsi nurlandı. – Əsas pul deyil ki, hörmətdi... Pul bu gün var, sabah yoxdu, alan da qurbanolduğumdu, verən də...

“Əgər rəhmətlik əminin dediyi kimi bədən tanrının əmanətində, o əmanətə yaxşı qulluq eləmək üçün imkan lazımdı, ha fikirləşirsən, axırda gəlib üzü dalana dirənirsən, yaxşısı budu elə üzdən gedəsən, anlamağa çalışasan ki, görsən bu gülüzlü qadın: “hörmət” deyəndə nəyi nəzərdə tutur, zəhmət haqqı əvəzinə hörmət nə deməkdi?” – düşünüb dilləndi:

–Narahat olma, mən də qanmaz deyiləm, özün qiymət deməyə utanırsansa, sənün ürəyin istəyəndən çox verəcəm...

–Allah köməyin olsun... – Samirə suçlu kimi onun üzünə baxdı utana-utana, uzun kirpiklərini tez-tez qırpdı. – İmkanımız olsa, səndən pul almazdım, əl tutmaq Əlidən qalıb... Kasıbçılığın üzü qara olsun, adamı yaxşılıq eləməyə də qoymur... – gülümsündü əlacsız-əlacsız, ağappaq dişləri göründü, dişlərinin rənginə həmahəng sifətindəki yorğunluq üzündəki təbəssümü kədərli cizgilərlə örtüb kölgələndirmişdi.

–Mən özüm elə şeyə razı olmaram... – dedi və qadının ucu yuxarı dikilən balaca burnunu sıxmaqdan özünü güclə saxladı.

Bazarkom Mövsümün qızının da burnunu yüngülcə sıxardı hərdən. Samirənin də bir suyu bazarkomun qızına bənzəyirdi. Yarı bölünmüş bir alma kimi olmasalar da, oxşar cizgilər göz önündəydi. Samirənin döşlüyünü-zadı çıxarıb, yaxşıca geyindirib-kecindirsəydilər, yəqin ki, oxşarlıq bir az da artardı. Elə adları da bir-birinə bənzəyirdi o rəhmətliklə önündəki qadının... Lakin yəqin ki, o tərəfdəkinin indiyə alını qırışmışdı, bənizi saralıb-solmuşdu. Qapqara, qalın, uzun, sıx saçları da ağappaq ağarıb seyrəlmişdi. İlahi, görsən o dünyada necə qocalırlar? Ya orda hər kəs elə öldüyü yaşdaca qalır?..

Elə Samirə də yəqin qız, təzə gəlin vaxtlarındakı kimi deyildi, yaşa dolmuşdu, amma elə qadınlar var ki, yaşlansalar da, yazılan yazının ucbatından həyatın dibinə ensələr də, cavan qızlardan min pay irəli olurlar, təbiət o qadınlardan hər şeyi əsirgəsə belə, ömürlərinin axırınacan onların gizli gözəllik təravətini qoruyur. Deməli, həqiqətən belədi, bir yandan bağlayan digər tərəfi açıq qoyur, aldığıнын əvəzini hökmən verir... Yox, əgər dörd tərəfi də bağlayırsa, deməli, sənün kitabın birdəfəlik bağlanıb, yolun oyanlıqdı...

* * *

Bıçaq məsələsindən üç il sonra Əhmədin atası öldü. Əhməd universiteti təzəcə bitirib həkim işləyirdi sonralar sahibi olacağı klinikada. Bibisi telefonda baş-ayaq demişdi Əhmədə bəd xəbəri ki, onu çox qorxutmasın, üzməsin... Demişdi ki, əmin rəhmətə gedib, tez gəl... Yəqin

bibisi elə bilmişdi ki, əmisinin ölümü ata itkisindən az ağrıdar qardaşı oğlunu...

Dəfndən sonra gediş-gəliş seyrəlmişdi, çadırdakı molla da çıxıb getmişdi ki, Allah atana, qardaşına rəhmət eləsin – onunla əmisinə xitab eləyirdi ağ saqqallı, girdəsifət, totuq-motuq, balacaboy molla – gedin dincəlin, bu gün məzarlıqda yorulub əldən düşdüz, sabah gəlib-gedən lap çox olacaq, eşitməyənlər eşidənlərdən qat-qat çoxdu axı, halal xoşu olsun, hələ rəhmətlikdən ötrü altı gün də əldən düşəcəyik, elə mənim də evə gedib bir az mürgüləməyim bəd olmaz...

Molla çadırı tərk eləyəndən sonra bir də baxdılar ki, içəridə özlərindən başqa heç kəs qalmayıb. Elə ikisi uzun masanın arxasında üzbəsurət əyləşib; əmi və qardaşoğlu... Qonşu mizlərdəki çay dəstgahını, xurmanı, halvani götürüb aparmışdılar, onların qabağındakıları isə götürməyə ürək eləməmişdilər. Hava qaralmışdı, çırcıramalar aramsız nəğmələrinə başlamışdı, çadırın tavanındakı bütün iri elektrik lampaları sondürülsə də, onların başının üstündəki yanmağında idi, lampanın ətrafında da pərvanələr dolaşırdı, daha doğrusu, uçuşurdu...

Armudu stəkandakı soyumuş çayla dodaqlarını isladıb bu dəfə əmisindən – bibisini təkliyə çəkib soruşmuşdu, lakin aldığı cavabdan ağılı bir şey kəsməmişdi – xəbər aldı:

–Nədən öldü o?

Qardaşı oğlunun atası haqqında yad adam ədası ilə danışmağı əmisini diksindirə də, üstünü vurmadı. Deyəsən, qardaşoğlu da bunun fərqi varıb səhvini düzəltdi:

–Yazıq atamı deyirəm, niyə öldü birdən-birə? Sağlam görünürdü axı, mən biləni, şikayət də eləmiri heç yerindən...

–Nə deyim... – əmisi çiyinlərini çəkdi. – Əslində, çoxdan ölmüşdü o... Sən dünyaya gələndə anan öldüyü gün... Anandan sonra başladı içməyə, deyib-gülməyə, kefli İsgəndərlik eləməyə... Elə sən də araq içməkdə atana çəkdin... Amma o, anan ölənə qədər dilinə içki vurmamışdı, qatı dindar idi, oruçtutan, namazqılan... Anandan sonra qurşandı içkiyə... Axırı da ki, belə... – dərindən nəfəs aldı. – Belə dedilər ki, guya, gecə yatdığı yerdə qəfil burnundan qan açılıb, həmin qan gedib boğazına, boğulub binəva qardaşım... – dəqiqləşdirdi. – Həkimlər belə deyir... Yatağı, üst-başı da qan içindəydi öləndə...

–Konkret nə dedilər, nədən ölüb?

–Dəqiq bir söz demək üçün meyiti yarmaq lazım idi. Buna da mən icazə vermədim, nə fərqi var, ölənlər ölüb, torba dolub, day ölünü niyə incidək? Bircə bunu qandım ki, içkili olub gecə yatanda da... Tək olub evdə... Bəlkə yanında adam olsaydı, xırıltını-filanı eşidib vaxtında ona kömək eləyə bilərdi. Neyləmək olar... Qismət... Qədər... Yaxşı ki, sən evləndin, ölməmişdən qabaq sənəin toyunu gördü... – zorla gülümsündü. – Bəs məni niyə çağırırdın toyuna?

–Hər şey qəfil, tezbazar oldu... Yatsam, yuxuma da girməzdi ki, elə tanınmış adamlarla qohum olub bir-iki həftənin içində evlənəcəm... Həm də bilirdim ki, sən gəlib içki məclisində oturmazsan...

–Heç olmasa bibini çağıraydın, səni o böyüdüb axı...

–Eh, elə yaxşı ki, çağırmamışam, rəhmətlik atam gəlib o toyda içdi, piyan oldu, aləmi bir-birinə qatdı, bir həngamə qopardı ki, indiyəcən arvad tərəfi məni məsxərəyə qoyub gülür...

–Hə... Rəhmətlik quzu kimi sakit idi, amma içəndə şirə dönürdü... Hamını acılayırdı, camaat da sağ olsun, başa düşürdü, xətrinə dəymirdi onun, birtəhər yola verirdi... İçib gözü qızanda elə bizi də söyürdü. Bibini də, məni də... Özün neçə kərə şahid olmusan ki... “Juliklər, – deyirdi bizə, – siz olmasaydız arvadım ölməzdi, balam yetim qalmazdı, bacım ölməzdi, bacımın uşaqları ölməzdi”. Guya, sənin ananın, böyük bibinin ölümündə biz, kiçik bibinlə mən günahkardıq. Nə deyəsən, xasiyyətini bildiyimizdən dərinə getmirdik, pişim-pişimlə birtəhər sıgallayırdıq, çalışırırdıq ki, atan kefli olanda onun gözünə görünməyə, o rəhmətlik də həftənin yeddi gününü içirdi. Elə içən olduğuna görə ayrıca ev tikdirib tək yaşayırdı... Mən də kömək eləmişdim atanın o evi tikməyinə... Öz abırımın ucbatından... Bibin yazıq da qalmışdı iki evin arasında gic-gicələk... – əmisi sağ gözünü ovuşdurdu.

–O sözləri mən də eşitmişdim atamdan... Kefli olanda yaxın getmək olmurdu ona, ayıq olanda xəbər alırdım, utana-utana qayıdırdı ki, nə bilim e, dilimə o zəhrimar araq dəydi, özümü-sözümü bilmirəm... Üzürlü sayın... Doğrudan, ay əmi, o, niyə elə deyirdi sizə?

–Nə bilim, araq aqlını başından alırdı da rəhmətliyin... – əmisi söhbəti dəyişdi. – Arvadını niyə gətirməmişən?

–Tələsik oldu... Arvadın yığışmağını gözləsəydim, atamın qırxına da yetişməzdim...

–Elədi... – başını tərpətdi əmisi. – İndiki arvadlar elədi... Ömürlərinin yarısını bəzənib-düzənməklə keçirirlər, bizim gəlinbacıdan uzaq, üstü bəzək olur, altı təzək... Sənin də bütün işlərin lapdan olur... Lapdan evlənirsən, lapdan gəlirsən... Uşağınız yoxdu ki, hələ?..

–Yox... Narahat olma, kişinin qırxına gətirəcəm arvadımı da, hələ üstəlik onun dayısını da...

–Mən narahat deyiləm, gələn də sağ olsun, gəlməyən də... Deyirlər sən arvadının dayısı böyük adamdı?

–Hə, vəzifəli adamdı... Özün tanış olanda görəcəksən...

–Nə işə... Belə-belə işlər... Nəslimiz gedir... Lap düzünəsi, nəslimiz bitir... Mən qalmışam, bibin qalıb, bir də sən... Mən də çox çəkmərəm day...

–Niyə, ay əmi, haran ağrıyır?

–Heç yerim, ağrının bura nə dəxli?.. Hiss eləyirəm ki, yaxındadı...

–Nə?

–Əcəl...

Əhməd aradakı öləzik sükutu pozub çəkingən-çəkingən dilləndi:

–Ay əmi, bilirəm, indi yeri deyil, ancaq bir şey soruşum səndən... Sən nə səbəbə evlənmədin?

–Nə bilim... – gülümsündü əmisi. – Özümə söz vermişdim ki, bibin ərə getməyincə evlənməyim...

–Bəs nə oldu?

–Heç nə, nə bibin ərə getdi, nə də mən evləndim... Yəqin hansısa günahımıza görə biz bitib-tükənməliyik...

–Hansı günahımıza, axı biz din-iman adamıyıq?.. Əstəğfərullah, camaat bizim ətəyimizdə namaz qılır, bizə müqəddəs kimi baxır... – qəfil canına vicvicə düşdüyündən ümumiləşdirib özünü də əmisinə tay elədi. – Özünüz evlənib ərə getmirsiz, sonra da deyirsiz ki, tükənməliyik...

–Camaatın necə baxmağının zərəcə önəmi yoxdu... Sənin bilmədiyini şeylər çoxdu...

–Nələr?

–Mətləblər...

–Mən o mətləbləri haçan biləcəm?

–Mən öləndən sonra...

–Allah uzaq eləsin, ay əmi, nə ölüm-ölüm salmısan? İtkinin birinin yükünün altından çıxma bilmirəm, qoysana nəfəsimizi dərək... – qısaca ara verib davam elədi. – Olmaz ki, sən özün elə burdaca anladasan mənə o gizli mətləbləri? Əmi-bala nə sirr ola bilər axı bizim aramızda? Nədi bizim günahımız ki, qırılıb gedirik, boşalanların da yeri dolmur?..

Məclisdə çay paylayan lopabiğ kişi onlara yaxınlaşdı:

–Mən getmək istəyirəm, getməmişdən qabaq sizə bir çay verim?

–Yox, – dedi əmisi. – Elə biz də dururuq... – ayağa qalxdı.

Lopabiğ üzrxahlıq elədi:

–Sabah iş çox olacaq axı... Mən də gedib bir az gözümün acısını alım...

Əhməd də çar-naçar, könülsüz-könülsüz yerindən durdu. Deyəsən, onların qalxıb getməyi lopabiğın ürəyindən idi, tez masanın üstünü yığışdırdı, sonra yığışdırdığı yerə bir kətil qoydu, yuxarı dırmaşdı qabarlı, yekə əlləri yana-yana tavandan sallanan lampanı burub söndürdü, ətrafa qaranlıq çökdü. Ağappaq çadırı öz rəngində göstərməyə göydəki bədirlənmiş ayla saysız-hesabsız ulduzların gücü-qüvvəsi yetmədi...

* * *

Elə həmin axşam gəldi Samirə Əhmədin evinə. Özü də tək... Hər şeyi danışsalar da, qadın yenə görəcəyi işin zəhmət haqqını demədi. Üstəlik, bəri başdan işə girişib mətbəxdəki bulaşmış qabları da yudu, çay da dəmlədi ev sahibinə. Düzdü, o çaydan özü də içdi ev yiyəsinin təkidi ilə...

–Amma səndən bir xahişim var, bu döşlüyü taxma bizə gələndə... – Əhməd sevdiyi yellənən qoltuqlu kürsüsünə yayxanıb masa arxasında ürkək-ürkək çay içən Samirəyə baxaraq qımışdı. – Vapşə, yığışdır qoca qarılar sayaq altdan-üstədən geyinməyi...

–Nöşün? – qadın çaşqın-çaşqın oturduğu yerdəcə başını əyib önünə, daha doğrusu, önlüyünə nəzər saldı diqqətlə. – Nə olub ki, buna? Çırığı, yırtıq-söküyü yoxdu axı...

–Ona görə demirəm, sənə yaraşmır... – səhvini düzəltdi. – Day sən bu evin adamı sayılırsan, qəfil evə tanış-biliş gələr, yaxşı düşməz. İncimə, bura gələndə bu qaramat ger-geyimi çıxart, səliqəli geyin, saçlarını dara, ətirən, elə bil ki, işə yox, toya-bayrama, qonaqlığa gedirsən...

–Mən ha... – Samirə gülümsündü. – Yazıq canım...
–Yaxşı paltarın yoxdu?
Samirə qızarıb yavaşdan:
–Var, nöş yoxdu... – dedi. – Ancaq o cür geyinmək, bəzənib-düzənmək mənə yaraşmaz axı...
Əhməd çəkinsə də, dilini dinc saxlamadı:
–Nolub ki, sən cavan, gözəgəlimli, yaraşlıqlı, şirin qadınsan... – sadaladı. – Sənin tayların hələ ərə getməyib...
–Denən qarayıb evdə qalıblar da o yazıqlar... – büllur stəkandakı çaydan bir qurtum alan borclu qalmadı, zarafata zarafatla cavab verib mətəbə qayıtmaq istədi. – Demək, Əhməd qardaş...
–Mənə “qardaş” demə... – qadının sözünü kəsdi.
–Elə nöşün? – qadın əlindəki stəkanı nəlbəkiyə qoydu.
–Belə... Kəçifason çıxır e... – cavab tapdığına sevindi. – İndiki adamlar buna yaxşı baxmır, geridəqalmışlıq sayır...
–Hə... Bəs nə deyim? Əhməd məllim?..
–Məllimsiz... Elə Əhməd de, vəssalam...
–Nolar, sən deyən olsun, Əhməd qardaş, e... Əhməd, demək, qərara gəldik ki, mən bu evdə tək cə sil-süpürlə, təmizliklə məşğul olmuyacam... Yemək-içmək, biş-düş işinə də baxacam, bazar-dükana da gedəcəm, elədi? – qadın sualedici nəzərlərlə onu süzdü.
–Elədi... – Əhməd razılıqla başını tərpətdi. – Bu gündən bu evdə bütün işlər sənə həvalə olunur...
–Nə olur? – Samirə key-key gözlərini döydü.
–Yəni sənə tapşırılır... – o, izah elədi.
–Hə... Onda mən bilməliyəm ki, sən hansı yeməkləri xoşdayırsan...
–Elə bir yemək kaprizim yoxdu...
–Nəyin yoxdu?
–Yəni daşdan yumşaq nə oldu yeyirəm... – qalxıb əlindəki yarımçiq stəkanı masaya qoydu. – Amma narahat olma, hər dəfə əvvəlcədən sənə deyəcəm ki, nə bişirəsən, könlümə nə düşüb...
–Bazarığa gedəndən sonra aldığı şeylərin qiymətini qəpiyinəcəm kağıza yazacam ki, yoxlayasan... İnanmasan, mənə qoşulub dükan-bazara da gedə bilərsən... Mənə haram pul lazım deyil...
Əhməd gülə-gülə keçib yerində oturdu:
–Sənnən bazara gedənəmsə, day səni neynirəm?.. Mən bütün ev işlərini sənə tapşırıram ki, mənə rahat olsun... Halal-harama gəlincə, sənə inanmasaydım, etibar eləyib bu cür böyük, məsul bir vəzifə tapşırırdım. Mən uşaq deyiləm, tükü tükədən seçirəm, adamları ilk kəlməsindən tanıyıram, bilirəm ki, kim hansı yuvanın quşudu...
Samirə tarım oturub rəsmi görkəm aldı:
–Çox sağ ol, səni peşman eləməyəm, inşallah...
Əhməd gülməyini zorla saxlayıb ciddi-ciddi:
–Təki sən deyən olsun... – dedi. – Görək... Elə sən işə başlayandan yaxşı-yaman üzə çıxacaq... Yəqin ki, mən bu dəfə zənnimdə yanıltmam...

–Neyniyərsən?

–Heç... – Əhməd münasib söz tapa bilməyib xəbər aldı. – Mobil telefonun var sənin?

–Həlbət ki... Çoxdan var... Ancaq götürməmişəm, evdədi...

...Samirə gedəndən sonra Əhməd qapını örtüb eyvana çıxdı, siqaret yandırıb qaranlıqda hündür dirəklərdəki işığı yanan həyəətə baxa-baxa öz-özünə dedi: “Bunu əhliləşdirmək asan olmayacaq”...

* * *

Bıçaq məsələsindən təxminən on beş il qabaq Əhmədin böyük bibisi, atasının və əmisinin böyük bacısı rəhmətə getmişdi. Deyirdilər, guya, arvad gecə yatanda qaz sobasının tüstüsündən boğulub. Özü də ailəliklə... Özü, əri, oğlanları, hamilə gəlini... Heç biri ayılıb özünə gəlməyib... Birdən-birə necə olubsa – incəlikləri bilmirdi Əhməd – qaz sızıntısı olub evdə... Beləcə, yekə bir ailə, üzü bəridə duruş gətirməyib, elə yatdığı yerdəcə köç eləyib o biri tərəfə...

Əmisi həmişə bibisigilin ölümündən söhbət düşəndə deyirdi ki, dəvə oynayanda qar yağar, sevinirdik ki, bizim yerlərə də qaz çəkirlər, day məxluq qışda evinə odun-modun, çır-çırpı daşımaq əzabından qurtulacaq, di gəl, onun da çanağı bizim başımızda sındı...

Balaca Əhməd təəccüblə soruşardı ki, ay əmi, dəvə də oynayar? Əmisi də cavab verərdi ki, dəvələr adətən Ərəbistanda, isti yerlərdə olur, orda yaşayan uşaqlar da istidən bezikib, usanıb ata-analarından xəbər alırlar ki, bəs bizim yerlərə haçan soyuqlar düşəcək, qar yağacaq? Böyüklər də onları ovundururlar ki, dəvələr oynayanda... Beləcə, həmin uşaqlar böyüyüb qocalanacan həsrətlə dəvələrin oynamağını gözləyirdilər. Əhməd əl çəkmirdi: “Bəs, dəvələr oynamır?” “Yox... – kədərli-kədərli yüngülcə ah çəkərdi əmisi. – Hələ ki, oynamır, dalı yerə dəysə də oynamır”. Əhməd əl çəkməmişdi: “Bəs, qarın rəhmətlik bibigilə nə dəxli var?” Əmisi buna da cavab tapmışdı: “O dəxli var ki, soyuqlar düşüb qar yağmasaydı, şaxta tūpürçəyi havada dondurmasaydı, bibingil gecə evdə qazı yana-yana qoyub yatmayacaqdı, heç biri də tələf olmayacaqdı”.

Böyük bibisi əmisigilə yaxın olurdu...

O soyuq, havadan qaramat yağan bozumtul qış günü dumanlı xatirində idi Əhmədin... Amma yasdən sonra, yaz girəndə, lap dəqiqi, Novruz bayramı günü əmisinin onun əlindən tutub məzarlığa aparmağı yaxşı yadında idi. Günəş də kəsərli idi həmin gün, güc-qüvvəsini toplayıb şaxtanı, çovğununu, soyuğu “yumruqlayırdı”. Qaranquşlar gəlib çıxmasa da, qəbiristanlıqdakı həmişəyaşıl və çiçək açan ağacların budaqlarına, qəbirlərin üstünə, başdaşlarına qonub sinədaşlarına qoyulan xonçadakı şirniyyatdan dimdikləmək istəyən sərçələrin cikkiltisi məzarlıqdakı iynə atsan yerə düşməz adamların kədərli, hüznü səsinə qarışmışdı. Seyrək, nəm otların arasında oğrun-oğrun pusqu qurub marığa yatan pişiklər sərçələri tutmaq üçün girəvə axtarırdı, marığa yatıb bellərini əyərək az qala qarınları yerə dəyə-dəyə ehmal-ehmal yeriyirdi. “Bibinin qara bayramıdı... – demişdi

əmisini. – Gedək onlara baş çəkək.” Əmi qəsdən günortadan sonraya saxlamışdı böyük bacısının “ailəsi” ilə görüşü ki, qəbiristanlıqda adam az olsun, ancaq yenə də az qala qəbirdən çox adam vardı məzarlıqda. Ağlayanlar, fikrə gedənlər, “Yasin” oxuyanlar, başdaşını qucaqlayıb hündürdən ağrı deyənlər saysız-hesabsızdı. Yəqin ki, ertədən, gün günortaya qalxınca lap çox olmuşdu bura gələnlər. Gəlib doyunca ağlamışdılar, ürəklərini boşaldıb rahatlanmışdılar, dünyasını dəyişənlərinə borclarını verib getmişdilər öz bayramlarını keçirmək üçün son hazırlıqlarını görməyə...

Bibisigilin basdırıldığı yerdən aralanıb ensiz cığırla Əhmədin anasının qəbrinə tərəf yol alanda əmmaməli bir kişi adamlardan ayrılıb uyuyanlara mane olacağından çəkinirmiş kimi, ayaqlarını yerə ehtiyatla basa-basa uşağın əlindən tutanın qabağına yeridi. Əmisi ayaq saxladı. Əmmaməli əmisi ilə görüşdü, sağ əlinin baş və şəhadət barmağı ilə balaca Əhmədin yanağını yüngülcə sıxıb:

–Kişibala, necəsən? – soruşdu. – Ay Allah saxlasın səni... – gülüm-sünüb ciddiləşdi, əmisinin üzünə baxıb nazik, ağ saqqalını qaşdı. – Böyük müsibətədi sənin bacının ailəsi ilə birgə bir gecənin içindəcə tələf olmağı... Çox böyük müsibətədi... Sanki hansı gözəgörünməz qüvvəsə gecəyarısı div yuxusuna aparıb onları ki, heç biri oyanıb hay-həşir sala bilməsin, qapı-pəncərəni açma bilməsin, yatmışları oyada bilməsin... – səbrlə sadaladı. – Sənə inanmayana lənət, xudaya... Bəndə nəkarədi, sən özün hər şeyi qəlibə salırsan, sənin mizanında zərrəcə əyinti ola bilməz... – göyə baxıb ağır iş görübmiş kimi, nəfəsini dərdi. – Hələ də özümə gələ bilmirəm, seyid... Ertədən bura gələn kimi, onların qəbrinin üstünə gedib “Yasin” oxudum rəhmətliklərə... – əşyayi-dəlil kimi əlindəki kitabı göstərdi. – Allah hamısına qəni-qəni rəhmət eləsin...

–Sağ ol, molla... – əmisi razılıq elədi.

–Borcumdu... – molla səsini yavaşladı. – Fəqət o müsibətin baiskarı sənin qardaşındı... Sizin müqəddəs ocaqdan çıxan adam şeytan əməlinə uyub içki düşkünü olmamalıdı... Sən bir ağıl ver ona, seyid ağa, cəddinə qurban olum sənin... Yoxsa, iraq-iraq, hələ çox bədbəxtliklərə düşar olacağıq... – özünü müsahibinə yaxın, məhrəm göstərməkdən ötrü cəm halında dedi.

Əmisi Əhmədin bapbalaca, totuq əlindən tutdu, elə bil uşaqdan güc almaq istəyirdi:

–Molla, bacım öləndən sən bu sözü mənə neçə kərə demisən... – ara verdi azca. – Bir də demə...

–Niyə? – molla təəccübləndi.

–Çünki hərə öz əməlinə asılacaq, heç kəs bəndəni vəkil tutmayıb... – dedi əmisi və yoluna davam elədi.

–Dayan!.. – molla onların arxasınca səsləndi. – Dayan, seyid... Düz sözdən niyə inciyirsən, “demə” deyirsən, demərəm... Bir ayaq saxla...

Əmisi geri qanrıldı:

–Nədi?

–Gedək rəhmətlik gəlinbacımız üçün də “Yasin” oxuyum... – molla əlindəki kitabı tərəzidə çəkəkəmiş kimi, samballadı. – Yanındakı pəhləvanın anasını deyirəm. Yəqin ora gedirsən...

–Ehtiyac yoxdu, evdə özüm oxumuşam... – dedi əmisi. – Sən işində ol, molla, Allah ölənlərinə rəhmət eləsin...

...Bu dəfə sakitcə, dinməz-söyləməz mavi rəngli dəmir hasara alınmış bir məzarın başında dayandılar. Sinədaşının üstünə kimsə gətirib xonça qoymuşdu, xonçanın ortasında səməni vardı, səməninin ətrafında bayram şirniyyatı: şəkərbura, paxlava, badambura, qoğal, müxtəlif kağızlı alabəzək konfetlər... Qoz, fındıq, boyanmış yumurtalar... Dairəvi yaşıl sininin qırağında şam da yandırmışdılar. Əhməd qəbirin üstündəki hərfləri höcələsə də, axıracan oxumağa hövsələsi çatmadı. Əvəzində çoxdan əriyib siniyə yapışmış şamların “ölüsünü” saydı. Altı şam yandırmışdı xonçanı gətirən...

–Əmi...

–Ay can... – kövrək-kövrək dillənib uşağın əlini buraxdı əmisi.

–Bu mənim anamın qəbridi? – soruşduğunun cavabını bilirdi, əmisi ilə neçə kərə gəlmişdi bura.

–Hə... – əmi bunun fərqi nə varmayıb cavab verdi.

–İndi hardadı mənim anam?

–Göydə...

–Yerə basdırılanlar göyə uçur?

–Hə...

–Mən də oləndə göyə uçacam?

–Ona hələ çox qalıb... Amma gəldinsə, getməlisən...

–Getməlisənsə, niyə gəlirsən?

–Bilmirəm... Qaydanı biz qoymamışıq...

–Bəs kim qoyub?

–Allah...

Sükut...

–Əmi...

–Ay can...

–Bu xonçanı kim gətirib bura?

–Yəqin bibin gətirib... Ya da ki, xalangil...

–Ölülər bu xonçadakılardan yeyir?

–Yox...

–Heç nə yemir?

–Ancaq boyanmış bayram yumurtası yeyir ölülər. Başqa heç nə...

–Qabığını soyurlar yumurtanı yeyəndə?

–Yox...

–Qabıqlı-qabıqlı yeyirlər?

–Yox... Dirilər kimi yemirlər onlar...

–Bəs necə yeyirlər?

–Qabığını soymadan içini yeyə bilirlər yumurtanın...

–Əmi...

–Ay can...

–Niyə qoymadın molla gəlib anam üçün “Yasin” oxusun?

–Evdə özüm oxumuşdum...

–“Yasin” nədi ki?

- “Quran”ın bir hissəsidir...
- “Quran” nədi?
- Allahın kitabı...
- Ölülər “Quran”ı eşidir?
- Yox... “Quran” dirilər üçündü... Ölülər onsuz da hər şeyi bilir...
- Onda ölmək yaxşıdı ki... Göydə uçursan, hər şeyi bilirsen...
- Yaşayanda diri olmaq yaxşıdı, öləndə ölü... Ölməkdən ötrü yaşamaq lazımdı...
- Əmi...
- Ay can...
- Niyə bibigilin bayramına “qara bayram” deyirlər?
- Çünki olar yerin altına köçüb, orda da ki, qaradan başqa rəng yoxdu...
- Onda bizim bayramlarımız ağdı?
- Təkçə ağ deyil, rəngbərəngdi...
- Qırmızı bayramı olanlar da var?..
- Yəqin ki, var...
- Əmi, anam indi bizi görür?
- Səni görür, məni yox...
- Uşaq əmisinə qısıldı:
- Dayan mənim yanımda, səni də görsün...
- Sənin yanında dayanmaqla deyil... – əmisi onu üzünə sıxdı. – Ölənler görmək istədiklərini görür...
- Anam səni görmək istəmir?
- Bilmirəm... Yəqin indi o, səndən başqa heç kəsi görmək istəmir...
- Atamı da görmək istəmir?..
- Dedim də, səndən başqa heç kəsi görmək istəmir...
- Atam piyan olur, ona görə?
- Mən hardan bilim... Mən hələ ölməmişəm axı...
- Əmi...
- Ay can...
- Mən ölmək istəyirəm...
- Əstəğfürullah... – əminin bədəni gizildədi. – Allah uzaq eləsin, elə niyə deyirsən, bala?..
- Anamı görmək istəyirəm...
- Darıxma, görəcəksən... – əmisi başqa söz tapa bilməyib dodaqaltı mızıldadı. – Day gedək, gecdi...
- Bir az da dayanacaq...
- Yorulmamısan? Niyə dayanacaq?..
- Yox, yorulmamışam, qoy anam doyunca görsün də məni...
- ...Bu söhbətdən sonra Əhməddən böyüyəndə nəçi olacağını soruşana cavab verərdi ki, yumurta daşıyan... Xəbər alanlar da uşağın “daşıyan” sözü ilə “satan” kəlməsini qarışdırdığını zənn eləyib gülüşərdilər. “Ədə, yumurta satmaq nədi, xırdaçılıq eləmə, zərgər ol, qızıl-gümüş sat, əlin pulnan oynasın”. Balaca Əhmədsə iki ayağını bir başmağa dirəyib dediyindən dönməzdi. “Yox, mən yumurta daşıyan olacam”. Deyəsən, heç əmisi də onun niyə belə dediyinin fərqi varmırdı... Amma o gün, məzarlıqda

əmmaməli molla ilə rastlaşdıqları gün Əhmədin xəyalından izsiz-tozsuz keçib getmədi, əksinə, həmişəlik yaddaşının ən üzde olan yerində özünə yer eləyib zaman-zaman gözünün qabağına gəldi...

Bibisinin qara bayramında əmisinin əlindən tutub qəbiristanlıqdakı məzarların arası ilə gələrək anasının qəbri üstündə ayaq saxlayan gündən tez-tez eyni yuxunu görürdü. Görürdü ki, qəbiristanlıq yamyaşıl ağaclarla doludu, məzarlıqda gül gülü, bülbül bülbülü çağırır. Başdaşılar da yaşıl yarpaqlı ağaclarla, kollara, güllərə çevrilib. O, toya-bayrama gəlibmiş kimi, sevinə-sevinə ağac, gül, kol məzarların arasından keçərək öz anasının gül qəbrinə yaxınlaşır. Baxır ki, qəbrin yanında üzü aşağı gedən dolama, sonu görünməyən pilləkən var. Pilləkənin başında salıb sındıracağından qorxmuş kimi, ehməlcə şalvarının cibindəki yumurtanı çıxardır. Yumurta qırmızı boyanmayıb, ikrəngli. Bir tərəfi bozdu, digəri gümüşü... Özü də yekədi, ağırdu yumurta, anlaya bilmir ki, belə iri yumurtanı balaca cibinə necə soxub və qoyduğu yerdən nə təhər çıxardı? Yumurtanı ovuclarının arasına alıb saysız-hesabsız pillələri yavaş-yavaş enir, endikcə zülmət qaranlıq pillələr işıqlanaraq nura boyanır və yumurta apararı ətrafdan fərqli səslərlə eyni sualı eşidir. "Kimə aparırsan, kimin payıdı ovcundakı?" "Anama aparıram..." – cavab verir yumurta apararı. "Bəs bizim payımızı niyə gətirməmişən?" – yenə qarışıq səslər birağızdan süzülüb gəlir. Yumurta apararı yan-yörəsinə baxmadan yazıq-yazıq təəssüf, həsəd, yanğı dolu səs sahiblərinə cavab verir: "Axı hamınız üçün yumurta gətirə bilmərəm, əlimdən düşüb sınırdır". "Qorxma... – yenə xorla pıçiltı gəlir. – Əlindəki yumurta dağdan düşsə də sınırdır deyil". O, yıxılmaqdan qorxmurdu, çünki eşitdiyi səslərə görə yumurta əlindən düşsə də sınırdır deyil. Səslərsə kəsilməmişdi, sanki danışanlar, xəbər alanlar kəsib getmişdilər ki, gətirilən onlar üçün deyil, öz yiyəsi, öz sahibi var. Onların payı haçansa gələcək, yəqin o payı ya aşağı, ya yuxarı buraxılan kimsə gətirəcək. Belə düşünə-düşünə özlüyündə kəsənlərə təsəlli verən bir də baxdı ki, ayağının altındakı pilləkən yox olub, tamam yox olmayıb, amma o, addımını aşağı, boşluğa atır və ayağını boşluğa atan dəmdə təzə, yeni, nura boyanmış işıqlı bir pillə yaranır... Özü də adi nurdan yox, gözqamaşdırıcı nurdan, qızılı işıqdan... Arxaya boylananda da, gəldiyi, daha doğrusu, endiyi pillələri görmədi, yuxarıdakı pillələr ya silinib getmişdi, ya da görünməz olmuşdu. Nəhayət, bərq vuran qızılı qapının ağzında anicə, qapı öz-özünə açılanacan ayaq saxladı. Qapı açıldı, amma o, içəri girə bilmədi, lap dəqiqi, o, içəri girmək istəyəndə ordan qızılı saçlı, ağ paltarlı cavan bir qadın çıxdı. "Gətirmişən?" – gülə-gülə xəbər aldı qadın. O, başını tərpətdi. "Hə". Əlindəki yumurtanı qadına verdi. Qadın yumurtanı alıb dönüb getmək istəyəndə o: "Mən də gəlirəm?" – soruşdu, əslində, adi soruşmaq deyildi bu, yalvarış, xahiş, rica doluydu onun pıçiltısı. Qadının üzündəki təbəssüm kölgələndi. "Yox, sən gəlsən, geri qayıda bilməyəcəksən". "Bəs anam məni görmək istəmir? – doluxsunub məyus-məyus xəbər aldı. "Anam onsuz da səni görür", – qadın gülümsündü. "Mənə heç nə demək istəmir?" Qadın diqqətlə ovcundakı bozumtul-gümüşü yumurtaya baxdı. "Demək istəyir ki, geri dönüb pillələri enəndə

ehtiyatlı olsun". Deyəsən, yumurtanı götürən qadın çaşmışdı. "Enəndə, ya qalxanda? – çaşqın-çaşqın soruşdu o. Qadın dediyinin üstündə durub təkrarladı. "Enəndə". Və yox olub getdi.

Qadın yox olan kimi, Əhməd də quş kimi yüpyüngül yuxudan oyanırdı. Əlacı, daha doğrusu, qanadları olsaydı uçardı, lap topa, ağ buludlaracan qalxıb süzərdi göy üzündə. Yumurta daşdığı yuxunu görəndə, nədənsə, oyanandan sonra sevinci yerə-göyə sığmırdı. Ona elə gəlirdi ki, hər iki dünyanın ən mühüm, ən məsul bir işini görmək üçün seçilib, ondan başqa heç kəs bu qeyri-adi işin öhdəsindən gəlib ölülərə yumurta daşıya, iki dünya arasında əlaqə yarada, vasitəçi ola bilməz. Hər halda, "iş başında" pillələri enib-qalxanda başqa yumurta daşıyanla rastlaşmamışdı, yumurta istəyən başqa ölülərsə işi qiyamətə qaldığından onun ürəyindən keçirdiyi yalançı təsəlliyyə inanmayıb göz qırpmında səslərini kəsmişdilər. Hər nəydisə, deməli, ölülərin də, dirilərin də ona ehtiyacı vardı.

Yuxunu görəndən illər keçdikcə böyüyüb yaşa dolsa da, rüyada yumurta daşıyan yekəlmirdi, elə birinci kərə yumurta apardığı yaşdaca qalmışdı, yəqin yolu o tərəfə düşənlərin yaşı artmırdı, artsa da üzü bəridəkilərin hesabı ilə, ölçüsü ilə uzlaşmırdı, uyğun gəlmirdi...

* * *

Samirə uzun döşlüyünü daha binanın heyətində, dəhlizində iş görəndə də taxmırdı. Özünə əməlli-başlı fikir verməyə başlamışdı, sanki, əstəğfürullah, dəlinin yadına daş salmışdılar və həmin "dəli" də bəzək-düzək adına saçlarını da saraltmışdı. Hərçənd qara saç ona sarıdan yaxşı yaraşırdı, di gəl, sarıda qaranın arasına düşən dəndə itib getdiyindən, Samirə lap cavan görsənirdi və get-gedə onun görkəmindəki yeniliklər, təzəliklər, tərəvət, ən əsası, qadının getdikcə özünü Əhmədin mənzilində arın-arxayın, rahat hiss etməsi ev sahibinin nəzərindən qaçmırdı:

–Malades, getdikcə lap savramenni olursan... Mən bunu istəyirdim də... Yoxsa başında şal, qabağında döşlük, bircə niqabın-çarşabın çatışmırdı... Belə gözəlliyi gizlətmək rəvadımı? Nə göydəkinə xoş gedər bu, nə yerdəkinə... Bir də gördün, iraq-iraq, verdiyini aldı ki, gizlədirsənsə, deməli, lazımlı deyil, qaytar geri... Gözəlliyi gizlətmək xərcləməyə ürəyin gəlmədiyini xəzinəni yerə basdırmaq kimidi...

Qadın onun son kəlmələrini doğru-dürüst anlamasa da, borclu qalmadı:

–Bəxtəvər mənim başıma, məndə xəzinə nə gəzir? Özün belə, savramennidi-nədi ondansansa, nöşün sənə qədim, köhnə ad qoyublar, hə?

–Mən nə bilim... – Əhməd utanırmış kimi, çəkingən-çəkingən çiyinlərini çəkdi. – Adam özü-özünə ad qoya bilmir axı... – çıxış yolu tapdı. – Bircə bunu bilərəm ki, əvvəlcə mənə peyğəmbərin adını vermək istəyiblər. Məhəmməd... Ancaq əmim razı olmayıb ki, day ağ eləməyin... Ona görə Məhəmmədə oxşar bir ad qoyublar mənə...

–Əmin nöşün razı olmayıb ki, sənə peyğəmbərin adını qoysunlar? Uşağa peyğəmbər adı qoymaq pisdə ki?..

–Bilmirəm, orası mənə də qaranlıqdı... – Əhmədin qaşları çatıldı, anicə fikrə getdi. – Bəlkə istəməyib ki, əli qılınclı üzü bəri gələndə anasını o dünyaya göndərəne peyğəmbər adı qoyulsun...

–Yazıq arvad... – Samirə içini çəkdi. – Allah rəhmət eləsin, yeri behişt olsun... – ağlamsınıb özünü canıyanan kimi göstərmək istədi. – Ağır dərddi doqquz ay qarnında gəzdirdiyini doğasan, amma böyüdə bilməyəsen...

–Ancaq dəxli yoxdu, deyirlər yer üzündə yüz iyirmi dörd min peyğəmbər olub, yəqin onların arasında adı Əhməd olan da varmı... – sözlərinə ara verdi. – Sən bir çay gətir...

Samirə mətbəxdən çay gətirib Əhmədin qabağına qoyanda o, qadının döşlərinin arasına baxdı, qadın duyuq düşüb əlini sinəsinə apardı.

–Az, günəşin qabağını kəsmə... – zarafata saldı kişi. – Qoy heç olmasa gözümüzün qurduunu öldürək...

Qadın qızarıb gülümsündü və keçib divanda əyləşdi.

–Ay Əhməd...

–Nədi?

–Bu vaxtacan nöşün evlənmemisən?

–Nə bilim... Qismət... Sənin kimi gözəli, işdi-güjdüsü çıxmayıb da qabağıma...

–Heç istədiyini olmayıb?

–Olub, amma onu ilan vurdu qəbiristanlıqda...

–Oy... – qadın diksindi oturduğu yerdəcə. – Qəbiristanlıqda görüşürdüz?

–Hə...

–Başuvuza yer qəhət idi? Orda adam çox olar axı...

–Köhnə qəbiristanlıq idi çayın qırağında... Day orda heç kəsi basdırmırdılar... Səni aparacam kəndimizə... Kənd deyil e, indi böyüyüb, bitişib rayon mərkəzinə...

–İstəyirsən məni də ilan vursun?

–Düz deyirsən, ora getməyin düşər-düşməzi olar... Ora getməsək yaxşıdı... Onda başa gedərik. Tapşırışam üç-dörd günə bağı təmizləyib abıra salacaqlar, səni başa aparacam, dincələrsən yaxşıca...

–Mənim vaxtım olur ki...

–Şənbə günü işdən sonra gedərik, bazar günü axşam qayıdırıq... Bir gün də bir gündü...

–Bəs, Fəxrəddin nə deyər?

–Onu da aparırıq...

–O yazıq həftənin yeddi gününü işləyir...

–Təmiz dəniz havası alarsan...

–Qız vaxtı o qədər dəniz havası aldım ki, ömürlük bəsimdi. Mən başıdaşlı dəniz havası alıb günə çıxdım... Fikrim hələ də ilan vuran qızın yanında. Bəxtimiz oxşayır bir-birinə... İntəhası mən diriyəm, o, ölü... Zillət içində yaşamaqdansa, bəlkəm hələ üzüsulu getmək məsləhətdi?

–Pis başa düşmə, elə sir-sifətinizdə də nəsə bir oxşarlıq var sizin... – nəfəsini dərddi Əhməd. – Tak şto, bəxtim getirməyib mənim arvad sarıdan... Nətəhər deyirlər onu, yəqin mənə cadu eləyiblər, bəxtimi bağlayıblar...

–Evlənib boşanmısan ki, arvad sarıdan bəxtin gətirməsin?.. Anan sağ olsaydı, qoymazdı sən bu vaxtacan subay qalasan... Ananın şəkli var səndə?

–Yox, burda yoxdu, rayonda var... – dedi və yadına salmağa çalışdı ki, görəsən anasının şəklini axırıncı dəfə haçan görüb?

–Şəklin birin gətir bura, böyüt, vur divara... Ya da qoy cibinə, özünlə gəzdir... Həmi xata-bələdan uzaq olarsan, həmi də rəhmətliyin ruhu şad olar...

Əhməd başını tərپətdi:

–Düzdü, gərək elə eləyəm...

–Yuxuna girir?

–Özü girmir, amma yanındakılar ondan mənə xəbər gətirir...

–Necə yeni yanındakılar?

–Yəqin ki, o dünyada dostlaşdığı qadınlar...

–Nə deyirlər o qadınlar?

–Deyirlər ki, pilləkəni düşüb-çıxanda ehtiyatlı ol...

–Ola bilməz! – Samirə təəccübləndi. – Mənim anam da evdən həyəət düşəndə ayağı sürüşdü, yıxıldı yerə, başı dəydi daşa...

–Öldü?

–Hə.

–Çoxdan...

–Mən ərə getməmişdim hələ...

–Allah rəhmət eləsin...

–Sizinkiləri də... Hayıf ki, yuxudakıların, ölənlərin dilini bilmirik... Nədi, nə gözünü mənə zilləmişən? Birinci kərədi görürsən məni?

–Səndən belə sözlər gözləməirdim...

–Elə bilirsən mən heç nə qanmıram?

–Qətiyyə... Sən çox incəliklərdən xəbərdarsan... Doğrudan, görəsən ölülər nə istəyir?

–Ölü, ya diri, heç bir ana qiyməz ki, oğlu subay öl... e... qalsın... Mən də Fəxrəddini tez evləndirib cavan nənə olacam...

–Deyirsən mən uje oyanlığam, ölürəm? – Əhməd qımıışdı.

–Allah eləməsin, nə olub ki sənə, cavan adamsan... Sən mənə fikir vermə, o qədər heç kəslə dərdləşməmişəm ki, şirin arzularımdan danışan kimi dilim dolaşır, günəşin əvəzinə... zad deyirəm... – gülümsündü, gözünün üstünə düşən saçlarını geri sayladı.

–Sənə fikir verməmək olar? Adamın aqlın alırsan?

–İstəyirsən mən day bura gəlməyim? – Samirə ciddiləşib dodaqlarını gəmidirdi. – O boyda oğlum, nə kimi qardaşım var, sənin aqlından keçənlərə uysam, el-camaat nə deyər?

–Bəs, sən nə tez ərə getmişən? – qadının dediklərini eşitməyibmiş kimi, tələsik söhbəti dəyişdi. “Sən hardan bilirsən mənim aqlımdan nə keçir?”

–Qardaşımın dostu idi də... Tez-tez bizə gəlirdi... Məni başdan çıxartdı, evləndik... Üç aydan sonra pul qazanmağa getdi... Elə o gedəndi... – qadın da dərinə getmədi.

–Xəbər yoxdu?

–Yox... Bəlkəm heç sağ deyil?.. Hardasa öldürüb basdırıblar?.. – Samirə sualedici nəzərlərlə ona baxdı. – Necə fikirləşirsən? Başı əldə olsaydı, bir parça kağız yazardı, zəng eləyərdi, qazancından göndərərdi... Bu adam ölü bit qabığı deyildi ki, əfəl-əfəl dizlərini qucaqlayıb, bir yerdə oturub qalsın...

–Bit dizlərini qucaqlayır? – kişi zarafata salmaq istədi.

–Məsəl üçün deyirəm... – qadın onun sözlərinə fikir verməyib xəbər aldı. – Harda ola bilər bu adam? Sənin ağlın nə kəsir?..

–Nə deyim... – Əhməd çaydan bir qurtum aldı. – Hər şey ola bilər... Bəlkə sağ-salamatdı, arvad alıb orda, rahatca yaşayır özü üçün, öz kefindədi... İndi zəmanə elədi ki, adam heç nəyə təəccüblənmiş...

–Yox, elə olsaydı səsi çıxardı, qardaşım çox axtardı onu, səfirliyə də getdi, izini-tozunu tapa bilmədi...

–Düzdü, çətin arvad alsın, səni başqasına dəyişənin ağı yoxdu... – Əhməd dilini dinc saxlamadı. – Amma nə bilmək olar, oralarda bizimkiləri bər-bəzəkli sarışınlarla dəyişən qədərbilməzlər o qədər ki... – siqaret yandırdı. – Sən onu sevirsən?

–O, mənim yoldaşımdı, oğlumun atasıdı... Pis oğlan da deyildi...

–Hələ də onu gözləyirsən?

–Dedim də, oğlumun atasıdı, yazıq ölüb qalsın qürbətdə? Bilmək istəyirəm ki, başına nə gəlib...

–Belə... – Əhməd mızıldandı, araya sükut çökdü, bircə kondisionerin sakit, ritmik uğultusu gəlirdi.

–Day mən gedim... – qadın yerində qurcalanıb sükutu pozdu. – İşim qalmıyıb... Yeməyi sabah gəlib bişirərəm... Həvəsim yoxdu... – qəfil kədərlə pıçıldadı. – Həvəssiz bişirəmə, dadı olmayacaq...

–Neynək, get... – Əhməd etiraz eləməyib nədənsə, birdən-birə bikef-bikef, çarəsiz-çarəsiz siqaretin külünü külqabıya çırpdı.

–Sabah sənə nə bişirim? – qadın kişinin könlünü almaq istədi, bildi ki, ev yiyəsinin qəflətən sir-sifətindən zəhrimar yağmasında, bayaqdan həvəslə danışan kişinin bircə dəqiqənin içində kefinin pozulmasında öz “xidməti” danılmazdı.

–Nə oldu... – kişi etinasız-etinasız əlini yellədi. – Fərqi yoxdu...

–Yox, de... – qadın əl çəkmədi. – De ki, sən istədiyini bişirim... Mənim işimdi də bu...

–Mənim istəyimi yeməklə yola verəcəksənsə, heç nə... – Əhməd könül-süz-könülsüz mızıldadı.

–Heç nə bişirmiyim? – Samirə “heç nə”ni başa düşdüyü kimi yozdu.

–Yarpaq dolması bişirərsən... – qadını başından eləməkdən ötrü uzatmayıb dedi.

Qadın:

–Yaxşı, – deyib ayağa durdu.

Bazarkom Mövsümün qızını ilan vurandan üç gün sonra axşamüstü, lap dəqiqi, gün batıb hava qaralmağa doğru gedəndə – yox, deyəsən, bundan bir az ertəydi – Əhməd gözdən oğurlanıb – bibisi onu az qala addımbaaddım izləyib yanından əl çəkmirdi ki, yəqin şeytan azdırıb aparıb balamı günün günorta çağı köhnə qəbiristanlığa, indi də balam tək qalıb hövllənər, qorxar, təsadüfən başına gələnlərdən ağzı əyilər, dili tutular – getdi heyətlərindəki qapısız türbəyə, türbənin içindəki daşın yanına. Ancaq bibisi düzünü demirdi, məzarlıqdakı hadisə, bazarkomun qızını ilan çalmağı günün günorta çağı yox, elə indiki kimi axşamüstü baş vermişdi. Söz vaxtına çəkər, deyiblər, bu dəfə iş, qeylü-qal, qəziyyə vaxtına çəkmişdi. Heç kəs bilməsə də o, anlayırdı ki, hər şey gözünün qabağındakı, üstünə qara parça örtülən, parçanın üstünə də büllur nəzirqabı qoyulan – qabın içi boş idi, o iri qabdan türbənin küncündəki taxta stulun üstündə də vardı, amma adətən hamı nəzirini daşın üstündəki qaba atardı ki, diləyi tez eşidilsin, arzusu tez yerinə yetsin – daşa görə baş vermişdi. Burda, bu daşın yanında özünü saxlaya bilməyib Mövsümün qızını bərk-bərk qucaqlamışdı, öpmüşdü, qız müqavimət göstərmək istəsə də, gücü çatmamışdı ona, müvazinətini itirib daşın üstünə yıxılmışdı, o, birdən-birə dəliyə döndüyündən qızdan əl çəkməmişdi, qızın üstünə sərələnmək istəmişdi, lakin bu dəm qızın ya yumşaq yerinə, ya da buduna nə isə batmışdı – yəqin daşın nahamar, ucu şiş yeri idi, qan bürümüşdü daşın girintisi batan yeri, qızın çığırtısından o, tez-tələsik ayağa durub üst-başını səliqəyə salmışdı, yaxşı ki, yaxında heç kim yox idi, eşidən olmamışdı çığıranın səsini, qız isə əlini daşın şiş tərəfi batan yerə tuta-tuta ağlamsınmışdı. “Sən ağılını itirmisən, bu nə işdi tutmaq istəyirsən bu müqəddəs yerdə? Görərsən, müqəddəs daşın ikimizə də qəzəbi tutacaq, ikimizi də cəzalandıracaq bu daş”. Belə deyib budundan axan qanın paltarına höpduğunun fərqi nə varmadan ufuldaya-ufuldaya, göz yaşlarını zorla saxlaya-saxlaya qaçıb getmişdi və düz bir həftə Əhmədi danışdırmamışdı... Beləcə, yəqin çox adam bu daşın güdazına getmişdi, hələ onun tanıdıqları cavanlar; qozbelin nəvəsi, bazarkomun qızı... Qozbelin nəvəsini maşın vurandan sonra Rəhim kişi özü bir az da əyilə-əyilə, az qala sürünə-sürünə özü gəlmişdi onların evinə ki, bir qələtdi eləyib, keçin nəvəmin günahından, bəlkə balam şəfa tapa... Əmisi də Rəhimi arxayın eləmişdi ki, Allah sənə nəvənə şəfa versin, biz heç kəsə bədbəxtlik, pislik arzulamırıq, rahat get, Rəhim, dilək bizdən, hidayət gözəgörünməzdən, inşallah, nəvən ayağa durar. Ancaq əmisinin duası kömək eləməmişdi, Rəhimin nəvəsi ayağa qalxmamışdı, özünə gəlib sağalsa da elə yataqdaca günləri bir-birinə calamışdı. Rəhimin nəvəsi heç... Günah elədi, cəzasını aldı. Cavan-qoca məsələyə dəxli yoxdu, hər suçun öz bədəli var. Bəlkə mənim yazıq anam da hansısa suçu ucbatından sənə qəzəbinə tuş gəlmişdi? Nəydi onun günahı? Bu evə gəlin gəlibsə, deməli, o da sənə nəzarətin altında olub, sənə heç nəyi gözdən qaçırırsan, nəzərə almırsan ki, sucsuz bəndə yoxdu, insan öleridi, onsuz da axirətdə imtahana çəkiləcək. Elə bəri başdan, bəridə verirsen yazıq, zavallı, günahkar bəndələrə qulaqburmasını. Elə burursan

ki, qulaqları ilə bərabər, başları da çıxıb qalır sənin əlində. Amma sevinmə, bizə gücün çatmadı, anamı əlimdən alsan da sən bizi bir-birimizdən ayıra bilmədin. Mən hələ də yumurta aparıram ona...

Düzdü, qozbelin nəvəsini maşın vuranda mən də sevindim, amma indi ona da acıyıram... Sən rəhimsizsən, təsadüfən, bilmədən günaha batanı da bağışlamırsan, sənin əlindən bizim axirətdəki, məhşər günündəki məhkəməyə ehtiyacımız olmayacaq, bizi məhkəməsiz yerbəyer eləyəcəklər.

Bəs, Mövsümün qızının günahı nəydi? Bu işdə mənim suçum ondan qat-qat çox idi, böyük idi axı... Mən boyda öküzün, dəvənin qabağında necə dayanaydı o incə-mincə qız? Cəzalandırmaqdisa, cəzanın yekəsi mənə düşürdü, yox əgər, sən müqəddəs daş, sən də tərəfkeşlik eləyirsənsə, onda, göydən daş yağmalıdı. Yepyekə daş! Yağan daş elə sənin girintili-çıxıntılı üstünə düşməlididi, səni parça-parça eləməməlididi, əzib quma döndərməlididi, sonra da külək vurub həmin qumun hər dənəsini bir dəryə atmalıdı...

Ya bəlkə məni Mövsümün qızının ölümü ilə cəzalandırmısan? Bunu da düzgün saymıram, atanı övladla sınamaq, nə bilim, yeddi arxa dönəninin günahını gələcək nəsillərlə çıxmaq kin-küdurətliyərin əsrlərdir öyrəşdiyi qan davasına bənzəyir. Ondansa burdakı günahların bədəlini o dünyada ödəmək yaxşıdı. Bəridə ödənen elə bəridəkilərin ağına uyarlıdı, münasibdi. Yaxşıya-yaxşı, pisə-pis... Belə çıxır ki, yaradan bəridəkilər ağıldadı?.. Bəs, ilahi qüdrət hardadı?.. Bilirəm, deyirlər ki, sən adi, sıradan bir daş parçası deyilsən, burda məni param-parça eləsən də düzünü deyəcəm, çünki onsuz da ürəyimdən keçənlərdən xəbərdarsan. Sən qəddarsan, yaxşı ki, sən də gücünün həddi-hüdudu var, Allah bircə günlük səltənətini sənə versəydi, sənə tapşırısaydı, əməllərdə bir canlı qoymazdın, hamısını məhv eləyerdin. Bəs mənə niyə toxunmursan? Günahkarın yekəsi sənə qarşıındadı, sənə haqqında bütün həqiqəti elə sənə dilindəcə, sakitcə, səssiz-sözsüz ürəyindən-fikrindən-xəyalından keçirir, sən də şübhəsiz ki, onu yaxşı anlayırsan. İndi növbə sənindi, ən azı, öldür məni... Elə indi, elə burdaca, dairəvi divarlarına dini şəkillər vurulmuş yerdə, oymalı masanın üstündəki zərli kətana bükülmüş "Quran"a and olsun ki, bütün əzaba hazırım, zərrəcə qorxmuram səndən... Həyətdəki it-pişiklər də sənə zəhməni duyublar, bu türbənin ətrafında hərlənirlər heç vaxt. Hərlənmək nədi, o heyvanları zorla da bura gətirmək olmaz. Ağız-ağıza verib hürəcəklər, hirsə bərkədən miyodayacaqlar, onları tutanların əllərini-üzlərini cırmaqlayıb birtəhər imkan taparaq qaçıb gedəcəklər. Özü də ilan ağızından möcüzə nəticəsində qurtulan qurbağa kimi hoppa-hoppa qaçıb gedəcəklər. Ha dallarınca yüyür, xeyri yoxdu, omları yer üzünün ən bərk qaçan canlıları da tuta bilməyəcək. Mənsə heç yerə qaçmıram, öz ayağımla gəlmişəm, hazırım, hüsurundayam, elə elə ki, burdan, sənə türbəndən sağ-salamat çıxmıyam... Anama, Mövsümün qızına qovuşum, lap Rəhimin nəvəsini də öldür, onunla da görüşüm...

Stuldakı nəzir qabını daşın üstünə qoydu, eyni qablar yanaşı qoyulsa da, elə bil stuldan götürdüyü qab "böynubükükdü". Əlbəttə, qabın yerindəki stulda oturub yerini rahatlayana elə gəlirdi, yoxsa yeqin bibisi hər gün

buranı silib-süpürəndə biixtiyar stulun qabını daşın üstünə, daşın üstündəkini stula qoyub yerdəyişmələr eləyirdi, boynubükük görünən daşı şərəfləndirirdi, şərəfli yerdə duranı “taxtdan salırdı”. Lakin şərəflənənin də, taxtdan salınanın da “peşəsi”, “işi” eyni idi; nəzir yığmaq, daha doğrusu, nəzir veriləni saxlamaq... Bəzən yuxanın arasında halva da çalıb gətirirdilər bura. Nazik zənbildəki səliqə ilə bükülən yuxaları daşın üstünə qoymağa ürək eləməyirdilər, qalın divarın içəri çıxıntısına qoyurdular. Yazda deşikli – dəliklər açıqdı, şüşəsi yox idi – həmin çıxıntılarda qaranquşlar yuva qurub bala çıxardardı, elə vaxtlarda oralar tez-tez silinsə də təmiz sayılmazdı və konfet, şirniyyat, halva gətirənlər gətirdiklərini küncdəki oyma mizin üstünə, iri şamdanların yanına qoyaraq dualarını eləyib, diləklərini diləyib dodaqaltı nəsə pıçıldaya-pıçıldaya mürəxxəs olurdular. Gələnlərin hamısı eyni cür olmurdu, dizin-dizin sürünüb gələnlər, başını daşın üstünə qoyub zülüm-zülüm ağlayanlar, qəbir üstünə gəlibmiş kimi, ağı deyənlər də az deyildi. Hələ niyyət eləyib gecəni burda, bu daşın yanında, nazik palazın üstündə yatanlar da olurdu. Ancaq heç kəs ürək eləyib gecəni tək qalmırdı türbədə. Qapı yeri açıq, ərtafdakı qaranquşlar yuva qurub bala çıxardan – bibisi heç vədə qaranquşların yuvasını dağıtmırdı ki, günahdı, qanadlılar da müqəddəs daşa sığınıblar, ona pənah gətiriblər – girdə dəliklər bomboş... Balaca bir meh olan kimi türbənin içinə həzin uğultu düşərdi, viyılıyabənzər ün gələrdi içəridən... Əhd eləyib daşın yanında mürgüləmək istəyənlərin də canına qorxu düşərdi, xoflandıqlarından səhəri dirigözlü açıb yuxusuzluqdan sərxoş kimi səntirləyə-səntirləyə gedərdilər... Gedə-gedə də: “Daş sahibinə qurban olum... – pıçıldayardılar qorxa-qorxa, – bütün gecəni mələklər də göydən enib bu daşa təzim eləyirdilər... Hamısı da qanadlı, bəmbəyaz libasda, dan yeri ağarmağa başlayan kimi yox olub gedirlər, yalandan özümüzü yuxuluğa vurub yatmış göstərməsəydik, kim bilir gələnlər bizim başımıza nə oyun açacaqdılar”. Səhəri sağ-salamat açıb evlərinə gedənlər mütləq daşın üstündəki nəzir qabına yaxşı pul qoyardılar, qızıl üzüyünü, biləriyini qoyanlar da olurdu. Adətən erkəndən bibisi qəsdən yavaşca öskürə-öskürə gələndə görərdi ki, daşın yanında yatmaq istəyənlər oyaqdı, gözlərindən yuxu tökülənlər yıxılmamaq üçün birbirlərindən tutub birtəhər qalxıblar ayağa, onu gözləyirlər, gələnlər Əhmədin bibisindən xeyir-dua almamış, getməyə ürək eləməyər ki, hörmətsizlik eləsələr, müqəddəs daşın acığı tutar.

Adi işlərə acığı tutan daş mənə niyə dəymir, mənə niyə toxunmur görəsən, mən nədən daşın ərköyünüyəm? Ya mənim zırıltım hələ qabaqdadı? Nolar, bu meydan, bu şeytan... Əstəğfərullah, əmim deyir ki, bu daşın yanında şeytani yada salmaq ən bağışlanmaz günahdı. Deməli, ya vəlvələdən, ya zəlzələdən, mənim gühahlarımın üstünə bir yəkəsi də əlavə olundu. Day nəyi gözləyirsən? Yox, gözləmirsen, sən də hərəkətə gəlmisən, qətiyyəni yanılmıram, uzaqdan qulağıma zəif səslər gəlir, elədi, yüz faiz gəlir, səs yaxınlaşır artır, deyəsən, daşın altından gəlir səs... Ya türbənin yan-yörəsindən? Bu vədə özge adam nadir hallarda gəlir daşın “hüzuruna”. Adam işinə, daha doğrusu, adam gəlişinə oxşamır bu,

adamlar dua oxuya-oxuya gəlir, əvvəlcə türbənün ətrafında üç dəfə dövrə vurub divarları öpür, bu səsdən, ündən çox hənirtiyə bənzəyir. Həqiqətən mələk hənirtisinə... “Mələk”sə başını içəri soxanda gördüm ki, özümüzünküdü. Əmimdi...

–Burdasan? – guya, cavab verməsəydim stulda əyləşib ayağımı ayağımın üstünə aşırıdığımı görmürdü.

–Hə... – dedim yavaşca, oturduğum yerdən durmadan.

Gəlib yanımda dayandı, birbaşa mətləbə keçdi:

–Bircə onu başa düşmürəm ki, bazarkomun qızını ilan çalanda sən köhnə məzarlıqda nə gəzirdin?

–Burda başa düşməli nə var ki?.. – dedim. – Biz orda görüşməliydik...

–Bildim... – üzümə baxdı kədərli-kədərli. – Mövsüm yaxşı kişidi, abırlı adamdı, hər şeyin yerini biləndi... – sadaladı. – Heyif ki, balası o cür getdi əlindən... Çox heyif...

–Hamısını da bu daş elədi!.. – hirsle ayağa qalxıb əl-qolumu ölçdüm. – O yazıq qız bu qəddar daşın güdazına getdi. Mən bu daşı sındırıb atacam çölə...

–Sus! Nə gicləyirsən?.. – mən əmimi heç vədə elə çıxıran görməmişdim, çıxırmaq bir yana, gözlərindən də qığılcım çıxdı. – Sən nəkarəsən ki, burda ağalığ eləyəsən?!. Qanmadığın şeyləri danışma!

Səsə bibim içəri girdi, yəqin yaxındaymış, girən kimi də məsələdən hali olmamış, qardaşına təpindi:

–Nə qışqırırsan, görmürsən balam özündə-sözündə deyil? İmkan ver yazıq uşaq özünə gəlsin də... Nolub, nə xəbərdi? Hay-küyün indiyə qalıb?.. – mənim boynumu qucaqladı. – O cür dəhşəti görüb mənim fağır balam... Gic-gic danışmayıb neyləsin, başı qaçıb da... – deyəsən, bibim əmimin sözlərini, mənə dediklərini eşitmişdi. – Ürək dözər buna?..

Əmim ona heç nə demədi, başını bulayaraq sakitcə çıxıb getdi.

Bir də baxdım ki, oymalı masanın üstündəki onluq lampa, lampanın ətrafına düzölmüş balaca, qızıl suyuna çəkilməmiş şamdandakı şamlar yanır. Əmim, ya da bibim bunları haçan, necə yandırmışdısa, mənim xəbərim olmamışdı, deyəsən əmim haqlı idi, mən hələ çox şeyi qanmırdım, çox şeydən xəbərsizdim...

* * *

Ertəsi gəldim atamın yanına, hərdən belə də olurdu, əmimdən inciyən kimi – bibimdənsə heç vaxt küsməzdim, bibim imkan verməzdi buna – gəlirdim bura. Elə axşamdan gəlmişdim, amma atam evdə yox idi, deyirdilər o, çox vaxt bazarın yanındakı qəlyanaltıda işləyən Rayanın evində qalır. Raya balaca, içinə iç-dörd masa güclə sığışan bufetəbənzər – yayda masaları çölə, bayırdakı ağacların altına qoyardılar, hər ağacın altına bir stol – qəlyanaltıxananın həm müdiri idi, həm ofisiyanti, həm də xadiməsi. Hər halda, heç kəs orda o arvaddan başqa işçi görməmişdi. O qəlyanaltıxanada – adı yekə hərflərlə şüshəli budkanın dəmir qapısının üstünə yazılsa da, “x” hərfi də pozulub getmişdi, olmuşdu

“qəlyanaltı-ana” – qəlyan-zad çəkilməzdi, adətən bazar alverçiləri yorğunluqlarını çıxartmaqdan ötrü elə tezbazar bir tikə kolbasa-çörəklə, şoraba ilə yüz vurub qaçırdılar mallarını xırıd eləməyə. Rayanın əri Paşa müəllim çoxdan ölmüşdü, deyirdilər, elə Rayanın budkasının yanında lapdan ürəyini tutub yıxılmışdı, həkimlər özünü yetirincə, canını tapşırırmışdı. Məndən də yekə bir qızı vardı Rayanın. Şəhərdə ərdaydı... Amma orasını indiyəcən dəqiq bilmirəm ki, Rayanın qızı həm də Paşa müəllimindi, ya yox, çünki deyirdilər Rayanın Paşa müəllimdən də qabaq əri olubmuş, elə Paşa müəllim də arvadı Gülarə xalanı boşamışdı Raya ilə aranı düzəldəndən sonra... Sözümün canı budu ki, Paşa müəllim də, bufetçi Raya da mənim atamdan xeylaq böyük olardı...

Hər nə isə, məhəbbət yaşa baxmır, sevənin gözü kor olur, həmin gecəyə mənim gözüm kor olmamışdı, di gəl, ilan vuran yatdı, mən yox. Hirsimdən səhəri dirigözlü açıb təzədən cumdum atamın yanına, bu gedişin necə bitəcəyini təxmin eləsəm də, mənə elə gəlirdi ki, bu dəfə başqa cür olacaq, atam məni öz yanında saxlayacaq, qoymayacaq geri qayıdım.

Amma heyhat, hər şey həmən-həməndi, yuxudan kal duran, üz-gözü şişmiş atam əynində mayka-tuman artırmada siqaret tüstülədə-tüstülədə, deyəsən, taxta, rəngi getmiş məhəccərdə oturub ayaqlarını yelləyənə, mənə candərdi qulaq asırdı.

Döşəməyə atdığım balaca çantama da gözüucu baxıb qımışdı, ya da mənə elə gəlirdi ki, kişi nədənsə, gülməyini güclə saxlayıb.

–Bilsəm ki, bibinlə əmin səni məndən az istəyir, qoymaram bir gün də qalasan orda... Səninki erköynlük, fironluqudu...

–Nə erköynlük e... – atamın sözünü kəsib etiraz eləmək istədim.

Siqareti külqabına basıb söndürdü, sağ əlini yuxarı qaldırdı:

–Dayan... Çox göynən getmə, qulaq as... Səni əsgərliyə, Qarabağdakı müharibəyə getməyə qoymadılar, müharibənin axırında yaşın düşürdü getməyə, xəstəlik kağızı düzəltdilər sənə. Bu bir... – sağ əlinin çeçələ barmağını yumdu. – İki eşşəyin arpasını bölə bilməsən də, səni instituta qoydular, bu iki... – adsız barmağını yumdu. – Tələbə olsan da, günün burda keçir, oxuyub-eləmirsən, o müəllimə pay, bu müəllimə pul, bu üç... – növbə orta barmağına çatdı. – Paytaxtda, özü də oxuduğun yerə yaxın ərazidə ev aldılar sənə, altına maşın qoydular sənə, bu dörd... – şəhadət barmağını qatladı. – Hardan, necə qazanıldığını bilmədiyini pullar xərclədin, “qa” dedin çörək verdilər, “qu” deməmiş, su gətirdilər sənə, yenə narazısan onlardan? – baş barmağını qatlamaqdan vaz keçib stolun üstündəki büllur külqabını fırlatdı. – Adamın Allahı olar, yazıq əmin sənə nə deyib ki, küsəyən təzə gəlin kimi ata evinə yığışmaq istəyirsən?

–Qışqırırdı mənim üstümə?

–O ha... Niyə?

–Dedim ki, həyatımızdəki daşı sındırıb çölə atmaq istəyirəm...

–Niyə? Başına at təpib sənə?

–Sən bilmirsən e, bazarkomun qızının ölümünə də baskar o daşdı...

–Belə... – atam sinəsindəki tükkləri sığalladı. – Yaxşı yadıma düşdü, elə bilirsən əmin olmasaydı paqonlular səndən əl çəkəcəkdilər? Bəs necə?

Yanında ölüm hadisəsi baş verib, sən də əsas şahidsən, bəlkə elə ölüm işində sən də əlin var? Hay özünü cır-dağıt ki, qızı ilan çalıb, kimə deyirsən, tülkü tülkülüyünü sübut eləyincə, tutub dərisini çıxardarlar... Qız ora səninlə görüşə gedibsə, deməli, onun ölümündə sən də suçun var. Getməsəydi, ölməyəcəkdi, belə-belə işi yoğunladıb yox yerdən adama ilişməyə nə var ki... – qısaca ara verdi dediklərinə. – Deyirlər yaxşı qız idi o rəhmətlik... Hayıf... Mən görməmişdim, bəlkə də küçədə-bayırda görsəm də fikir verməmişdim...

–Görürsən, deməli, daşı sındırıb tullamalırıq... – onun heyfilsiləməyindən ürəkləndim. – Düz deyirəm mən...

–Yox... – başını buladı. – Qətiyyə... İndi biz burda söhbət eləyirik, daş öz yerindədi, sən o qızla görüşə gedəndə də, o qızı ilan vuranda da daş qoyulduğu yerdəydi, tərənib-eləmir... Tak şto, daş istəsə də günah eləyə bilməz, daşdan-torpaqdan yox, adamlardan qorxmaq lazımdı, məxluqatdan ehtiyatlanmaq gerekdi... Adamlar yerdəki daşı götürüb bir-birinin təpəsinə çırpanda da daşın suçu, günahı olmur... Hər şey bəndələrin ayağına yazılır... Bir də ki, qismət... Ondan da qaça bilməzsən...

–Səni anlamıram, özün neçə dəfə söymüsən əmimi də, bibimi də, elə onların daşa sığınmağını da şarlatanlıq adlandırmısan... O dəfə “kafir” də dedin axı onlara mənim yanımda...

–Onu mən eləməmişəm... – atam gülümsündü. – İçdiyim araq eləyib... – üzümə baxdı. – Deyirlər sən də vurursan. Düzdü?..

Sualına cavab verməyib başımı aşağı salaraq mızıldandım:

–Mən sənin yanında qalmaq istəyirəm...

–Mənnən qalıb neyləyəcəksən? Mənim gələcəyim yoxdu...

–Bəs nəyin var? Nəyin varsa, mənim qəbulumdu...

–Keçmişim... – deyib dərinə köksünü ötürdü. – Keçmişim var... – təkrarladı. – Onu da sənənlə bölüşə bilmərəm... Tak şto, aqlını başına yığ, qayıt geri... Keçəl dərman bilsə, öz başına sürtər... Mənnən sənə dayaq olmaz...

–Niyə? – hirsim qəfil soyudu və önümdəkinə tamam yazığım gəldi, bir də ki, onun mənimlə yad, özgə kimi danışmağından pərt olmuşdum, bura gəlməyimə də peşman idim, özlüyümdə deyirdim ki, gerek elə dünən axşam birbaşa şəhərə qayıdaydım...

–Çünki mən çoxdan ölmüşəm. Nəfəsimin gedib-gəlməyinə baxma... – dedi, araya öləzik sükut çökdü və sükutu da özü pozdu. – İstəyirsən sənə bir məsləhət verim?

Etinasızlıqla çiyinlərimi çəkdim, yəni sən ki, ağır, çətin məqamda mənim arxamdan qaçdın, bundan sonra nə deyirsən de, nə istəyirsən elə, səninlə ulduzum heç vədə barışmayacaq...

Məndən cavab gözləməyib davam elədi:

–Heç vaxt dilənçiyə pul vermə, çünki dilənə bilən ac qalmaz, imkanın varsa, səsini çıxartmağa utanana kömək elə...

Gözlərim kəlləmə çıxdı:

–Bunun məsələyə nə dəxli var?.. Bəlkə səninlə qalmaq istədiyimə görə məni dilənçi hesab eləyirsən?..

–Bu nə sözdü deyirsən... – gülümsündü, dişləri sapsarı idi. – Lap dilbilməzsən sən... Eybi yox, zamanı gələndə başa düşərsən...

Beləcə, çantamı çiynimə atıb fikirli-fikirli ayaqlarımı sürüyə-sürüyə geri qayıtdım. Evə çatanda gördüm ki, əmim həyət darvazasının qabağında dayanıb dalğın-dalğın siqaret sümürür. Məni görəndə qırışığı açıldı, heç nə olmayıbmiş kimi, qabağıma yeridi.

–Səhərdən səni axtarıram, hardasan? – yəqin çiynimdəki çantadan bildirdi ki, harda idim və hardan gəlirəm.

–Nəsə nəfəsim tənghi yirdi. Çayın qırağına getmişdim. Təmiz hava almağa... – mən də izi azdırmağa çalışdım. – Nolub?..

–Gəl apar məni qəbiristanlığa. Gecə sənin rəhmətlik ananı görmüşəm yuxuda... Gedib bir fatihə verək orda...

Bilmirəm əmim yuxuda nə görmüşdü, ancaq yaxşı bildirdi ki, kimin zəif yeri haradı, kimin harasından yapışsa, o saat ram eləyəcək...

* * *

–Bu dolmanı ölü yesə, dirilər... Hayıf ki, ölülər yemək yeyə bilmir... – ağzı işləyə-işləyə dil boğaza qoymurdu. – Yoxsa hamısı dönərdilər üzü bəriyə... Bunun üstündən də pürrengi bir çay içək, sonra da... – udqundu. – Sonra da görək başımıza nə gəlir... Axşam-axşam çox yeməzlər, ancaq özümü saxlaya bilmirəm, sənin zərif ətrin duyulur bu yeməkdə... Çayı da gətir... – Samirə iri, büllur stəkandakı çayı onun qabağına, boşqabın yanına qoyanda Əhməd qadının əlindən tutduğundan, stəkandakı çaydan biriki damcı daşib nəlbəkiyə töküldü. – Sən məni öldürsən də, mən bu dəfə diz çöküb sənin əllərindən öpəcəm, mənim ağzımı dada gətirdi sənin əllərin... – qadın qımıldanmağa macal tapmamış o, yerindən qalxdı, diz çökdü Samirənin qarşısında və onun əllərindən dönə-dönə öpməyə başladı.

Qadın ya gözlənilməzlikdən, ya da xoşlandığından karıxıb qalmışdı, qımıldanmırdı, əllərini kənara çəkmirdi, hələ deyəsən ürəyindən önündə diz çökənin başını var gücü ilə qarnına sıxmaq da keçirdi, di gəl, buna imkan yox idi, diz çökən yavaş-yavaş dikəlib onun açıq dirsəklərini, qollarını, çiyinini öpürdü... Nəhayət, qabaq-qənşər dayananda o, hələ də səsini çıxarda bilməyən qadının böynunu, boğazını öpməyə başladı və qəfil onu qucağına alıb yataq otağına aparanda qadın müqavimət göstərməsə də pıçıldayıb: “Neynirsən? Qışqıracam indi, qoy məni yerə,” – dedi, lakin kişinin boynunu elə qucaqlamışdı ki, Əhməd onu yerə qoysaydı, hökmən üstünə yıxılmalıydı, belə məqamda, belə xanımına yerə qoymaq insafdan deyildi, ona görə kişi qadının dediyinin yarısına, yarımçıq əməl elədi; qadını ehmalca enli, yumşaq taxta uzatdı...

...Yataq otağından geri dönəndə Əhməd stəkandakı soyuyub buza dönmüş çayla qurumuş dodaqlarını islatdı. Qadına göz vurdu, gülə-gülə:

–Bunu dəyiş, təzə çay gətir... – dedi.

Samirə ağızucu:

–Yaxşı, – desə də, keçib divanda əyləşdi. – Mən bilirdim axırı belə olacaq... – mızıldandı fikirli-fikirli. – Bütün kişilər kələkbazdı...

–Deyəsən, kişilər səni tez-tez aldadıblar?.. – ev yiyəsi göyün yeddinci qatında idi.

–Eh... – ah çəkdi qadın. – Mən ərə gedəndə aldanmışam... Onda aldanmasaydım, indi başıma belə işlər gəlməzdi...

–Xoşuna gəlmədi? – Əhmədin üzündəki təbəssüm kölgələndi.

Qadın çiyinlərini çəkdi, kişi bilmədi ki, bu “hə” deməkdi, ya “yox”.

–Mən səni çox istəyirəm, istəməsəydim, yaxın durmazdım. Arvad-zad qəhətliyi deyil ki... – müsahibini inandırmaq üçün münasib, uyarlı kəlmələr axtarsa da, qəfil ağılına gələnləri gətirdi dilinə. – Elə bilirsən mən hər yetənə evimin açarını etibar eləyirəm? Sənin yerin başqadı mənim ürəyimdə...

–Çox adam var orda? – qadın acı-acı gülümsündü.

–Harda? – Əhməd çaşıb gözlərini döydü.

–Sənin ürəyində...

–Yox... Zənənlərdən rəhmətlik anamdı, bibimdi, bir də sən... – kişi sadaladı.

Nədənsə utanırmış kimi, qadının yanaqları allandı, bu dəfə nazla, işvə ilə gülümsündü, könülə gəlirdi, Əhmədin sözləri ürəyindən olmuşdu:

–Yaman bicsən...

–Sözün düzünü deyənə ata-babalarımız da bic deyiblər. Ən böyük biclik düzlükdü... – kişi qocafəndi dedi. – Hələ bu harasıdı, söz vermişəm başa da aparacam səni... Dincələcəksən orda yaxşıca...

–Çətin... Dincəlmək mənim harama yaraşır?

–Niyə, mənənmə getmək istəmirsən?

–Bəs, mənim işim?

–Neynirsən e, işləməyi... Çıx işdən...

–Ədə, bəs, bizi kim saxlayacaq?

–Mən!..

–Yox... Sən bu gün burdasan, sabah Allah bilir harda... – Samirə yerində qurcalandı. – Həm də mən öyrəncəliyəm, qaşınırım işsiz olanda...

–Mənə inanmırsan?

–Mənim inamımı çoxdan iki paralıq eləyiblər...

–Kim eləyib?

–Kim eləyəcək, həyat...

–Sağ ol, səndə böyük yüksəliş var. Lap filosof kimi danışırısan...

–Öyrənirəm də... Məllimim yaxşıdı...

–Fəxrəddin hardadı? – söhbəti dəyişdi Əhməd.

–Nə bilim... Ya evdədi, ya həyətdə veyillənir, ya da maşın yuyur... – duruxdu qadın. – Nolub?

–Bu vaxt maşın yumaz...

–Yazıq balam, kliyent olanda gecəyarısınıncan işləyir... – deyib nigaran-nigaran təkrarladı. – Nolub axı?..

–Heç nə... Zəng vur onun mobil telefonuna, qoy gəlsin bura...

–Nöşün axı? – qadın lap çaşıb qaldı.

–Fəxrəddinə söz vermişdim ki, qəliz bir işim var, alınsa, onun dişlərini düzəldirəcəm...

–Bəs, nə oldu işin?

–Alındı da...

–Haçan?

–Bu gün... – kişi hiyləgərcəsinə güldü. – Elə indicə...

Qadına gec çatdı onun fikri:

–Abırsız... – deyib qəhqəhə çəkdi.

–Hə, boş oturma, oğluna zəng elə, gəlsin bura... Mən sözümlün ağasıyam, söz verdimsə, eləməliyəm... – yekəxanalıqla əlavə elədi. – Özün də mənə yaxşı bir çay gətir...

Samirə:

–Baş üstə... – deyib qalxdı.

...Beşcə dəqiqə keçməmiş, qapının zəngi çalındı. Gələn Samirənin oğlu idi.

–Bəri gəl, Fəxrəddin, ayaqqabını çıxartma, sənə olar, onsuz da anan təmizləyir ev-eşiyi... Otur...

–Yox, oturmuram, ay dayı, beş-on dəqiqəyə müştəri gələcək maşın yuduzdurmağa...

–Nolar, onda çox ləngitməyim səni... Mən sənə nə söz vermişdim?

–Anam telefonda dedi, diş məsələsi... İşün alındı, dayı?

–Hə, şükür ki, alındı... – deyib Fəxrəddinin divanda əyləşən anasına baxdı gözücu. – Elə bu gün alındı. Sən gəlməmişdən... – Əhməd belə deyəndə divanda sakitcə oturan Samirə acıqlı-acıqlı yumruq göstərib göz ağartdı ona. Oğlu arxası anasına tərəf dayandığından, bunu sezmədi. – Yaradan sənin dualarını eşitdi, ay Fəxrəddin... Mənim də işim düzəldi, sən də...

–Mən bilirdim də alınacaq... – önündə dayanan sevincək dedi. – Kasıbın da Allahı var... – oğlu belə deyəndə, nədənsə, anası sir-sifətini turşutdu.

–Şəhəri necə tanıyırsan?

–Yaxşı... Şəhərdə böyüməmişəm?...

–Sabah saat on ikidə gedərsən bu adressedəki diş klinikasına... Çox uzaqda deyil, yaxındı... – əlindəki vizit kartını Fəxrəddinə verdi. – Orda bir Vasif həkim var. Girərsən onun yanına. Mənim adımdan ona deyərsən ki, sənə mırıq dişlərini yaxşıca qayırsın... e... yeni düzəltsin... Xəsislik eləməsin, bahalisindən qoysun dişin... Ömürlük olan şeydi. Özü də qabaq dişdi, görünən yerdi... Mən özüm də zəng vurub tapşıracam Vasifə. Yəqin beş-altı dəfə gedib-gələcəksən. Bezmə... Güzəl görünmək üçün əziyyət çəkməyə dəyər... Oldu?

–Sabah on ikidə ordayam, dayı, Allah köməyin olsun... Çox sağ ol...

Fəxrəddin gedəndən sonra anası da ayağa qalxdı.

–Mən də gedim? – sualedici nəzərlərlə ev yiyəsinə baxdı. – Elə bir işim yoxdu...

–Sənsiz tək-tənha darıxsam da, mənim qismətim belədi... Gedirsən get... – Əhməd etiraz eləmədi. – Amma bişirdiyin dolmadan da apar evə. Qoy Fəxrəddin də yesin...

* * *

A tam öləndən əmim tez-tez: “Day mən də bu gün-sabahlığam,” – Adesə də atamdan sonra xeyli yaşadı. Samirə mənim üçün dolma bişirdiyi vaxtdan dörd il qabaq bibimdən zəng gəldi ki, bəs, əminin beyninə qan sızıb, özündə deyil, durma, gəl... Mən yır-yığış eləyib doğulduğum yerə gedincə – qaynım da mənimlə idi, arvadım iki gündən sonra gəldi – baxdım ki, bibim bütün rayonu qaldırıb ayağa, paytaxtdan həkimlər briqadası da gətizdirib. Həkimlər yığışmışdı deyilənə görə hərəkətsiz uzanmış, təkçə nəfəsi gedib-gələn əmimin başına, biz də ürəyimiz çəkile-çəkile narahat-nigaran gözləyirdik artırmada. Hava qaralmışdı, mən artırmadan həyəətə baxa-baxa dalbadal neçə siqaret çəkdiyimi unutmuşdum. Bir də ayıldım ki, siqaret qutusu boşdu.

Yanımda dayanıb bir addım da məndən aralanmayan qaynımdan soruşdum yavaşca:

–Siqaretin var?

–Yox... – dedi utana-utana. – Mənimki də qurtarıb. Gedib alım?

–Sən getmə, bibimə deyərəm, bir uşaq tapıb siqaretə göndərər...

Allah şəfa versin, əmimin adı vardı, bibimsə burda hər şeyə özü nəzarət eləyirdi, bağbana da, aşıpaza da, ev yığışdırana da, heyvanlara, it-pişiyyə, mal-qaraya, qoyun-quzuya, toyuq-cücüyə baxana da özü göstəriş verirdi, elə əmimin də gözü-qulağı bibimin ağızında idi.

Boş siqaret qutusunu əzib ikinci mərtəbədə həyəətə tullayanda əmim yatan otağın qapısı açıldı, həkimlərdən biri – şəhərdən gələnlər üç kişi idi, bir qadın, qadın kişilərdən yaşlı idi deyəsən, bir də ki, onları əzəmətli, sirenalı bir tibb maşınında gətirən, toya-şənliyə gəlibmiş kimi, üzündən təbəssüm əskik olmayan, gülərüz cavan sürücü – bayıra çıxıb artırmadakı masa arxasında əyləşəndə hamımız – mən, bibim, qaynım masa arxasına keçdik. Həkim dərindən nəfəs alıb çal, nazik saqqalını qaşıya-qaşıya susub deyəcəklərini qiymətə mindirdi.

–İşlər nə təhərdi, doxtur? – qaynım çəkingən-çəkingən xəbər aldı.

–Belə... – həkim nagüman-nagüman mızıldadı.

–“Belə” yaxşı deməkdə, ya pis? – soruşdum. – Mən də həkiməm, sizin kolleqanızam, şəhərdən gəlmişəm... Ona görə həqiqəti deyir...

Həkim mənə baxdı:

–Siz xəstənin nəyisiz?

–Qardaşı oğlu... – dedim.

–Cərrahsız?

–Yox, diş həkimi...

–Hm... – həkim yorğun-yorğun, yekə-yekə qımışdı, yəni baş-beynimi aparma, burda dişlik bir iş yoxdu.

Birdən-birə acığa düşüb onun payını vermək istədim:

–Siz vaxtından qabaq, yeddi aylıq doğulmusuz?

Həkim duruxdu:

–Anlamadım, o nə deməkdə?..

–Dişləriniz aralıdı, ana bətnində damağınızın sümüyü axıracan inkişaf eləyə bilməyib... – haçansa Vasifdən eşitdiklərimin yadımda qalanını dilimə getirdim. Hiss elədim ki, bibimlə qaynım bir anlığa xəstəni unudub heyrətlə mənə baxır, yəni biz indiyəcən Əhmədin qədrini bilməmişik, bu, dərya imiş ki... Yəqin sözgəzdirenlər paxıllıqdan deyirlərmiş ki, bunun dişdən-təbabətdən qandığı qrafa yoxdu.

–Ola bilər... – Həkim özünü yığışdırdı. – Bəlkə də elədi... – solğun dodağını büzüb key-key gözlərini döydü.

–Tak şto... – atamın tez-tez işlətdiyi kəlmələrlə davam elədim qalib kimi, – bizə düzünü deyin ki, indidən başımıza bir çarə qılaq...

–Düzü budur ki, vəziyyət pisdi... Hər şeyə hazır olmaq lazımdı... Biz əlimizdən gələni elədik, lazımı iynələri vurduq. Xəstənin beyin damarları partlayıb, beyni qanla dolub... Biz ilkin yardımı göstərdik, vaxtında lazımı dava-dərmanı yeritdik bədəninə, iynələri vurduq ki, xəstənin beynindəki qan yavaş-yavaş azalsın. Bu da bir günün işi deyil. Nəticə bir günün içində olmur. Şükür ki, ürəyi sağladı, hələ də onun hesabına nəfəs alır. Əgər imkanınız varsa, xəstəni təcili paytaxta aparıb əməliyyat eləmək gərəkdi. Amma, dediyim kimi, bu əməliyyat çox bahadı...

–Xəstənin əməliyyatdan sağ-salamat çıxacağına nə qədər ümid var? – ağsaqqallığı boynuma götürüb soruşdum.

–Buna heç kim zəmanət verə bilməz... Ümidə gəlincə, ümid də azdı... – həkim çarəsiz-çarəsiz udqundu.

–Xəstə əməliyyatdan sağ-salamat çıxsın, əvvəlki adam olacaq? – bəri başdan həkimi dirədim divara.

O da heç nəyi gizlətmədi:

–Nə danışsan... Çox ağır əməliyyatdı bu... Bəzən on-on iki saat çəkir... Tanınmış həkimsən... – ay köpəy oğlunun tərifi, kolleqam iki daş arasında belə deyəndə biixtiyar özümü dartdım. – Yəqin məndən yaxşı bilirsen ki, beyin əməliyyatı nə deməkdi. O ki qaldı xəstənin əvvəlki halına qayıtmağına, o, daha heç vaxt qabaqkı adam olmayacaq. Yataq xəstəsi olsa da danışacaq, yavaş-yavaş əllərini tərpedəcək, bəlkə bir-iki ilə ayağa durub evin içində yeriməyə də başladı. Ümumiyyətlə, dəqiq heç kəs heç nə deyə bilməz. Beyindi e, bu...

–Bəs, əməliyyat eləməsək? – əl çəkmədim.

–Əməliyyat eləməsək, öləcək... – həkim belə deyəndə bibim diksinib dərin bir ah çəkdi, sanki qardaşının haçansa rəhmətə gedə biləcəyini heç vaxt ağına getirməmişdi. – Bəlkə də ayılmamış, özünə gəlməmiş öləcək...

–Haçan?... – soruşdum soyuqqanlıqla.

–Nə bilim... – həkim çiyinlərini çəkdi. – Çox çəkməz...

Üzümü bibimə tutdum:

–Sən nə məsləhət bilirsen, ay bibi? Neyləyək?

Bibim ağlayıb-eləməirdi, amma sifəti qapqara qaralmışdı, nədənsə səsi də xırıldayırdı arvadın:

–Məsləhətim budu ki, bu gecə toxunmayaq qardaşıma. Qoy öz evində rahat yatsın. Ağızından yel alsın, bəlkə bir də burda yatmaq nəsib olmayacaq ona? Bir də ki, gecənin xeyrindən gündüzün şəri yaxşıdı. Hamımız

əldən düşmüşük, elə siz həkimlər də yorulmusuz, gedin yatın, dincəlin, inşallah, sabaha çıxacaq, qərarımızı ertədən verərik, lazım olsa, apararıq paytaxta... Qismət Allahdan... – deyəsən, həkimə qulaq asmaq doğrudan-doğruya bibimi yormuşdu, “məclisi” dağıtmaq istəyirdi. – Oğul, Əhməd, əmini görmək istəyirsən? – məndən xəbər aldı.

–Xəstənin yanına girmək olar? – yerimdə qurcalanıb həkimdən soruşdum. – Ya hələ gözləyək?..

–Hə, əlbəttə olar... Problem yoxdu... İstəyirsən get gör... – həkim etiraz eləmədi. – Onsuz da o, özündə deyil...

Ayağa durmaq istəsəm də, qəfil fikrimi dəyişdim:

–Yox... – dedim. – Ürəyimə pis gəldi... Yaxşısı budu mən həyətə düşüb əmim üçün dua eləyim...

Bayaqdan kirmişcə sakit oturmuş qaynım yazıq-yazıq dilləndi:

–Olar mən gedib xəstəni görüm? Allah şəfa versin, yastığı yüngül olsun, mələk kimi kişidi o...

Həkimin əvəzinə bibim dedi:

–Nöş olmur... Get gör... Allah sənə çansağlığı versin... Get, bəlkə qurbanolduğum sənın duanı eşitdi...

Qaynım qalxanda məndən xəbər aldı:

–Daşın yanına gedirsən?

–Hə... – dedim.

–Mən də indi gəlirəm... – deyib getdi, canıyananlıq eləyib məni tək qoymaq istəmirdi heç yerdə, guya mən burda böyüyüb boya-başa çatmamışdım, qərib idim, uzağa getsəydim, azıb qalardım.

Həkim maraqlandı:

–Nə daş?

–Heç nə... – dedim. – Başımıza düşən daş...

Bibim incik-incik, acıqlı-acıqlı qalın, ağ qaşlarını çatıb dodaqaltı mızıldandı:

–Əstəğfürullah...

* * *

Əhməd zəngi basanda qapını Samirə açdı, qadın yaman pörtmüşdü, hirsindən dil-dodağı əsirdi.

–Nolub az, sənə? – soruşdu içəri girən. – Bu nə sir-sifətdi?

–Sən heç kimi görmədün?

–Yox... – Əhməd başını bulayıb təkrarladı. – Nolub?

–İndicə bir xanım gəlmişdi?

–Nə xanım, hansı xanım?

–Mən nə bilim... Qapı döyüldü, mən də açdım, pudralı-kraskalı atbalaxanımın birisi kinodakı kimi: “Əhməd hardadı, Əhməd hardadı?” – çığıra-çığıra soxuldu içəri.

–Sonra?

–Nə sora?.. Dedim ki, yoxdu, o, harasa gedəndə mənə atçot vermir ki... Hirsle üzümə baxdı ki, bəs sən kimsən az, burda nə gəzirsən? Dedim

ki, qulluqçuyam... Üstümə çımxırdı ki, ay ləcər, sən modelə oxşayırsan, bu ger-geyimdə, bu sir-sifətdə qulluqçu olar, sən kimə nömrə gəlirsən?.. Mənə də elə söz demək olar, cumdum bunun üstünə ki, hə, bu dəqiqə səni elə burda cıracam, az, sən mənə ləcər deyirsən, ay kraskalı şortu, indi bu saat o pırpız saçlarından yapışıb qoyacam ayağımın altına, anqırtın göyə çıxsın da səni mənim əlimdən alan olmayacaq... Belə deyib bir-ikisini çəkdim buna, amma bəxti gətirdi ki, qapı açıq idi, birtəhər əlimdən çıxıb özünü atdı bayıra, bərkdən-bərkdən söyə-söyə dabanına tūpürüb qaçdı. “Dayan, qaçma, sözünü demisən, indi hünərin çatırsa, sözünün arxasında dur, fahişə!” – arxasınca çığırsam da, dayanmadı. Day mən də abırma qısılib onun dalınca yüyürmədim... Mən elə üzü üzler görmüşlərin tayı deyiləm axı...

Əhməd qəhqəhə çəkdi:

–Sən onu qorxuda bilmisənsə, igid adamsan... – çəkmələrini soyunub otağa keçdi. – Malades... Ancaq əsəbiləşmə... – keçib yellənən kreslosuna yayxandı. – Özündən çıxma... Vecinə alma heç nəyi...

Qadın gəlib onun önündə dayandı:

–Necə vecinə alma, sən gülürsən, mən hirsimdən əsim-əsim əsirəm... Az qalırım hönkürüb ağlayım. Buna bax e... Danışmağına bax... Mən ləcər, şortu olsaydım, nə dərdim vardı? Neçə illərdi halal zəhmətimlə, alınımın tər ilə dolanıram mən... Qəhbə elə bilər hamı özü kimidi... Hamıya da şər atar... – deyib ufuldadı. – O əliqurumuş da deyəsən mənim qolumu cırmaqlayıb... – qoluna baxdı. – Yaman göynədir, ancaq qan, cırmaq yeri yoxdu... Sən bir şey görürsən qolumda... – qolunu Əhmədin gözünün önündə tutdu.

–Heç nə yoxdu, – kişi gözlərini qıydı. – Bir balaca cızılıb, fikir vermə... Hər hürən itə baş qoşsan, ömrün elə hürə-hürə keçər... Oldu keçdi də... Həlbət ki, ayağısürüşkənlərin işi-gücü şər-böhtan danışmaq, qeybət qırmaqdı... Heç birinin də gözü sənin kimi təmiz qadınları götürmür, – kişi qollarını açdı. – Gəl qucuma...

–Eee... Mən nə hayda, sən nə hayda... Sənin də dərdin-azarın elə quci olsun... – qadın etinasızlıqla əlini yellədi. – Yemək yeyəcəksən?

–Yox, yemişəm... – sifətini turşutdu. – Mən səni yimək istəyirəm... – əllərini dizlərinə vurdu. – Gəl bura...

Qadın əvvəlcə zorla gülümsündü, get-gedə kölgəliyə gün düşdü və gülümsünəninin çöhrəsi nurlandı:

–Hələ bir əl-üzünü yu, eynin açılısın, əynini dəyiş, özünə gəl...

–Əlim təmizdi... Daş daşımamışam ki... Vallah, sənən işim də yoxdu, gəl otur qucumda, səni qoxulayım, yorğunluğum çıxsın... Beynim-ruhum yorulub mənəm, əlim-ayağım yox... Onu da ancaq sən rahat eləyə bilirsən...

–Yorğunsan, çay verim?

–Yox, gəl bura? Gəl söhbət eləyək...

Samirə nazlandı:

–Bilirəm də o qoxulamağın, o söhbətin axırı nə ilə qurtarır... – deyib ehmalca kişinin qucağında oturdu.

- Bir dənəsən e... – Əhməd qucağında oturanın saçlarından öpdü.
 –Ay Əhməd... – qadın pıçıldadı.
 –Can...
 –Düzünü de, bura gələn kim idi? Arvadundu?..
 –Yox, nə arvad... Az, mənim arvadım var? Uzaq qohumumuzdu, neçə ildi ki, dalımca düşüb məni qarabaqara izləyir...
 –Nə istəyir səndən?
 –İstəyir ki, özünü mənə sırınsın...
 –Arvada bax e... Zornandı bəyəm?..
 –Belədi də... Canım boğazıma yığılıb, hara gedirəm, axtarıb tapır məni...
 –Ay Əhməd...
 –Can...
 –Bəs, model nə deməkdi? Pis sözdü?..
 –Yox, pis niyə olur, model, yəni qəşəng arvad... Ya da kişi...
 –Arvad, ya kişi?
 –Həm o, həm bu...
 –Bildim... İndi tez-tez deyirlər e, guya arvadlar kişi olur, kişilər arvada dönür. Elənçik?..
 –Yox e, çaşdırdın məni də, bilmirəm necə deyim, necə başa salım səni, model başqa şeydi... Onun arvad-kişiyə dönməyə dəxli yoxdu... Hər halda, söyüş-zad deyil, tərifi...
 –Əhməd...
 –Can...
 –Deyirlər ki, sən çox varlısan... – qadın kişinin boynunu qucaqladı.
 –Kim deyir onu?
 –Fəxrəddini yanına göndərdiyin diş həkimi...
 –Vasif?
 –Hə...
 –Oğraşa bax e... Bizimkilərin işi-peşəsi başqasının pulunu saymaqdı da... Amma Fəxrəddinin dişlərini yaxşı düzəldib. Xoşuna gəlir?
 –Hə, çox yaxşıdı...
 –Gözəl oğlan olub Fəxrəddin...
 –Mənim balam onsuz da gözəl idi də...
 –Elədi... – kişi danışa-danışa qadının əynindəki donun düymələrini açmağa başladı. – Lap gözəlləşib də, kişi də olsa, gözəllikdə anasına çəkib... Onun anasından bir gün də ayrılıb bağda dincəlməyə gedə bilmirəm...
 –Doğrudan, sən bağa gedəsi olmadın?..
 –Səni burda qoyub gedə bilmirəm... Sən də ki, işdən çıxmırsan... – qadının ağ lifçiyini dartıb aşağı, göbəyinəcən sürüşdürdü, donu da çiyindən qollarından aşağı sürüşdü, Samirənin bədəninin yarısı tamam çılpaq qaldı.
 –Bir az gözlə, çıxaracam?
 –Haçan? – kişi burnunu qadının döşlərinin arasına sürtüb iyləyə-iyləyə, zərif, narın tər rayihəsinə qarışan tanış qoxunu ləzzətlə ciyərlərinə çəkə-çəkə tənəffəslə pıçıldadı.

- Qoy sənə tamam öyrəşim...
 –Öyrəşmək nədi?
 –Qoy inanım da sənə axıracan...
 –Hələ inanmırsan?
 –Yox...
 –Küsəram a... – kişi inciyibmiş kimi, yalandan sir-sifətini turşudub dilini göstərdi. – Üüü... – yalandan uşaq kimi ağlamsındı.
 –Ağlama, mənim balam, vaxt eləyib bağa da gedərik, – qadın onun saçlarını sığalladı, – tələsmə də, hər şeyin öz vaxtı var, qoy yavaş-yavaş Fəxrəddini yola gətirim, sonrası asandı...
 –Bağı neynirsən, bağ boş şeydi, bibim rayona çağırıb məni... İkimiz gedərik bibimi görməyə... – qadının döşlərini ehmalca öpə-öpə mızıldadı...
 – Oralar aləmdi... Özün görəcəksən...
 –Sən də haça-paça qalmısan, gah məni bağa aparmaq istəyirsən, gah da kəndinizə... Bəs, bibin soruşmaz ki, yanındakı kimdi? – qadın gözlərini yumdu.
 –Soruşar, deyərəm ki, mənim ürəyimdi... – öpüşlərin sayı artdı. – Biz heç vaxt ayrılmayacağıq, çünki adam ürəksiz yaşaya bilməz...
 –Bura bax, sənin uşağın olmur? – qadın lapdan gözlərini açdı.
 –Bilmirəm, sınınamışam... – öpüşlərin arası kəsildi. – Nədi ki?
 –Mən uşağa qalsam, qardaşım da, oğlum da səni öldürəcək... – nədənsə, Samirə qəfil qəhqəhə çəkdi.
 –Tək-tək niyə əziyyət çəkirlər? Yazığam... Biri öldürsə, bəsimdi... Ya da ikisi birdən... İkinci dəfə öldürməyə ehtiyac yoxdu...
 –Zarafata salma, sənə xəbərdarlıq eləyirəm ki, ehtiyatlı ol...
 –Sən məni istəmirsən?
 –İstəməsəydim, sənin qucağında oturardım?
 –Bəs, onlar məni öldürsələr, neyləyəcəksən?
 –Mən də özümü öldürəcəm. Mənim gücüm ancaq özümə çatır...
 –Elə iş görmə...
 –Əhməd... – qadın kişinin yanağından öpdü.
 –Ay can...
 –Sən elə yaxşı “can” deyirsən ki... Mənə heç kim sənini kimi ürəkdən “can” deməyib... Sənə “can” deyən olub?
 –Uşaq vaxtı əmim tez-tez “can” deyərdi mənə...
 –Sonra?
 –Sonra heç kim...
 –Yazıq balam... – gözləri pişik kimi par-par parıldayan qadın pıçıldadı.
 ...Onlar doğrudan-doğruya bir də heç vaxt ayrılmayacaqlarmış kimi, bərk-bərk qucaqlaşdılar...

* * *

Yadıma düşdü ki, maşında bir butulka arağım var. Onu götürüb tövlədənmi, ya hindənmi zərif, zəif süası düşən – üstəgəl, bədirlənmiş ay işığı başımın üstündəydi – fındıq kolunun altına gəlib – kolun sıx yarpaqları

ayın qabağını kəsdiyindən, onun nurundan əlimi üzümüsdüm – kötüyün üstündə əyləşdim, məni qarabaqara izləyən qaynım da çar-naçar ayaq saxladı. Həyətdəki itlərdən hansısa bir-iki ağız hürüb susdu. Yəqin bizim özgə adam olmadığımızı anladı. Qanmaz circıramalarsa susmaq bilmirdi.

–O əlindəki nədi? – soruşdu.

–Araqdı... – dedim.

–Baxım...

Butulkanı ona uzatdım.

–Neyniyəcəksən bunu? – təəccüblə xəbər aldı.

–İçəcəm...

–Alə, yay gecəsində bu imisti arağı içib ölərsən ki...

–Sənlik deyil, mən elə ölmək istəyirəm...

Başımın üstündə dayanan sözünün keçmədiyini görüb valı çevirdi:

–Əmin evdə canı ilə əlləşir, özün indicə daşın yanında ağlaya-ağlaya xəstəyə dua eləyirdin, olmaz ki, bu gecə içməyəsen? – çöməldi önümdə.

– Özü də zakuskasız-filansız bu zəhrimarı necə içəcəksən? Qoy qalsın, sabah əmin özünə gələr, ikimiz vurarıq... Bəlkə bəxtimiz gətirdi, xəstə də bizimlə yüz-yüz gillətdi, hə?

–Yaxşı yadıma saldın, get evə, xaladelniki aç, ordan bir tikə pendir, bir dənə də duzlu xiyar gətir... Stəkannan çörək də yadımdan çıxmasın...

–Mən gətirim? – yarıqaranlıqda hiss elədim ki, onun gözləri bərəlib.

–Hə, bəs kim gətirəcək?

–Utanıram axı, görüb-eləyən olar...

–Heç kəs görməz, hamı yatıb... Bir də, görən görsün də, bura bizim öz evimizdi... – bilə-bilə “bizim” dedim ki, işə can yandırıb yarıtсын. – Ürəkli ol, oğurluq-zad eləmirsən ki...

Mübahisə eləməyib çar-naçar arağı mənə verdi, özü də dinməz-söyləməz, bacardıqca asta, ehmal addımlarla getdi ki, kimsəni duyduq salmasın. Amma bir də gördüm əli ətəyindən uzun, əliboş gəlir, ardınca da bibim...

Özümü təmizə çıxarmaq istədim:

–Ay bibi, mən bu gecə içib başımı qatmasam, fikirdən sabaha çıxıram... – qalxdım ayağa. – O, mənim əmim deyil e, ata əvəzimdi, atamdan da irəlidi... – qəfil gözlərim yaşardı.

–Bilirəm, bala... – bibim qoluma girdi. – Ona görə gəlmişəm ki, gedək otur artırmada, nə qədər ürəyin istəyir, adam kimi iç...

Heyrətdən ayaqlarım yerə yapışdı:

–Görən olar birdən... Sonra hərə bir zurna çalar ki, seyidgilin evində araq içib kef eləyirlər... Kimə, necə qandırasan ki, məsələ nə yerdədi...

Dediyindən dönmədi:

–Heç nə olmaz, gedək...

...Qaynımla mən artırmadakı masa arxasında yerimizi rahatlayanda bibim xəbər aldı:

–Nə yeyəcəksiz?

–Mən heç nə... – qaynım əlini yelləyib etiraz elədi. – İştahım yoxdu...

–Bəs sən? – üzünü mənə tutdu.

–Yemək istəmirəm... – dedim, – bir tikə pendir-çörək, bir dənə də duzlu xiyar... – bibim gedən kimi qaynıma acıqlandım. – Sənin işverənliyin də varmı?..

And-aman elədi:

–Balamın canı üçün mən ona heç nə demədim, özü başa düşdü hər şeyi... Elə sakitcə xaladelniki açmaq istəyirdim ki, qırğı kimi aldı başımın üstünü...

...Heç nə istəməsək də, bibim əlinə keçəni yığmışdı iri siniyə, yəqin balaca qədəh tapmadığından iki dənə yekə, büllur çay stəkanı da gətirmişdi. Bir dənə də tərtemiz boş banka.

Mən arağın ağzını açan kimi, bibim dedi:

–Butulkadakını əndər bankaya... – mənim təəccübləndiyimi görüb izah elədi. – Düz deyirsən, ehtiyat igidin yaraşığıdı, qəfil görüb-eləyən olar, dilə-dişə düşərik...

–Sağ ol, bibi, – deyib arağı bankaya boşaltdım. – Görürsən, qayınço, bibim yaman ehtiyatlıdı, özü də tükü-tükdən seçir...

–Allah bibiyə cansağlığı versin... – qaynım mənə züyük tutdu.

–Asta danışın... – bibim boş butulkanı iri, qırmızı məhrəbaya büküb qoydu döşəməyə, butulka da artırmanın divarınacan diyirləndi, lakin qəribədi ki, “büründüyü” dəsmal açılmadı. – Həkimlər oyanar... – mənim yanımda qaynımla üzbəüz əyləşdi. – Yazıqlar əldən düşüb...

–Hamısı yatıb? – xəbər aldım.

–Yox, növbə ilə yatırlar, biri oyaq qalıb keşik çəkər əminin yanında...

–Yuxarı səs gedir? – şəhadət barmağımla tavanı göstərdim...

–Həlbət ki... – bibim başını tərpetdi.

Stəkanımı yarıyan doldurdum, qaynıma da arağ süzmək istəyəndə ovcu ilə stəkanın ağzını qapadı:

–Mən içmirəm...

–İçmirsən içmə... – bankanı masaya qoyub dedim. – Sən haçan yaralı barmağa işəmişən ki... – stəkanı başıma çəkdim, ilıq arağ heç içməli deyildi, adamın ürəyini qarışdırırdı, gözlərim yaşardı, elə bil istəmədiyim ağır, əzablı bir işi zorla gördürüdülər mənə.

Bibim inildədi:

–Can, ay bala...

–Necə olub e, bu hadisə? – duzlu xiyarı ağzıma atdım.

–Nə hadisə, bala?

–Əmimin başına gələn...

–Hadisə-zad yoxdu, bala, çopur Şıxalının gəlini gəlmişdi dua eləməyə, yazıq beş ildə ərə gedib, övladı olmur... O binəva qışqırır hay-haray saldı ki, əmin yıxılıb qalır daşın yanında, tərpenmir...

–Bəs, evdə bu qədər qulluqçu, gedib-gələn nə əcəb heç kəs xəbər tutmayıb?

–O tətəfə çox adam dolaşmır axı... Müqəddəs daşa evin dalından da ayrıca yol düzəltmişəm ki, diləyə gələn gözümüzün qabağından keçib utanmasın. Bəlkə duaya-diləyə gələn heç istəmir ki, kimsə onu görsün?.. Onda evin dalındakı yolnan getsin...

–Sonra nə oldu?

–Heç nə, gətirib uzatdıq evdəki taxtına, fəqət əmin özünə gəlmədi, əvəzində el-camaat tökülüşüb gəldi, rayon xəstəxanasının baş həkimi, içra başçısının köməkçisi... Polis rəisinin müavini də gəlmişdi xəbəri eşidən kimi... Sağ olsunlar... Hamısının əminə hörməti vardı, tez-tez gəlirdilər dua eləməyə, dilək diləməyə... Elə onlar başa saldılar məni ki, yubanmadan paytaxtdan həkim çağırmaq lazımdı, bu rayon doxturlarının girə biləcəyi kola oxşamır...

–Bəs, mənə niyə gec xəbər vermişən, ay bibi?

–Mən gec xəbər vermədim, bala, bilmədim nədən sən özün ləngidin...

–Təqsir bunun bacısında da... – önümdəkini göstərdim, – bunun bacısını da gətirmək istəyirdim, başladı köhnə palan içi eşələyib beynimi xarab eləməyə, mən də bezib onu evdə qoydum, arvadımın əvəzinə qayınçonu gətirdim... Bayaqdan deyirdi yemək yeməyəcəm, indi görürsən, heç kəsə aman vermədən süfrədəkiləri necə eşir... – mən belə deyəndə qaynım ağız işləyə-işləyə pərt olub qızardı, utana-utana əlini süfrədən çəkdi.

–Elə demə, bala, qoy nuş eləsin... – bibim qımışıb məzəmmətlə mənə baxdı. – Yəqin o da əldən düşüb, acdı... – üzünü qaynıma tutdu. – Sən buna bənd olma, ye, bu piyandı, ağzına gələni danışır...

Mən ikinci stəkanı da gillətdim:

–Necə bənd olma, sən buları tanımırısan, ay bibi, bulara güvenib arxa çevirsən, bir də görəcəksən ki, dalın əldən gedib... – ortadakı boşqabdan bir tikə pendir götürüb ağzıma atdım.

Qaynım dinmədi, day yemək də yemirdi, sakitcə oturub qulaq asırdı.

–Boş-boş danışınca, sən də bir şey ye də, a bala, bu zəhrimar arağ öldürdü ki, səni... Çörək götür... – bibim narazılıqla başını buladı. – Özün yemirsən, yeyənin də burnundan gətirirsən...

–Düz deyirsən, bibi, mən elə ölmək istəyirəm...

–Elə demə, günahdı, Allaha acıq gedər...

–Əmimə bir şey olsa, mən özümü öldürəcəm... Əmimsiz yaşamağı ağıma gətirə bilmirəm. Atalıq eləyib mənə o...

–Hərənin öz yazısı var, bala, sən özünü nöş öldürürsən... Allah əmini bizə çox görməsin, ancaq ölənlə heç kəs ölməyib... Yazıya pozu yoxdu, dünya yaranandan belə olub, belə də olacaq. Biz nəkarəyik?..

–Mənim sizdən başqa kimim var axı bu yer üzündə?.. – deyəsən, qeyri-ixtiyari gözlərimdən yaş gəlirdi. – Sənsən, bir də əmimdi...

–Nöşün, elə demə, maşallah, arvadun, qaynun, qohum-əqrəban, dost-tanışın, el-oban... – sadaladı bir-bir...

–Oların hamısına bir qoz!.. – əlimi masaya vurub çığırdım. Masanın üstündəkilər cingildədi. – Olar heç kimdi!..

–Ədə, çığıрма, həkimləri oyadacaqsan... – bibim gözlərini ağardıb ağzımı tutdu əli ilə.

–Hə, hə, yadıma düşdü, susdum... – bibim əlini mənim ağzımın üstündən çəkən kimi itaətlə pıçıldadım. – Sən çöreyini ye, qayınço, özünü naza qoyma...

–Ye, ye, nuşcanlıqla ye... – bibim mənim sözümə qüvvət verib qaynıma dedi. – Bunun hay-küyünə baxma, ürəyi yuxadı... – elə danışırdı ki, guya, qaynım məni tanıyıb-eləmirdi, birinci kərəydi görürdü. – İntəhası, bu zəhrimar araq dilinə dəyəndə işləri korlayır...

Bu arada həyətdən quzu mələrtisi gəldi, mən dik atıldım:

–Mənim doğmaları heyvanlardı, qoyun-quzular, it-pişiklər, mən indi əmimi yaxşı başa düşürəm, heyvanlar adamlardan yaxşıdı... – deyib tez-tələsik yarım stəkan arağı da hortdatdım.

Bibim mənə acıqlandı:

–Bədi day içdin, hava da istidi, iraq olsun, ürəyin partlayar, ölərsən...

–Mən sabaha çıxmıyacam... – yenə ağlamaq tutdu məni... – Elə bu saat ölüb qalmaq istəyirəm burda...

–Elə demə, inşallah, əmin də yaxşılaşacaq, hamımız sabaha da çıxacağıq, yaxşı günlər də görəcəyik... – mənim qoluma girib üzünü qaynıma tutdu. – Kömək elə bunu aparıb salaq yerinə, yatsın. Bədi day... Onsuz da bu allahsaxlamış heç nə yeyən deyil, bununku arağı su kimi içib hərzə-mərzə danışmaqdi. Elə sən özün də yat, ay bala, gecdi...

Beləcə, hərəsi bir qoluma girib məni apardılar yatızdırmağa...

Bibim dəqiq deyə bilməmişdi; hamımız səhəri sağ-salamat açdıq, səhərə çıxdıq. Əmimdən savayı...

* * *

Yaman darıxırdı, bir yerdə qərar tuta bilmirdi. Gah həyətdə düşürdü, gah mənzilinə qalxırdı. Yəqin bu gün bütün binada onun qədər liftə minib-düşən tapılmazdı. “Beş gündü ki, yoxdu, bunlar hara yox oldular? Mobil telefonu da söndürülüb, oğlunun işlədiyi moykada da başqası maşın yuyur. Təzə gələn deyir ki, Fəxrəddin özü işdən çıxıb, anası da day burda işləmir... Bəs hardadılar, ana-bala birdən-birə hara getdilər? Ya başlarında bir iş var?”

Ürəyinə pis şey gətirməsə də, bərayi-ehtiyat öz mənzilinə baxmışdı; hər şey yerində idi. Onsuz da bahalı heç nə saxlamırdı mənzilində, ancaq söhbət götürülənin dəyərindən yox, götürənə qiymət verməkdən gedirdi.

Beləcə bütün günü mənzildən, daha doğrusu, evdən, lap dəqiqi, binanın həyətidən çıxmadı. Başını qatmaq üçün internetdəki məlumatları – əsas da kriminal xəbərləri – oxuyurdu, televiziya kanallarını dəqiqədəbir dəyişirdi, eyvana çıxıb siqaret tüstülədir.

Hava qaralanda divana uzanıb bir az mürgülədi, yuxuda gördü ki, qapı döyülür, gözlərini açdı, bu, yuxu deyildi, qapı həqiqətən yavaşca döyülürdü. Cəld qalxıb qapıya qaçdı, gözlükdən baxmadan döyüləni açdı. Gələn Fəxrəddin idi.

Sevindi yaman:

–Ala, hardasuz, ana-bala hara yoxa çıxmırsuz? – bir anda ayılıb tamam özünə gəlmişdi, əl-üzünü indicə yuyubmuş kimi, eyni də açılmışdı. Qapının ağzından çəkildi. – Gəl içəri... Bu nə əyin-başdı, bu nə vid-fa-sondu, nolub, nə baş verib? – gələni başdan-ayağa süzüb istiqanlıqla dil

boğaza qoymadı. – Qapının ağzında nə quruyub qalmısan, gəl içəri dedim də...

Fəxrəddin könülsüz-könülsüz, ayaqlarını sürüyə-sürüyə içəri girib mızıldandı:

–Dayıma əziyyət vermək istəmirəm də...

Əhməd keçib yellənən kreslosunda əyləşdi, Fəxrəddinə də divanda yer göstərdi:

–Gopa basma, otur, sən dayı qədri bilən olsaydın, bu neçə gündə mənı arayıb-axtarardın... Neynək, mən buna da dözərəm... – yerində qurcalanıb önündəkinə baxdı. – Çay içirsən?

Fəxrəddin hər iki əlini qaldırıb:

–Yox, yox, ay dayı, – dedi, – zəhmət çəkmə...

–Yaxşı, onda, de görüm, hardasız, nolub? – ev yiyəsi birbaşa mətləbə keçdi. – İşdən niyə çıxmısan ana-bala ikiniz də birdən? Özün də nə yaman bəzənib-düzənmisən, nə yaxşı geyinib-kecinmisən, xəzinə tapmısan nədi? Yerini de, biz də bilək... Bəlkə gedib bir-iki manat da biz götürdük ordan, nolar... Qonşuda bişər, bizə də düşər...

–Sənə qurbandı xəzinə, ay dayı... – Fəxrəddin ürəkdən dedi. – Sən bizə çox yaxşılıq eləmişən. Anamı vəzifəyə qoymusan, mənim dişlərimi düzəltməmişən, sən yaxşı adamsan, çox əl tutmusan bizə... Dayı, sən...

–Yaxşı, yaxşı, az təriflə, basıb-bağlama... – Əhməd utanantəhər olub müsahibinin sözünü kəsdi. – Mətləbə keç, de görüm, nolub, anan hardadı?..

–Mətləb budu ki, ay dayı, bizə gözaydınlığı verə bilərsən... – Fəxrəddin gülə-gülə dedi.

–Nə gözaydınlığı, ala, evlənirsən? – oturduğu yerdəcə dala-qabağa yelləndi ev yiyəsi. – Day danış, ürəyimi çəkmə...

–Yox e, onnan da yaxşı xəbərdi...

–Ondan da yaxşı... – Əhməd fikrə getdi. – Onda həqiqətən xəzinə tapmısan...

–Onnan da yaxşı...

–Yaxşı day... – kreslodə yellənənin səbri çatmadı. – Çərlətmə mənı...

–Mənim atam qayıdıb...

–Necə yeni qayıdıb? – Əhməd dik atıldı, sövq-təbii yanını azca qaldırıb təzədən kresloya basanda altındakı daha möhkəm yelləndiyindən o, əyləşdiyi yerdəcə bərkdən silkələndi.

–Qayıdıb gəlib evinə-eşiyinə, oğlunun-arvadının yanına, ailəsinin başının üstünə... – Fəxrəddin qocayana cavab verdi. – Özü də yaxşı gəlib...

–“Yaxşı” nə deməkdı?.. – Əhməd ayağını döşəməyə basıb kreslonu “saxladı”.

–Yeni varlı-hallı gəlib, pula pul demir... – Fəxrəddin izah elədi. – Neçə gündü çoxlu planlar qurur... İstəsək, burda yaşayacağıq, istəməsək, onun gəldiyi şəhərə köçəcəyik... Qərarı anam verəcək...

–Burda, yeni sizin bu binadakı mənzildə?.. – Əhməd bəri başdan dəqiqləşdirmək istədi.

- Yox, dayı... – Fəxrəddin gülüb Vasifin sənətkarlığını nümayiş elətdirdi.
- Burdakı mənzil mənzildi ki? Onu ya satırıq, ya da kirayə verərik...
- Bəs, indi harda qalırsız?
- Hələlik əmimgildə... Sonrasına baxarıq da... Burda yaşayası olsaq, gərək yekə ev alağ, maşın alağ, bağ alağ...
- Elədi... Onların hamısını almaq lazımdı... – sözlərinə ara verdi. – Amma bir şeyi anlama bilmirəm...
- Nəyi, ay dayı?..
- Bu adam varlı-hallı idisə, niyə indiyəcən sizi arayıb-axtarmırdı, bir parça kağız yazmırdı sizə, pul göndərmirdi, hə?..
- Orası bir az qaranlıqdı, ay dayı, mən qananı, türmədə yatıb atam...
- Nə türmə, ala?
- Başqasının suçunu götürüb boynuna, əvəzində də çoxlu pul alıb...
- Türmədə olsaydı, dayın onu rahat tapardı axı...
- Bilmirəm... Bəlkə dayım qəsdən həqiqəti gizlədib ki, bizi üzməsin?
- Hər halda, sən bir az ehtiyatlı ol... Dediklərin həqiqətən qaranlıq, dolaşq məsələyə oxşayır...
- Nə ehtiyat, dayı, öz atamdan ehtiyat eləyəcəm? Atası olmaq yaxşı şeymiş... Adam özünü arxalı hiss eləyir e... Yetdiyinə yetir, yetmədiyinin də dalınca yekə bir daş tullayır...
- Elədi... Bəs, anan nağayırır?..
- Nağayracaq, sevindiyindən əli-ayağı yerə dəymir... Neçə ildi atamın yolunu gözləyirdi o. Gecələr məni yuxuya verib xısın-xısın ağlayırdı...
- Hə... Əsl gözcaydınlığı, təbrik sənənin anana düşür... – Əhməd qalxıb mətbəxə keçdi, soyuducunu açıb araq butulkasını götürdü, öz stəkanını da əlinə alıb qonaq otağına qayıda-qayıda Fəxrəddindən: – İçəcəksən? – soruşdu.
- Yox, dayı, içmirəm, yayın istisində nə çay? – Əhmədin əlindəki butulkanı görməmişdi hələ.
- Çay deyil, araqdı... – yekə stəkanı masaya qoyub yarıyacan doldurdu.
- İçirsən?
- Yox, dayı, atamın acığı tutar birdən...
- Deyəsən, qorxursan atandan?
- Qorxmuram e... Hörmət eləyirəm... Acığı tutar, indidən qanqaraçılıq olar... – təkrarladı Fəxrəddin.
- Acığı niyə tutur, bizimkilərin oralarda işi-gücü elə vurmaq olur də... – stəkanı əlinə götürdü. – Özün bil, içmirsən içmə, içkiyə zor yoxdu... – başına çəkdi əlindəkini...
- Sağ ol, dayı... Maşalla, mənim dayım lap əjdahadı e... –Fəxrəddin onu birinci dəfə görürmüş kimi, heyretlə süzdü.
- Nə mənada? – Əhməd sir-sifətini turşudub boş stəkanı qoydu masaya.
- Arağı yekə stəkanla zakuskasız-zadsız içir... – ayağa durdu divanda əyləşən. – Mən gedim, gecdi... – cibindən açar çıxarıb masanın üstünə, butulkanın yanına qoydu.
- Bu nədi? – xəbər aldı Əhməd.

–Sizin mənzilin açarını... – atası gələndən Samirənin oğlunun səsi də, danışığı da dəyişib “ütülənmişdi”. – Anam tapşırırdı ki, gətirib əlbəəl sizə çatdırıram...

–Başqa bir söz demədi?

–Niyə demədi...

–Nə dedi?

–Dedi ki, çox sağ olsun, Allah onu min budaq eləsin...

–Hə... – mızıldadı Əhməd. – Gedirsən?

–Hə... Gedim, gecdi... – Fəxrəddin nədənsə günahını gizlətmək istəyirmiş təki, yalandan gülümsündü. – Hərdən gəlib sənə dəyəcəm. Bilirəm ki, mənim burda bir dayım da var...

–Yaxşı, get... Sağ-salamat... Elə mən də çıxıb getsəm yaxşıdı...

–Sən hara, ay dayı? – dəhlizə sarı addımlayan ayaq saxlayıb soruşdu.

–Rayona gedəcəm?

–Elə indi?

–Hə, səni yola salan kimi...

–Gec deyil?..

–Nəyi gecdi, yay gecəsində maşın sürməyi xoşlayıram mən... Həm yol boş olur, həm də hava sərin...

Fəxrəddin təəccübləndi:

–Maşınla gedəcəksən?

–Yox, velosipedlə... – Əhməd məzələndi. – Nədi ki?

–İçmişən axı... İraq-iraq, yolda nəsə olar, ya yol polisləri saxlayıb ilişərlər sənə... – Fəxrəddinin səsindeki təlaşla qayğıkeşlik bir-birinə qarışmışdı.

Ev yiyəsi etinasızlıqla əlini yelləyib mənzilin qapısını açdı:

–Qorxma, day mənə heç nə olmaz... – dedi zorla qımışa-qımışa. – Mənə olan olub...

* * *

...Bilmirəm xoruz banının səsinə gözlərimi açdım, ya it hürüşünün... Yalandan yatağımda qurcalanmağın mənası yox idi. Yerimdən qalxıb tül pərdəni aralayaraq pəncərədən heyətə baxdım. Gün çıxırdı, heyətdə adamlar – əsas da qadınlar – elə qaynaşırdılar ki, deyərdin bu evdə yekə bir külfət yaşayır. Bəlkə də gecə qorxulu yuxu görüb ertədən ibadətə, duaya, diləyə gələnləri də evdə əl-ayaq eləyənlərdən saymışdım, çünki yuxarıdan, uzaqdan baxdığım dandı, ya nədənsə, heyətdəkilər mənə tanış gəlmirdi, bircə şeyə tamam-kamal əmindim ki, bibim heyətdəkilərin arasında deyil...

Paltarımı geyinib əl-üzümü yumamış, artırmaya çıxdım, ordan da mərmər pilləkəni enib heyətə düşdüm, pəncərədən gördüklerim istiqlallıqla, mehriban-mehriban mənə salam verib hal-əhval tutdular, mən də hal-əhval tutanlara eyni ovqatla cavab verib asta addımlarla gətdim sevimli yerimə; fındıq kolunun altındakı kötüyün üstündə əyləşib siqaret yandırdım, təmiz kənd havasını nikotinlə qarışdırıb ciyərlərimə

çəkdim. Gün haraya şığıyır-şığısın, heç vədə bu kolun altına düşməzdi, həmişə kölgəlik olardı bu sıx yarpaqlı fındığın altı, burdan, bu kötüyün üstündən göy, səma, asiman da görünməzdi heç vaxt...

–Salam, Əhməd... Xoş gəlmisən...

Səs gələn tərəfə boylananda gördüm çal saçlı, yekəburun bir kişidi, əlində də iri lapatka...

–Salam, ağsaqqal, salam... – gülümsünüb verdiyini artıqlaması ilə qaytardım. – Çox sağ ol, xoş gününə gəlim...

Lapatkalı ürəkdən güldü:

–Mən ağsaqqal hardan oldum, tanımadın, səninlə bir sinifdə oxumuşam orta məktəbdə... – yaxına gəlib qənşərimdə dayandı.

–Nolar, elə mən özüm də ağsaqqalam... – vaxt qazanıb onun kim olduğunu xatırlamağa çalışdım. – Bəs, burda nə iş görürsən?..

–Mal-qaraya, qoyun-quzuya, toyuq-cücəyə, itə-pişiyyə baxıram... – əlindəkinə söykənib səbrlə sadaladı. – Yəni bu evdəki bütün dördayaqlıların başçısıyam...

–Toyuq-cücə dördayaqlıdı ki?.. – siqaretimi sümürüb altdan-yuxarı lapatkalını diqqətlə süzsəm də, tanıya bilmədim.

–Doğrudan a... – qımışdı. – Burası ağılıma gəlməyib...

–Əmimin yadigarlarına yaxşı baxırsan?

–Hansı yadigarlarına? – anlamadı.

–İtlərə, pişiklərə...

–Həlbət ki...

–Heç gözə dəymirlər...

–Nöş gözə dəysinlər, bizim kimi yavanlıq dərdi çəkmirlər ki... Hazıra nazirdilər, yeməklərin yeyib, suların içib, hərəsi bir kölgəlik tapıb mür-güləyir. Tənbəllikdən nə hürürlər, nə miyoldayırlar... Səsləri bir ac olanda çıxır, bir də hərdənbir qızıışanda... – bic-bic qaşlarını oynatdı. – Özün başa düşürsən də nəyə görə...

–Bir-biri ilə də işləri yoxdu burdakı it-pişiklərin... Rahat, sakit yola gedirlər... Qəribəsi budu...

–Gözlerini açandan bir yerdə böyüyüblər axı... Ona görədi... Həmi də, maşalla, yeməkləri boldu, yerləri də qışda isti, yayda sərin, nədən ötrü boğuşsunlar ki?.. Heyvanların da öz aləmi var... Adamlar fərqlilərə ağılsız deyiblər binadan... Di gəl, kim ağıllıdı, kim dəlidi, onu kim bilir o gözə-görünməzdən savayı?..

–Bibim yaxşı baxır sənə?..

–Həlbət ki... Cəddinə qurban olum onun... Çörəkverən arvaddı...

–Kimlərdənsən e, sən?.. – yaddaşıma, daha doğrusu, yaddaşsızlığımıza təslim olub xəbər aldım...

–Deyəsən, həqiqətən tanımadın məni... – yazıq-yazıq təəssüfləndi. – Çoban Baratın oğluyam...

Yarımqıq siqareti həyəətə vızıldatdım:

–Hə, yadıma düşdü... Necə unutmusan, a kişi... – deyib özümü sudan quru çıxarmaq istədim. – Amma məndə təqsir yoxdu, sən çox dəyişmişən...

Kefi açıldı, ağız getdi qulağının dibinə:

–Elə hamımız dəyişmişik. İllər belimizi qırıb da...

–Sənin birtəhər bir adın da vardı... – elə dedim ki, guya, yaşı ötdükcə adama müxtəlif adlar verirlər.

–Hə... Məxluq... – adını təxminən xatırlamağım xoşuna gəldi, razılıqla daz başını yellədi.

–Siz nəsillikcə çoban olmusuz, nə əcəb sən bu işin başını buraxmısan?

– müsahibimin könlünü almaq üçün maraqla soruşub siqaret qutusunu ona uzatdım. – Çəkirsən?

Götürmədi:

–Mən o zəhrimarın daşını atmışam...

–Çobanlıq kimi?..

–Çobanlıqnan da dədəm öləndən sonra qurtarmışam... Heç onda da çobanlıqla bir elə aram olmayıb mənim... Dədəmin yoluyla gedən böyük qardaşımdı. Mən candərdi çobanlıq eləyərdim, həftə səkkiz, mən doqquz, aradan çıxıb qalardım evdə...

–Dədəm ölüb ki?..

–Çoxdan...

–Mən bilmirdim... Allah rəhmət eləsin...

–Ölənlərin behiştlik...

–Nədən öldü kişi? Qocalmışdı yəqin...

–Nə qocalıq?.. Sənnən-mənnən qıvraq idi o... Ancaq onun ölümündən nə biz baş açdıq, nə də el-camaat...

–Nə baş vermişdi ki?

Məxluq lap yaxına gəlib lapatkasını başıma vurmağa hazırlaşmış kimi, aldı çiyinə, səsini tamam yavaşdıb pıçıldadı:

–Əhməd, sən o boyda məktəb qurtarmısan, yaşlı-başlı adamsan, şəhərdəki hörmət-izzətin buralara da gəlib çatıb, tanınmış həkimsən, o boyda kişinin bacısı qızın almısan... – əclaf yaxşı gəlirdi, burda zibilini çıxartdı. – Sənə adi bir sualım var... – sanki susub məndən izn istədi.

–Buyur... – mən də onun səsinin ahənginə uyğun yavaşca dedim.

–Bax, qulaq as, otardığı qoyun-quzu çayın o tərəfində başlı-başına qalıb, amma biz dədəmin meyidini çayın bəri tərəfindən, köhnə qəbiristanlıqdan, üstündən yazısı getmiş qədim qəbirlərin arasından tapdıq... Səncə nə deməkdi bu? Əgər bu adam diridisə, heyvanları özbaşına buraxıb bəri tərəfə nöşün keçib?.. Adamın heç inanmağı da gəlmir, bu adamın qəfil ağılı yerindən oynayıbmı?.. Yox, hərgah, öləndən sonra çayı keçibse, bu da ağılasığan iş deyil... Düzdü, köhnə qəbiristanlığı ot-ələf basmışdı, qəbirlər görünməz olmuşdu, ağzıgöyçəklər deyirdilər, guya son vaxtlar çoban Barat özünü əziyyətə vermirmiş, tənbellik eləyib qoyun-quzunu çayın o başına keçirmirmiş, elə bəridə, köhnə qəbiristanlıqda otarırmış, ancaq mən bilirəm ki, sayiədi deyilənlər, dədəm dünyasında qəbiristanlığa hörmətsizlik eləməzdi, əgər qoyun-quzu qəbiristanlıqda otlayırdısa, məlertisi nədən çayın o tayından gəlirdi, hə? Hər halda, mənnən bir yerdə qoyuna gedəndə heç vaxt elə iş tutmayıb dədəm, tək çobanlıq eləyəndə də elə iş tuta biləcəyinə inanmıram... El-camaatın gözü kor deyildi ki... Adamların arasında o saat pıçapıç gəzərdi...

–Qəbiristanlıqda qoyun otarmaq günahdı bəyəm?..

–Günah olmasa da düzgün sayılmır, kim istəyər ki, əzizlərinin qəbrinin üstünü qoyun-quzu batırsın?.. – Məxluq gözlərini bərəldib maraqla mənə baxdı. – Bu heç, indi yaxşı-yaxşı fikirləş, özün mənə cavab ver, sən nə fikirləşirsən?..

–Nə barədə? – çaşqın-çaşqın xəbər aldım.

Dəyəsen, o da çaşdı, lapatkanı çiyindən götürüb torpağa sancdı, key-key gözlərini döydü:

–Bəs, bayaqdan mənə qulaq asmırdın?

–Asırdım... Qulağım səndəydi...

–Dədəmi deyirəm, onun köhnə qəbiristanlıqda nə işi vardı, hə? Orda nədən canını tapşırıb?..

–Nə deyim... – çiyinlərimi çəkdim. – Məəttəl qalmalı işdi...

–Elə hamı mat-məəttəl qaldı...

–Bəlkə kişini... – udqundum, – ilan-əqrəb vurub?..

–Yox, bədəmində heç bir zədə, zərbə yeri, iz-filan yox idi... Mən uşaq-zadam, ya bu vaxtadan ilan vuran adam görməmişəm? Günüm çöldə-bayırda keçib mənim... Bir də kim inanar çoban Baratı ilan-əqrəb vurduğuna? Çöldəki bütün vəhşi heyvanlar, ilanlar, əqrəblər, həşəratlar onu görəndə hürküb qaçırdı, girməyə deşik axtarırdı. Dədəm vəhşi kimi şeydi, ilanı-əqrəbi ağzına atıb diri-diri udardı. Çoban Baratın qorxusundan, bir ay sərəsər ac qalsaydı belə, çanavarlar da yaxın getməzdi onun sürüsünə ki, qoyun-quzusun istəmirik, xata-bəlasını bizdən uzaq eləsin. Sən də deyirsən ki, o Mauqli kimi çöldə-bayırda böyüyən şalvarlı vəhşini ilan-əqrəb sancıb... Yəqin Mauqli multikini sən də görmüsən... – əlini irəli uzatdı. – O papirosundan birini ver e... Belə şeyi tüstülətmədən danışmaq olmur, hər dəfə yadıma düşəndə papiros çəkmək istəyirəm, – dinməz-söyləməz qısaqol köynəyimin döş cibindəki siqaret qutusu ilə alışıqanı ona uzatdım, siqaret yandırılıb dərin bir qullab vurdu. – Bu adam elə bil ki, ölməmişdi, iki qəbrin arasında rahatca uzanıb yatmışdı... Gözləri də yumulu idi... Təkcə nəfəsi gəlmirdi...

–Hansı qəbrin, kimlərin qəbirlərinin arasında?

–Mən hardan bilim... Orda adam adı oxumaq olar?.. Məzarların üstündəki yazı silinib getmişdi. Köhnəyidilər axı...

–Polisə-zada xəbər vermədik?..

–Polis ölünü dirildəcəkdik? Xəbər vermədik, intəhası, özləri xəbər tutub gəldilər...

–Nə dedilər?

–Dedilər ki, Allah rəhmət eləsin... – Məxluq gülümsünüb qeyri-ixtiyari əlini tüklü sifətinə çəkdi. – Bu işdə cinayət tərkibi yoxdu...

–Meyiti yarmadılar?

–Yox... Böyük qardaşım qoymadı... Ancaq deyirlər, o məzarlıqda tez-tez ilan vurur adamları... Ona görə çox adam hərlənmiş oralardan... Amma yüz faiz dədəmi ilan-zad vurmamışdı. Tək mən yox e, hamı belə deyirdi... Göznən görünən şeydi də...

–O qəbiristanlıq çox... – bir anlığa susub münasib, uyarlı söz axtardım, – əcaib yerdi...

–Elə yaxşı ki, ora əriyib gedir suyun altına... Beş-altı qəbir qalıb orda...
Bu gün-sabah tamam yox olacaq o məzarlıq...

Ayağa qalxdm:

–Allah sənə kömək olsun, yuxudan duranda əhvalım bomba kimi idi, kefim yüz vururdu, ölü-qəbir əhvalatı ilə qanımı qaraltdın... Ala, Məxluq, qoy öz dərdimizi çəkə-çəkə rahatca yaşayaq də, başına mərifətli söhbət qəhət idi? – əlimi ərklə onun çiyinə vurdum.

–Biz mərifətsiz nə danışdıq ki?.. – Məxluq pərt olub günahkar-günahkar, incik-incik dedi. – Xəbər aldun, söz sözü çəkdi, mən diliyanmış da danışdım...

–Zarafat eləyirəm... Burnunu sallama... – yalandan gülümsündüm ki, könlünü alım. – Hələlik... Sən işində ol, görüşərik... Mən hələ burdayam... – ayrılarda söhbəti dəyişdim ki, guya onun dedikləri mənə çox maraqlı idi. – Bəs, çobanlıq üçün darıxmırsan?

–Eh... Çobanlıqda nə var ki, darıxam? – əlini yellədi vecsiz-vecsiz. – İndi də buranın çobanıyam da...

* * *

Qayıdanda gördüm bibim oturub evin qabağındakı çinarın altına qoyulan uzunsov masanın arxasında, masa da səhər naz-nemətləri ilə doludu, orta yaşlı, sarışın bir qadın da əlindəki dəsmallı yelləyib süfrəyə qonmaq istəyən milçəkləri qovur.

–Hardeydun ədə? – bibim məni görüb soruşdu.

–Fındığın altında... – ayaq saxladım.

–Nağayırırdun orda? – əl çəkmədi.

–Məxluqnan söhbət eləyirdim.

–Nə deyirdi o?

–Heç nə, dədəsinin ölümündən danışır... –

–O, neyçün səhərin gözü açılmamış ölüm-itimdən danışıb qaramatın sənə üstünə tökür?

–Elə mən də onu dedim...

–Gəl bir səni öpüm... – yerində qurcalandı. – Gecə it iyi gəlirdi sənən...

–Durma, durma... – deyib narahat-narahat milçəkləri qovan arvada baxdım.

–Nöşün?.. – təəccübləndi. – Pəridən utanıb-çəkinmə, o da bu evin adamıdır, gecələr də mənimlə qalır...

–Əşi, nə utanıb-çəkinmək, əl-üzümü yumamışam hələ...

Yuyunub gəldim, bibimlə qucaqlaşdım, üzbəsurət oturduq. Pəri kənardə tüstülənən samovardan çay süzüb qabağıma qoydu və çıxıb getdi.

–Əmimdən sonra əməlli-başlı dəstgah yaratmısan burda... Nə əcəb işçilərini haraylayıb hərəsinə bir göstəriş vermirsən?

–Day burda kamandirə, göstərişə ehtiyac yoxdu. Əhliləşiblər... Hərə öz işini bilir. Bax, Pəri çayı sənə qabağına qoyub getdi ki, biz ikilikdə rahatca dərdləşək... – azca ara verdi. – Ədə, gecənin bir aləmi bu nə vaxtın gəlişi idi?.. Qorxutdun məni də...

–Qəfil beynimə düşdün, dedim bu gecə bibimi görməsəm, partlayıb ölərəm, aləm dağılsa da, hökmən bibicanımı görməliyəm...

–Gopa basma, Allah bilir yenə nə kələyin var... – zarafata salsa da, ciddiləşdi. – Dəyişik, paltar-zad da gətirməmişən, xeyir ola?..

–Dedim də, lapdan gəldim, paltar götürməyə də macal tapmadım. – məzələndim. – Nolar, icazə versən, bir-iki gün sənin tumanlarını geyinərəm...

–Gic-gic danışma, ədə... – dodaqları qaçsa da, özünü acıqlı göstərmək istədi. – Özün də piyan idin... Piyan-piyan nöş maşın sürürsən?.. Bəs demirsən ki, iraq-iraq, sənin başına bir iş gələr, mən də bu yaşında dərddən havalanıb düşərəm çöllərə, hay?..

Susub çaydan bir qurtum aldım.

–Baldan-yağdan çək çörəyin üstünə, yumurtanı da soy ye...

–Yemirəm...

–Nolub sənə, birtəhərsən?.. – bibim diqqətlə məni süzdü. – Deyəsən, işlərin qarışıb, kələfin ucunu itirmisən?..

–Mənim işim-gücüm yoxdu, ay bibi... – dedim. – Elə həyatım da işim kimidi, həm var, həm yoxdu...

–Nöşün?.. Sənə aybaay pul göndərirdim ki... – dediklərimi başa düşdüyü kimi yozdu.

–Məsələ pulda deyil, pul göndərmə mənə... Klinikanın arendasından aldığı pul mənə xirtdəyəcəm bəs eləyir...

–Bəs, məsələ nədədi?..

–Elə əvvəldən gətirmədi mənimki... Əlimi nəyə atdımsa, ovulub töküldü, istədiyim qızı ilan vurdu, yalan-gerçək, həkimlik oxudum, həkimlikdən heç nə qanmadım, aldığı arvad ifritə çıxdı... Sonra başqasına isinişdim...

Sözümü yarıda saxlasam da, dirəşdi:

–Bəs, isinişdiyinə nə oldu?

–Heç nə... – çarəsiz-çarəsiz əlimi yellədim. – Əlim yüngüldü, onun da əri gəlib çıxdı, arvadını götürüb apardı...

Ürəkdən güldü, solğunlaşmış qızıl dişləri göründü:

–Ədə, ay pir olmuş, sənin xalxın arvadları ilə nə işin var? Gəl bura, səni əməlli-başlı evləndirim. Elə bizim Pərinin su sonası kimi gözəl-göyçək bir qızı var. Adı da ki, Gülnaz... Gəl onu alım sənə... Evin tək qızıdı...

–Mən də Məşədi İbad olum?

–Məşədi İbad nöş olursan, qızların minnəti olsun... İndi əyyam dəyişib, bala, hər dövrənin öz qaydası var... İndiki vaxt olsaydı, o Gülnaz acınan günorta duran Sərvərin dalına bir təpik vurub Məşədi İbadın dədəsinə də gedərdi...

–Pərinin əri kimdi?

–Əri çoxdan ölüb. Müharibədə, Qarabağda... Elə adamın qızına çörək vermək savabdı... Təmiz, gül kimi ailədi... Qız da gözümün qabağında böyüyüb...

–Qızın atası kim idi ki?

–Yerli adam deyildi, qonşu rayonandı, şofer Allahyarın oğlu idi, sən tanımazsan... Amma rəhmətlik Allahyarın sənin əminlə də salamməleyki vardı... Əmindən böyük olsa da, həmişə hörmətini saxlayardı onun... Din-

iman adamı idi, hərdənbir bizim ocağa ibadətə də gələrdi. Bəlkə də haçansa görmüsən onu burda, yadında qalmayıb... Hündür, dazbaş, sarışın bir kişi idi, gözləri də gömgöy...

–Mənim dünən yediyim bu gün yadımdan çıxır, o Allahyarı hardan xatırlayacam?.. – etinasızlıqla əlimi yellədim. – Bu yaşım da evlənim deyirsən? Ayıb deyil?

–Mənnən olsa, hə... Burda ayıb nə var axı? Kişi arvad alar də... Sənin nə yaşın var ki?.. Dünənki uşaqsan... Bəlkə bəxtimiz gətirdi, Allah sizə bir övlad da qismət elədi. İstəsən qızı çağırırdım, görüşüb danışarsız... – pıçılıya keçdi. – Onsuz da bilirəm ki, arvadı boşamısan?

–Hardan bilirsən? – soruşub qulaqlarımı şəkələdim.

–Çoxdandı sənən səs-soraq gəlmirdi, zəng elədim sənə mobil telefonuna, gördüm telefonun sönükdü, ürəyimə nəşə damdı, dedim bir gəlinin nömrəsini də yığım... Yığdım gəlini ki, qızım, nə var, nə yox oralarda, necəsiz, balam, nöşün səs-sorağınız gəlmir... Gəlin özü mənə dedi ki, necə olacağı, ay bibi, Əhməd məni atıb gedib, başqası ilə yaşayır... Sən Allah, sənə qurban olum, onun başına ağıl qoy, qayıtsın evinə-eşiyinə... Ömründə birinci kərə idi ki, o gəlin mənə “bibisi” deyirdi, “qurban olum” deyirdi...

–O, şirin dilini işə salıb sənə üreyini bir kəlmə ilə ələ aldı, sən də mənim başıma ağıl qoymaqdan ötrü çağırırdın bura, hə? – bibimə acığım tutdu.

–Həlbət ki... – güldü yenə, kefi göyün yeddinci qatına qalxmışdı. – İstəyirdim gələsən bura, bax beləcə, indiki kimi üz bəsurət oturaq, mən də sənə başına ağıl qoyub deyim ki, bala, düz eləmişən, az eləmişən, bir az da gec eləmişən, gerek bu işi çoxdan görəydin...

–O, bizdən asılı deyil ki, hər şeyin öz vaxtı var...

–Elədi, sən bu evlənmək məsələsini yaxşıca düşün-daşın... Nə var e, o şəhər xarabada, yığış gəl bura ki, sabah mənə bir şey olsa, buralar yiyəsiz qalıb tarmar olmasın...

–Düzdü, bibi, bura elə ölüb qalmalı yerdə, elə bu başı buludlara dirənən çinarın altında yaşamaq da aləmdi, ölmək də... Kölgəlik, güllərin-otların ətri, yarpaqların pıçılısı, quşların səsi... Elə fındıqdan o tərəfdəki heyvanların peyini, iyi-qoxu da xoş gəlir adama. Çünki hər şey təbiidi... Hər...

Bibim gözümü yumaraq şairənə dediyim sözümü yarıda kəsib istedadımın parlayıb üzə çıxmağına imkan vermədi:

–Bəs mən nə deyirəm?..

–Amma ki... – mən də qəsdən sözü uzadıb dalısını demədim.

Səbri çatmadı:

–Əmması nədi? – soruşdu.

–Amma ki... – təkrarlayıb davam elədim, – amma zəhrim elə yarılıb ki, arvad, evlənmək adı gələndə ətim ürpeşir, tüklərim biz-biz olur...

–Ay köpəyoğlunun qorxusu... – qımışdı. – Sən bir yaxşı-yaxşı bax gör də kimi alırsan... Halal süd əmmiş alsan, elə olmaz axı...

–Elə hamısı bir bezin qırağıdır... – başımı buladım. – Ərə gedəndən sonra dönüb olurlar əjdaha... Necə deyiblər onu, arvadın pisi pisi, yaxşısının zatına lənət...

- Orası elədi... – əlüstü razılaşdı.
–Qaynın nə deyir bu işlərə?
–Gündə gəlib yalvarır ki, ayıbdı, mən ölüm, daşı ətəyinnən tök, barışın getsin...
–Oxay... – bibim ləzzət aldı dediklərimdən. – Bəs sən?
–Mən də deyirəm ki, mən küsməmişəm ki, barışam, mən iyrenmişəm, tüpürmüşəm, tüpürdüyümü də yalayan deyiləm...
–Əhsən! Afərin!.. Yaxşı demisən... Deyirsən day evlənməyəcəksən?
–Onu Allah bilir, ay bibi, – yaxamı çəkdim kənara. – Mən kiməm ki...
–O sözün də haqdı... – yenə razılaşdı. – Ancaq evlənəcəksənsə, bu işi tez görmək lazımdı... – səsini yavaşıtıdı. – Onsuz da yubanmışıq e, bala... – elə dedi ki, sanki özü də mənimlə birlikdə, mənimlə bərabər evlənmək istəyirdi. – Açıq de görüm, haçan evlənmək fikrindəsən? Utanma...
–Qismət haçandisa, onda...
–Qismət öz yerində, ancaq bibi-qardaşoğlu gəl açıq danışaq ki, işimiz rəvan getsin, sənin evlənmək fikrin var, ya boş-boşuna danışdırırsan məni?..
–Əlbət ki, var... – ürəkdən dedim. – Nolub mənə, kişi-zad deyiləm?
Qırışmış çöhrəsinə təbəssüm qondu:
–Ay sağ ol... Elə mən də onu deyirəm... Vaxt keçir, bəs haçan evlənib bir halal süd əmmişlə başbir olacaqsan?
Qəfil ağılıma girəni dilimə gətirdim:
–Dəvələr oynayanda...
Çaşıb qaldı, gözlərini döyüb key-key seyrək kirpiklərini qırpdı:
–Nə dəvə, bala, bizim tərəflərdə dəvə olmur axı?..
–Elə mən də onu deyirəm... – bibimin sözlərini təkrarlayıb təsdiqlədim.
Yəqin mənim dediklərimdən ağıl bir şey kəsmədi, milçək qovan qadını səslədi:
–Az, Pəri, hardasan, gəl bu uşağın çayını təzələ... – bibimin məni hələ də “uşaq” sayması həm qəribə idi, həm də xoş... Sanki bir andaca balacalaşdı əmimə qoşularaq məzarlığı gəzirdim, anamın qəbrini ziyarət eləyirdim, özümü zorla saxlayıb qəbir üstə ağılamırdım ki, anam məni gözüyaşlı görməsin.
Pəri də elə bil ağacın dalında gizlənibmiş, bibim haraylayan kimi, o saat yanımızda peyda oldu:
–Baş üstə... Burdayam, gəldim...
Qadın mənə çay gətirəndə, lap dəqiqi, stəkanı ehmalca qabağıma qoyanda bibim ona dedi:
–Az, bax gör, hardan bir az dəvə ətə tapırsan... Bu uşaq yaman “dəvə, dəvə” deyir... – mənə işarə elədi. – Əti tapıb verərsən Mədinəyə, qoy dəvə qutabı bişirsən balama...
–Soraqlaşaram... – yenə balaca ağ dəsmalı yelləyib milçəkləri qovmağa başladı. Deyəsən, işsiz dayana bilmirdi. – Hökmən tapdıraram, indi hər şey pulun başında deyil?... – atalar məsəlini söhbətə uyğunlaşdırdı. – Keçəl qutab yeyər, puluna minnət...
Yox yerdən Pərinə dolaşdırmaq istədim:

–Elədi... İntəhası, mən keçəl deyiləm axı... – əşyayi-dəlil kimi əlimi çal saçlarıma çəkdim.
 Pəri duruxdu:
 –Allah eləməsin... Səni demirəm... Sən gözəgəlimli oğlansan... – deyəsən, ağ elədiyini tez anladı. – Kişisən...
 Bibim qəhqəhə çəkdi:
 –Ay Pəri, Gülnaz necədi?
 –Yaxşıdı, ikinizə də dua eləyir... – Pəri gözlərini süzdürüb bibimə cavab verəndə qırımından anladım ki, “Məşədi İbad” məsələsindən halidi...
 –Bəs, nöşün gəlib mənə dəymir?
 –O, nəkarədi gəlib səni narahat eləsin?
 –Nə naratlığı var, o, mənim qızımdı, bura da onun evidi, ona de ki, bir-iki günə gəlib məni görsün...
 –Baş üstə!.. – Pəri sevinclə dəsmalı bərkdən yelləməyə başladı.
 Mən ayağa durdum.
 –Ədə, hara gedirsən? – bibim xəbər aldı.
 –Heç... – mızıldadım, – çoxdandı buralara gəlmirəm, çıxıb bayırda bir az gəzişim...
 –Yarım stəkan çay içdin, çörək də yemədin... – bibim narahat-narahat deyindi. – Ac qarnına küçəyə getmə...
 –Bir azdan gəlib yeyərəm... – dedim. – Hələ acmamışam...

* * *

Qaş qaralanda, çaşdım, axşam da yox e, gecə evdən əl-ayaq Qayığışandan sonra bibim məni artırmada əyləşib təmiz hava almağa da qoymadı ki, dünyanın işini bilmək olmaz, divarın da qulağı var, qapını yaxşı bağla ki, qonşunu oğru bilməyəsən, gəl bala, gəl keçək içəri, otaq bayırdan da sərinli, kondisioner gecə-gündüz işləyir içəridə...
 –Pəri də gedib?.. – otaqdakı divana yayxanıb soruşdum.
 –Hə, – dedi, – özüm dedim ki, get evinə, ertədən gələrsən. Day sən burdasan də... Səninlə bu gecə doyunca söhbət eləyək bibi-bala...
 –Nahaq onu buraxmısan... Söhbət eləyək deyirsən, eləyək, bəs, bizə kim qulluq eləyəcək, çayımızı kim verəcək?
 –Mən! – əlini yüngülcə sinəsinə vurdu. – Bibin ölüb bəyəm?
 –Sənə qıymıram axı, qoca arvadsan...
 –Mən nə qədər qoca olsam da, min cavanı otararam... – söhbətdən tultalqasız dönüb xəbər aldı. – Getdin əminin qəbrinin üstünə? – hələ də ayaq üstəydi.
 –Yox... Sabah gedib dəyəcəm hamısına... – nəfəsimi dərdim. – Amma çaysız mənə çətin olacaq... Mən gecələr oyaq qalanda tez-tez çay içməyə öyrəşmişəm...
 Bic-bic gülümsünüb pıçıldadı:
 –Ay dilbilməz, bu yayın istisində çayı neynirsən? Belə... – boğazını arıtladı. – İki butulka pivə aldirmışam sənə... Hamı çıxıb gedən kimi basmışam butulkaları xaladelnikə ki, soyusun, rahat içib sərinlənsən, ləzzət alasan...

- Sağ ol, bibi... – qulaqlarıma inanmadım. – Kimə aldırımsan pivəni?..
- Pəriyə...
- Həci pivəsidi?
- Yox a, buralarda elə şey olmur... – görünür, içkidən yaxşı başı çıxırdı.
- Əsl pivədi, spirtli, alkaqollu...
- Pəri ağziyirtıqlıq eləməz ki?..
- Əşi, yox... – arın-arxayın əlini yellədi. – Dedim də, o, bizim adamdı...
- Adam qalıb ki, bizim də ola?.. Heç kəsə axıracan güvənmə, ay bibi...
- Haçansa ağziyirtıqlıq eləyəcəksə, cəhənnəmə eləsin, kim inanar ona? El-oba bizi yaxşı tanıyır... Lap inansalar nolacaq ki?.. İslanmışın yağışdan nə qorxusu?..
- Elə bil pivə butulkasını xaladelnikə qoymaqdan piyan olmusan... Bu nə danışıqdı, biz islanmışıq?..
- Çoxdan islanmışıq, bala... – nədənsə sağ əlini tavana tuşladı. – Sən bilmədiyin çox şeylər var... – sözünü yarımçıq saxladı. – Gözlə, gedim butulkaları gətirim... – dedi və otaqdan çıxdı.
- Qıvrıqdı, gedib-gəlməyi uzun çəkmədi, iki butulka gətirmişdi – şüşələrin ağzını da açmışdı – bir dənə də iri stəkan...
- Stəkanı masanın ortasına sürüşdürdüm:
- Buna gərək yoxdu... – deyib butulkanın birini götürərək başıma çəkdim, içki bumbuz olmasa da, soyuqdu, vurmaq olardı... – Yəqin sən də deyəcəklərini ayıq başla dinləmək çətin olardı...
- Sən hardan bilirsən ki, mən nə deyəcəm? – yerini rahatladı üz bəzə, masanın arxasındakı stulda. Arxasındakı divarda da, yəni mənim gözümdən önündə də əmimin böyüdüüb qara haşiyəyə alınmış şəkli. Əlində də uzun, qara təsbeh... Ancaq mən əmimi heç vaxt təsbeh çevirən görməmişdim.
- Özün dedin ki, mənim bilmədiyim çox şeylər var... – yarımçıq butulkanı masanın üstünə qoydum.
- Sən iki butulka pivə ilə piyan olan cüvəllağı deyilsən... – gülümsündü.
- Nə isə, qulağım səndədi... – sözlərinin sonunu qulaqardına vurdu.
- De görək, hansı bədzat ləkə yaxıb bizə, kim isladıb bizi?
- Heç kəsdə günah görmə, bala, biz özümüz dinc durmamışıq...
- Deyirsən, özümüz özümüze qənim kəsilməmişik? – elə bildim uşaqlıqdan hiss elədiyim məqamları dilinə gətirib atamla əmimin arasındakı soyuqluqdan danışacaq...
- Yox, elə demək də düzgün deyil... Gərək sənə hər şeyi əvvəldən danışım ki, bir şey qanasan... Adda-budda da olsa, bildiyim, daşın tarixindən başlayım...
- Əmim onu mənə danışdı...
- Ancaq əsl həqiqəti deməyib...
- Hansı həqiqəti?..
- O həqiqəti ki, nəsil şəcərəmizin ağsaqqalı həmin daşın güdazına gedib. Şura hökumətinin paqonluları tutub onu gedər-gəlməzə yollayıblar ki, sən dini təbliğ eləyib camaatı yoldan çıxardan şarlatansan... O da...
- Bibimin sözünü kəsdim:

–Bunu bilirəm, əmim danışib mənə... Deyirdi çox adamı tutublar bizim nəsilədən. Heç biri də qayıtmayıb...

Hövsələsiz-hövsələsiz əlini yellədi:

–Əşi, səbrin olsun, bilirəm əmin sənə nə deyib... Deyib ki, ara sakitləşəndən sonra, lap dəqiqi, Şura hökuməti ilə almanların müharibəsi başlayanda gedər-gəlməzə göndərilən ağsaqqalın varisi yavaş-yavaş, ehtiyatla yerli camaata deyib ki, bəs, gözünüz aydın, ağsaqqalın gizlətdiyi daşı tapıb gətirmişəm, qoymuşam yerinə... Günbəzin altına... Ürəyinizi buz kimi saxlayın, day sizin evlərdən müharibəyə gedənlərin çoxu sağ-salamat qayıdacaq... Ancaq çox hay-küy yaradıb paqonluları duyduq salmayın. Daşın kəramətindəndi, yaradanın qüdrətindəndi, hər nəydisə, doğrudan-doğruya bizim kənddən davaya gedənlərin arasında ölüb-itən olmur. O vaxt kəndimiz bapbalacaymış, indiki kimi böyüyüb-böyüyüb rayon mərkəzinə bitişməyibmiş... Beləcə, müqəddəs daş təzədən el-obanın gözündə böyüyür, daşın kəramətinə inananların sayı-hesabı itir, müqəddəs yerə bəxşiş gətirmək də öz yerində... Deyirlər, başbilənlər də baş qoşmur daşa ki, xata-bələsi bizdən uzaq olsun, hələ bəzi quyruğu qapı arasında qalan vəzifə sahibləri gecə yarısı gizlin-gizlin gəlib daşa səcdə eləyirlər, dua eləyirlər, dilək diləyirlər...

–Hə, nə olsun, ay bibi? Burda nə var ki?.. – deyib sərin pivənin bir butulkasını boşaltdım.

–Düzdü, dediklərimdə heç nə yoxdu, əsas məsələnin özəyindədi, kökündədi...

–Hansı kökündə?

–Məsələnin də məği bundadı ki, günbəzin altına qoyulan daş... – ara verib nəfəsini dərdi, – gizlədilən daş deyildi... Gedər-gəlməzə göndərilənlərin cüvəllağı varisi o daşı doğrudan-doğruya xəlvətçə köhnə qəbiristanlıqdan, çayın qırağından gətirmişdi... – bibim susub üzümə baxanda mən sövq-təbii, qeyri-ixtiyari bir fit çaldım və o, bəlkə də bunu: “hər şey qaydasındadı”, kimi başa düşüb davam elədi. – Deyirlər, əsl daş indikindən qat-qat balaca imiş, iki ovuca sığışan yumurta formasında... Ancaq bir az yastı, bir tərəfi boz, bir tərəfi gümüşü... Di gəl, gecə-gündüz tamaşa eləsəydin də, bozun gümüşüyə, gümüşünün boza keçid sərhəddini sezə bilməzdin, bəlkəm də boznan gümüşünün yaxın, oxşar olduğuna görə beləymiş...

–Camaatın gözü kor idi, görmürdü ki, daş həminki deyil?..

–A bala, dava vaxtı hamı saman çöpü axtarırdı yapışmağa, kim idi buna fikir verən?.. Ancaq yəqin sonralar kiminsə ağına gəlib sən deyən. Daşı büküb qara, qalın parçaya... Məxləqün ki, quyruğu qapı arasında qaldı, saman çöpündən də yapışacaq, yorulub əldən düşənəcən, nəfəsi kəsilənəcən ilğimin dalınca qaçacaq, əlində-ovcunda nə var, qurban deyəcək, nəzir eləyəcək... Elə sonralar Qarabağ savaşında da elə oldu, yeni dava, qarışıqlıq, qan-qada vaxtı bizim işimiz yaxşı gedir. Quyruğu qapının arasından çıxanın yadına nə Allah düşür, nə də müqəddəs daş-filan...

–Mən o daşı neçə illərdir yuxuda görürəm, – dedim, – uşaqlıqdan o daşı yumurta bilib anama aparıram...

–Tifil balam... – bibim inildədi. – Bu işin binası ondan başlayır ki, varlı bir kişinin yeddi oğlu olur, qəfil yaşadığı kəndə sağalmaz, öldürücü xəstəlik yayılır, kişi də oğlanlarını yığır başına ki, bəs, mən qocalmışam, mənə heç nə olmaz, Əzrayıl qılıncını siyirib başımın üstünü kəsdirsə də, burdan tərpenən deyiləm, çünki mən ananızın yanında gömülmək istəyirəm, sizsə hərəniz var-dövlətimdən gücünüz çatan qədər götürüb qaçın burdan, canınızı qurtarın, istəsəz, illər ötəndən sonra Allahdan gələn bəlanın sovuşduğunu görüb geri qayıdarsız, istəməsəz, yox... Ancaq yəqin ki, mən o vaxta sağ qalmaram, ona görə gəlin bəri başdan halallaşaq... Kişi baxır ki, qardaşların hamısı yükünü tutub getdi, bircə kiçik oğlu gic-gicələk qalıb... Gözləri yaşarır kişinin, deyir oğluna ki, bilirdim sən mənə çox istəyirsən, mənə burda tək qoyub getməyəcəksən, amma bu saat sən də uzaqlara yol alıb başına çarə qılmasan, mən özümü öldürəcəm, görürsən ki, bəla qapımızı kəsib, burdan getməkdən başqa yol qalmayıb... Oğlu qayıdır ki, getməyinə gedərəm e, ay dedə, amma qardaşlarım bütün var-dövləti götürüb apardılar, indi mən boş əllə, səfil-sərgərdan hara gedəcəm, kimin qapısını döyəcəm?.. Kişi baxır ki, həqiqətən oğlanları bitdən-sirkəyəcən evindəki bütün mal-dövləti ata-eşşəyə, arabaya, dəvələrə yükləyib aparıblar, binəva balacaya heç nə saxlamayıblar. Onda yastığının altını eşələyib bir ovuc qızıl verir kiçik oğluna, bir də ki, bizim daşı... Oğlu heyrlənir ki, ay dedə, verdiyin qızılı başa düşdüm, bəs, bu daşı neynəyəcəm? Kişi də deyir ki, bu adi daş deyil, sən də, sənnən törəyənlər də bu daşın hesabına çörək qazanıb özlərinə yaxşı gün-güzəran düzəldəcək...

–Lap nağıla oxşayır... – ikinci butulkanı əlimə götürdüm.

–Nağıl, ya hər nə, mən eşitdiklərimi sənə danışmalıyam, bilmək olmaz, bu gün-sabah ölüb gedərəm, biləsən ki, əsl həqiqət nədi, çünki mənənn sonra buranın yiyəsi sən olacaqsan, həqiqəti bilməyənsə, batıb qalar qaranlığın, zülmətin içində, var-dövlət sel kimi başından aşısa da heç nəyə sahiblənə bilməz... Özü o cansız daşın ən müti quluna çevrilər... Sonra həzrəti Süleyman kimi dünyaya sahib olsa da nə xeyri, nə fərqi... Qul elə quldu...

–Deməli, bizim seyid olmağımız da yalandı?

–Onu deqiq bilmirəm... Düzdü, sənin baban da, əmin də namazı ancaq elgözünə, camaat arasında, məsciddə-zadda qılsa da, oruc tutduqlarını yalandan desə də, “Quran” oxuyan idi, elmlı idi, bizim aramızda, bizim ailədə mövhümatçı, xurafatçı yox idi. Elə rəhmətlik baban da içki içərdi təklikdə... Öz aramızdı, hələ əmin də gillədərdi hərəndə bir bala-bala... – boğazına çirtma vurdu.

–Əmim də içirdi? – təəccübləndim. – Mən onu heç vədə içkili görməmişəm...

–Day sənənlə qədəh-qədəhə vurmayacaqdı ki... Onunku bazarkom Mövsümlə tuturdu, möhkəm dost idilər... Lap qardaşdan artıq... Mən biləni, əmin Mövsümə sənənin atandan, öz doğma qardaşından çox etibar eləyirdi, çox inanırdı. Ocağımızda qurban kəsilən heyvanları da altdan-altdan Mövsümün adamları gəlib aparırdılar bazara...

–Bazara aparıb satırdılar?..

–Yox, ət sərgisi keçirdirdilər orda... – bibim xısın-xısın güldü. – Həlbət ki, satırdılar...

–Axı yadımdadı ki, o qurbanları kasıb-kusuba paylayırdıq... Mən özüm də uşaq vaxtı qapı-qapı gəzib ət paylayardım qonum-qonşuya...

–Ədə, gicsən, Qurban bayramında burda o qədər heyvan kəsilirdi ki, həyətdə yer olmurdu, əlacsızlıqdan adamlar qapımızın ağzında, küçədə kəsirdilər qurbanlarını. Yalan olmasın, kəsilən heyvanların qanı dizə çıxırdı. O qədər ət kasıb-kusuba paylamaq olar? Heyvanların qarnını, başını, ayaqlarını, sür-sümüklü yerlərini həlbət ki, göndərdik bayramdan-bayrama ağzına ət dəyənlərə, day kim idi onlara yağlı-quyruqlu yerlərdən verən?.. Başımıza at təpmişdi?..

–Mən əminin Mövsümlə dost olmağını da bilmirdim...

–Dedim də, qardaş kimi idilər, sözləşmişdilər ki, Mövsüm qızını sənə versin... O da ki, alınmadı, qismət olmadı, biz o qızın ölümünü bilingilin müsibətindən də ağır keçirdik, bala...

–Bizim görüşməyimizi bilirdiz?

–Həlbət ki... – bibim pıqqıldadı. – Siz türbədə mazaqlaşanda, o rəhmətlik qızda günah yox idi, sən dinc durmurdu, əmin hirsələnirdi ki, buların başına yer qəhətdi, indi kimsə görəəcək, el içində rüsvay olacağıq... Belə... – ara verib nəfəsini dərdi. – Sonra qozbel Rəhimin nəvəsinin məsələsi düşdü ortaya... Qozbelin nəvəsi tez-tez qızın qabağını kəsirmiş, söz atırmış qıza... Sən də onu oldürmək istəyirdin... Əminlə bazarkom qorxuya düşdülər, ikilikdə nə oyun durğuzdularsa, yük maşını Qozbelin nəvəsini vurub yarımcan elədi...

–Necə?.. Sən nə danışırısan, ay bibi, – hələ də əlimdə saxladığım dolu butulkanı masaya qoydum. – Belə çıxır ki, qozbelin nəvəsini maşın qəsdən vurmuşdu?..

–Bax, orasını mən yüzdə-yüz bilmirəm, imanımı nöşün yandırım, di gəl, qırımlarından belə hiss eləmişəm... Ya onlar bu işdən xəbərdardı, ya da bizim yerli dindarlar bu oyunu durğuzmuşdu, səninlə qozbelin nəvəsinin deyişməsinə, sözünüzün çəp gəlməsinə, o yekəbaşın bizim ocağı, daşı lağa qoyub gülməsinə çox adam eşitmişdi, çox adam bilirdi axı... Yəni ki, mən indiyəcən bu işin təsadüf olmağına, səninlə sözü çəp gələndən beş-altı gün sonra onun təsadüfən maşın altında qalmağına inanmıram, – çiyinlərini çəkdi, ya burasını deməyinə peşman olmuşdu, ya da doğrudan-doğruya dəqiq bilmirdi. – Oğlanı vuranı tapmadılar axı... Bircə onu dedilər ki, guya hansısa yük maşını imiş. Di gəl, maşın da, sürücü də yağlı əppək olub çıxdı göyə, bu məsələ qaranlıq qaldı...

–Sonra öldü də qozbelin nəvəsi?..

–İndiyə qozbelin nəvəsi qalar?.. Çoxdan ölüb... Elə ölməyi yaxşı idi, Allah kəssin o cür yaşamağı... Yazıq yarımcan idi də... – dərinə köks ötürüb heyifisiləndi. – Amma bazarkomun da, elə sənəmin də əli həmişə böyüklərin ətəyində olub, mən ucundan-qulağından bilirəm e, onlarsa ikilikdə çox həngamələr törədiblər, əminin başaşağı, yerə baxa-baxa gəzib sakit davranmağına baxma, dinc, fağır adam deyildi o... Burası var

ki, qozbelin nəvəsinin yarımcan olmağı işimizə də yaradı, məxluq təzədən axışmağa başladı müqəddəs daşın ziyarətinə... Şöhrətimiz təkcə qonşu rayonlara yox e, böyük şəhərlərə, paytaxta yayıldı, dörd bir yandan bura diləyə gəldilər...

–Belə başa düşdüm ki, daş havaya da qalxmır... – pivə butulkasını götürüb axıracan başıma cəkdim, içdiklərim boğazıma, sinəmə də dağıldı, köynəyimin yaxası islandı. – Hərdənbir daşın ətrafının öz-özünə alovlanması da uydurmadı, hə?

–Sən oxumuş adamsan, ay pir olmuş, daş da havaya qalxar, daş da havada dayanar? – yenə pıqqıldadı. – Daşın ətrafındakı alova gəlincə, hərdənbir əmin orda şam yandırardı. Vəssalam-şüttamam...

Əl çəkmədim:

–Daşın altında övliya-zad da yoxdu?

–Var... Daşın altında balaca zirzəmi var... Yolunu göstərəcəm sənə...

–Nə var ki zirzəmidə?

–Çox iri, qədim bir sandıqdı...

–Bəs, sandıqda nə var?..

–Qədimdən kimin əlinə nə keçibse, qara gün üçün yığıb ora... Qızıl, bahalı üzüklər, qymətli daşlar, qızıl pullar, sonradan yavaş-yavaş dollar, yevro... Ona görə övliya məsələsini atmışdılar ortaya ki, heç kəs oranı eşləməyə cəsarət eləməsin...

–Sağ ol, bibi...

–Bizdən qabaq olan şeydi, bala, amma əmin də çox var-dövlət yığıb ora...

–Atam da bunları bilirdi?

–Bəzi şeylərdən xəbərdardı... Sənin atanın xasiyyəti başqa çürdü, qaynayıb-qarıxmırdı bizlərə, adına oxşar yaşayırdı rəhmətlik, kefli İsgəndər idi... İçən kimi də piyan olurdu, gəlib bizim abırımızı bükürdü ətəyimizə... Ayıq olanda yenə quzuya dönürdü... Yazıq qardaşım, həddini bilmədi içməyin, içki də onun həyatını puç elədi...

–Elə hamımızın sonu puçdu...

–Elə demə, bala...

–Atam da olsa deyəcəm, axıracan başa düşmədim onu, yanına gedib həmdən-həmə bir dərdini danışırıdın, rəhmətlik qəflətən: “dəmdən-dəmə”, deyib məsələyə dəxli olmayan şeyləri atırdı ortaya...

–Sənin atanın ən çox söydüyü mən idim, bir də əmin idi... Amma biz qəsdən ona bəməzə deyirdik, guya ki, bizi söyüb abırımızı ətəyimizə bükür, çox istədiyindən məzələnir, zarafatlaşır bacı-qardaşı ilə... Əmin də, mən də hər şeyi keçmişik, halal eləmişik ona, çünki o, heç kəsə bənzəmirdi, öz aləmi vardı. İndi o, haqq dünyasındadı, sən də çox dərinə getmə...

–Bundan sonra dərinə gedib neynəyəcəm, bəzi şeylər yadıma düşdü, sözgəlişi dedim, – söyləyib dolama yolla mətləb üstünə qayıtmaq istədim. – Sən dünyagörmüş, ağbirçək adamsan, mən gözümü açandan buralarda böyükdən-kiçiyə hamı sənə “bibi” deyir, hörmətini saxlayır, din-imandan da halisən... “Quran” əlindən düşür...

Dediklərim üreyincə olsa da, nədənsə şübhələnmişdi, uzaqdan başlamağım könlünə yatmadı:

–Ədə, orası məlumdu e, qoltuğuma qarpız vermə mənim, sözünün canını de...

–Deməyim odu ki, niyə sən adi bir şeyi bilmirsən?

–Nəyi bilmirəm, ədə? – diqqət kəsildi.

–Sizin əməlləriniz fırlıdaqdı. Böyük fırlıdaq... Allaha kələk gəlməkdi, günahdı, böyük günah... O dünya varsa, biz axirətdə nəsillicə əbədiyyən diri-diri yanıb külə dönəcəyik, hərgah o dünya yoxdusa, danışılanlar, yazılanlar nağıldısa, adamlara təsəlli vermək xatirinə uydurulubsa, hər gecə yatmaq istəyəndə yuxumuz ərsə çəkiləcək, ilan vuran yatacaq, amma ürək ağrısı, səksəkə bizi rahat yuxuya getməyə qoymayacaq... Elədiklərimiz qabağımıza çıxacaq... Bəlkə də qabağımıza çıxır, intəhası, gönümüzün qalınlığından bunu qana bilmirik... – deyərsən, iki butulka pivə məni kefləndirmişdi, ilhama gəlib əməlli-başlı nitq söyləyirdim.

–Kafir-kafir danışma, ağız-burnun əyilər, bəndə, məxluq nəkarədi Allahu aldatsın, o gözəgörünməz hər şeyi bilir, hər şeyi görür... Ondan xəbərsiz heç nə baş vermir. Nə kainatda, nə axirətdə...

–Amma yazıq, fağır bəndəni barmağına dolayıb son tikəsini almaq olar?..

–Bayaq sözgəlişi dediyimə bənd olma... Heç kəs son tikəsini ağızından çıxarıb nəzir verməz, qurban deməz, bala, qızıqma... – etiraz eləsə də, zərrəcə hirsənmədi, soyuq-soyuq üzümə baxdı, tükü də tərənəmədi. – Mən daş məsələsini səndən gizlədə bilərdim, amma qəsdən dedim ki, ölüb-eləsəm, mənə tapşırılanı sənə ötürüb o dünyaya rahat gedim. Adamlar bura umudnan gəlib, ya vəlvələdən, ya zəlzələdən çox vaxt diləkləri yerinə yetib... Burda pis nə var ki?.. Biz heç kəsə deməmişik ki, burda qurban kəs, nəzir payla... Binadan adamlar alış-verişə o qədər öyrəşiblər ki, elə bilirlər umudlarının cücərməsi üçün çox pul xərc-ləməlidilər. Əstəğfürullah, daşın vasitəsi ilə Allaha rüşvət verməlidilər, o daş da istər-istəməz vasitəçi olub. Burda bizim günahımız nədi?.. O itən daşın yerinə bu birini gətirib qoymasaydılar, bəlkə Şura-Alman davasında bütün nəslimiz acından qırılacaqdı. Üzümə matdım-matdım baxma, düz deyirəm, deyirlər, o davada camaat ot yeyirdi, köpük qusurdu, amma pis-yaxşı, bizimkilər o aclıqdan, o səfələtdən sağ-salamat çıxdı...

–Sən o fırlıdağa haqq da qazandırırısan?

–Haqq qazandırmıram, amma bir əhlikef haçansa bilə-bilə bir ağacı əyri əkibsə, biz neyləyə bilərdik? Biz kim idik, əlimizdən nə gəlirdi? Dedim də, hər şey bizdən qabaq baş verib...

–O ağacı tamam kəsmək lazım idi...

–Necə yəni?

–O daşı parça-parça doğrayıb tualetə atmaq gərəkdirdi...

–Pah!.. Ağzın isti yerdədi sənin... Çünki çətinlik görməmişən, zəhmət çəkməmişən, nə istəmişən, hazır gəlib qabağına. Hazıra nazir olmusan... Mən qoca arvadam, bu gün varam, sabah yox, bütün var-dövlət sənindi. Nöş tanrına təpik atırsan?.. Elə bilirsən bizə asan olub, ya bizim aqlımıza

gəlməyib sən deyənlər?.. İndi sən, dünən yumurtadan çıxan yaxşı adam oldun, Allah adamı oldun, əminlə mən fırıldaqçı?.. Belə deyirsən?..

–İncimə, ay bibi... Ancaq... belə çıxır...

–Səncə nöşün belə eləmədik? Yəni biz belə pis adamlarıq?..

–Bilmirəm... – çiyinlərimi çəkdim. – Niyə eləmədik? – soruşdum.

–Çarəsizlikdən... Day geriye yolumuz yox idi...

–İnanmıram... – təkrarladım. – Gecənin bir aləmində o daşı parça-parça doğrayıb ayaqyoluna atmağa nə var idi ki?..

–Nə?! – qəhqəhə çəkdi. – Oruluq, Qurban bayramı bir yana, yadından çıxıb ki, məhərrəmlikdə daşın-türbənin ətrafına, həyətimizə iynə atsaydın yerə düşməzdi. Burda şəbih çıxarırdılar, sinə, zəncir vururdular, baş yarırıdılar, mərsiyə deyirdilər, ağı deyirdilər, ehsan verirdilər... İllərdi həmin ay gələndə həmişə o cür tünlük, gurluq, qarmaqarışıqlıq olur, axır zamanlar məhərrəmlikdə balaca bir maşınla polis də gəlib uzaqdan-uzağa nəzarət eləyir bura gələnlərə ki, camaat, məxluq, adamlar bilmədən, özlərini-sözlərini unudub nə yan-yörədəkilərə bir xəsarət yetirsin, nə də elə özlərinə... Day baş yarmağa, qan tökməyə də qoymurlar dindarları ki, bəs, qan vermək istəyirsənsə, get xəstəxanaya, qoy axıtdığın qandan məxluqa bir xeyir dəysin...

–Noolsun?..

–O olsun ki, sən o dindarları zəif bilmə, onların inancı ilə oynamaq olar? Daşı paralamaq istəyənin özünü parça-parça eləyib başıaşağı zaxoda atar onlar... Allah eləməmiş, kim dayanıb dura bilər üzü dönmüş möhvümatçıların, xurafatçıların qarşısında? Adamın nəslini kəsib külünü göyə sovurarlar... Hünərin var paralama e, o daşı bir balaca yerindən tərpet... Sabah get məscidə, dindarları yığ başına, əlini “Quran”a basıb həqiqəti söylə ki, həyətimizdəki qara örtüyə bükülmüş daş müqəddəs-zad deyil, o daşı çayın qırağından gətirmişik, heç biz özümüz də seyid-zad deyilik, düz-əməlli bilmirik ki, hansı yuvanın quşuyuq, bizi bağışlayın, bilməmişik, üzr istəyirik, səhv olub... Gör sabaha salamat çıxırıq, ya yox... Dərimizə elə saman tərərlər ki, ölmək onun yanında toy-bayram olar, – masanı döyəclədi yavaşca. – Yəni çarə yoxdu, mənim balam, indi biz özümüz o daşın əsiri olmuşuq... Bataqlığa düşmüşük, çabaladıqca, tərpenib çıxmağa çalışdıqca daha dərinə gedirik, zığ-palçıq gəlib dirənilir ağızımıza, ona görə hələlik ən salamatı sakit dayanmaqdı, bəlkə haçansa qurban olduğumun bizə rəhmi gələ, yox yerdən özü bir yol açar... Yoxsa, özümüz bu zibildən çıxma bilməyəcəyik, bu düynü açma bilməyəcəyik, yeddi arxa dönənimizin günahlarını yumaq üçün burdakı qızıl-gümüş üstündə otura-otura öləncən əzab çəkməliyik, sonrası da ki, lap qaranlıqdı, nə ordan xəbər gətirən olub, nə də bir ün eşidilib...

–Məsələ lap qəliz, dolaşlıq imiş... – dedikləri ağıma batmışdı. – Ancaq ola bilməz ki, çarə tapılmasın. Tapa bilmədiyinə “yoxdu” demək can rahatlığıdır. Bircə ölümə çarə yoxdu...

–Hər halda, sonralar nə əmin tapa bildi o çarəni, nə mən... Bəlkə bizdən qabaqkılar da çıxış yolu axtarıblar, di gəl, əlləri heç yana çatmayıb?.. Hərdən mənə elə gəlir ki, bizim kişilər dərddən içirlər, düşdükləri

quyudan çıxıb bilmədiklərindən içirlər... İçirlər ki, dərdi-qəmi unudub az-cana rahat olsunlar...

–Ola bilər... – mızıldadım. – Sən lap əlli ilin alkaşı kimi danışırısan...

–Ona görə yığış gəl, bu ocağa sahib çıx... – zarafatımı qulaqardına vurdu. – Mən qocalmışam day... Bu gün-sabahlığam...

–Allah eləməsin...

–Nöş eləməsin, ölüm haqdı, mən qurdnan qiyamətə qalacam?

–Onu bilmirəm, amma sən hələ çox yaşayacaqsan...

–Nə deyim, qədər Allahındı... – söhbəti dəyişdi. – Sabah qəbir üstünə gedəndə yolüstü özünə şalvar-köynək, mayka-tursiy al...

Güldüm:

–Aləmsən e... Allah-tanrı, din-iman, ölüm-itim söhbətindən birdən-birə mayka-tursiyə necə endin, ay bibi? Hərdən mənə elə gəlir ki, sən bir kərə o dünyanı görüb qayıtmısan, day heç nədən qorxun-hürkün qalmayıb...

–Ədə, az danış... Mədəni olub mənimçün... – qımıışdı. – Elə mayka-tursiy də lazımlı söhbətdi... Dalaçıq gəzəcəksən burda?..

* * *

Həmin gecə yuxuda gördüm ki, hardasa uzaq bur səhradayam, hər yer ağappaqdı, səhranın qızılı qumunun üstünə qar bəmbəyaz, qalın bir yorğan örtüb. Hər yan qarın içində qaçısan, oynayan, qışqırısan, gördüyünə inanmayaraq sevincək atılıb-düşən, hələ də nə baş verdiyini düz-əməlli dərk eləməyən qarayanız, ayaqyalın, yarıçılpaq uşaqlarla doludu. Bəzi uşaqlar neyləyəcəklərini bilmədən ovucları ilə qarı yerdən götürərək ağızlarına aparır, ömürlərində birinci kərə gördükləri qarı yeyirlər. Qarı yeyə-yeyə də min ilin xəşbəxti kimi gülümsəyirlər. Səhraya qar yağsa da, göyün üzü tutqun olsa da, qar əriməsə də hava soyuq deyildi, qar da isti idi bəlkə? Qar soyuq olsaydı, uşaqların yalın ayaqları üşüyərdi...

Bir az aralıda isə iri, tüklü, kök, beli iri “təpəli” dəvələr mənə əhatəyə alıb bir-birlərinə aman vermədən şıdırğı rəqs eləyirdilər, onların oyununda sinxronluq, ahəngdarlıq vardı, rəqs eləyənlərin hərəkəti bir-birini tamamlayırdı. Sanki uzun müddət bir yerdə məşq eləyib səbirlə qarın yağmasını gözləyirlərmiş. İndi də ustalıqlarını göstərmək məqamı yetişmişdi. Bəlkə də əcdadlarına belə nəşib olmayan xəşbəxtliyin dadını çıxarırdılar. Dəvələr ləngər vura-vura atılıb-düşdükcə bellərindəki “təpəcik”lər silkələnirdi, boğazlarındakı qızıl zıncırov cingildəyərək səs-səsə verirdi... Gövşəyə-gövşəyə oynayanlar zıncırovun səsini vecinə almırdı. Amma sanki o zıncırovların səsi dəvələrə diri, cəld oynamaq üçün şövq verirdi. Oynayıb susuz səhraya qar yağdıran dəvələr hələ də öz güc-qüvvələrinin, kəramətlərinin fərqində deyildi, dördayaqlılar qar yağdığına görə oynayırdılar, daha bilmirdilər ki, onlar oynamağa başladığından qar yağıb... Neçə nəsil əvvəlki dəvənin qorxudan, özünə inamsızlıqdan görə bilmədiyi işi görüb oynayanlar. Külli-ələmi veclərinə almadan bir yerdə dallarını yerdən qaldıraraq başlayıblar rəqsə və oynamağa başlayan kimi də

səhranı qar, bəyaz örtük bürüyüb. Dəvələrsə oynamaqdan yorulmaq bilməyib, o qədər oynayıblar ki, göy üzündə qar qurtarıb... Qəflətən göy guruldayıb, ildırım çaxıb, hər yan zülmətə bürünüb...

Qorxudanmı, vahimədənmi üzüqoylu uzanıb havanın işıqlanmasını gözlədim, hava nura boyananda gördüm ki, nə uşaqlar var, nə dəvələr, nə qar, nə də səhra... Məzarlıqdayam... Anamın başdaşını qucaqlamışam bərk-bərk... Nədənsə titrəyirəm, ürəyim elə döyünür, sanki köksündən çıxacaq. Bir də özümə gəlirəm ki, qucaqladığım anamın yox, atamın başdaşdı, atamın ağ mərmərin üstündəki kədərli qara şəkli mənimlə danışır, amma şəkildəki ağzını açmır, səsini çıxartmır danışanda fikirləri birbaşa beynimə yeriyyir: "Hə, mənim balam, onlar məni öldürdülər, qoymadılar yaşayım". Mən çılgınlıqla bərkdən xəbər alıram: "Kim öldürdü səni?" O, susub cavab vermir, deyəsən, çaşıb qalıb, bilmir həqiqəti desin, ya yox... Nəhayət, qərara gəlib söhbəti dəyişir: "Anan açdı, yemək apar ona", – deyir. "Nə aparım?" – xəbər alıram. "Yumurta apar", – deyir. Utana-utana mızıldanıram: "Axı mənim yumurtam yoxdu, hardan tapım burda yumurtanı?" "Mən verərəm sənə", – deyir. "Bəs, sən özün niyə aparıb vermirsən?" – soruşuram. Bu dəfə səs lap qəmli gəlir: "Məni onun yanına buraxmırlar". Havada iri bir yumurta görünür, bir tərəfi gümüşü, bir tərəfi boz... Çəkinə-çəkinə ehmalca yumurtanı ovuclarımın arasına alıram. "Salıb sındıracağından qorxma, – deyir, – bu yumurta dağdan düşsə də sınıan deyil". Bu dem əlimdəki yerə düşür, baxıram ki, yerə düşən daşdandı, özü də iki bölünüb, bir tərəfi gümüşüdü, o biri yan boz...

Əlimdən düşən daş düşdüyü yeri, atamın qəbrini də tən ortadan çartladı, bu dəfə lap pis qorxuram, boğazım quruyur, elə bilirəm ki, atam o çatlaq yerdən çıxıb üstümə hücum çəkəcək ki, ay fərsiz, bir yumurtanı da əlində saxlaya bilmirsən, sənə iş buyurmaq olmaz, mənim evimi dağıdıb tarmar elədin, indi mən bir ölüm ömrünü harda, bu çatlaq məzarda necə yaşayacam?..

Sonra qulağıma qarışıq səslər gəlir, ayırd eləyə bilmirəm ki, nə səsidir, gözlərimi açıram ki, səs bəridən eşidilir, həyətdəki xoruzlar səs-səsə verib banlayır, itlər hürür, inəklər böyürür, qoyun-quzu mələşir, hətta pişiklərin də qəzəbli miyoltusu həyəti başına götürüb, sanki heyvanlar sözləşib bir yerdə konsert verməyə başlayır. Amma görünür konsert vermək istəyənlər hələ bir yerdə uzun müddət məşq eləməli idi; çoxu xaric "oxuyurdu", dəvələr kimi ahəngdarlıq, uyğunluq, uyarlılıq yox idi həyətdəkilərin nəğməsində. Düzdü, dəvələr oxumurdu, ancaq elə rəqs eləmək, oynamaq var ki, oxumaqdan, zəngulə vurmaqdan qat-qat irəlidi...

Kiminsə hövsələsi çatmadı – Məxluqun səsi idi deyəsən – və bərkdən deyindi:

–Ay çərdəymişlər, nə səs-səsə verib qulağımızı dəng eləyirsiniz, yenə noldu sizə birdən-birə?.. Allah iraq eləsin, zəlzələ-zad olacaq nədi?..

Bibim ona acıqlandı:

–Yox bir, vulkan püskürəcək!.. Sabah-sabah ağzını xeyirliyə aç... Sən bəd-bəd danışmasan, qurd quzu ilə yola gedər...

Məxluq ayağını geri qoymadı:

–Vallah, ay bibi, bu heyvanların qulaqbatırıcı səsindən, qəfil dəli kimi ora-bura qaçmağından aqlım bir şey kəsmir... Lapdan hövlləniblər durduqları yerdə... Yəqin cin-şeytan görünüb buların gözünə... Ya da ki, yaxın vaxtlarda daşqın, sel, zəlzələ olacaq... Baxarsan, mən ölü, sən diri...

–Hələ də dediyini deyir e... Ədə, bir kiri görüm... Elə səni görüb qorxub o yazıqlar, sən şeytannan da betərsən... – bibim onun cavabını verdi. – O ki qaldı aqlının kəsməməyinə, onu düz dedin, olmayan, binadan küt yaranan, həlbət ki, kəsməz...

Dodaqlarım qaçdı, qalxıb geyindim, keçib vanna otağının yanındakı divarları mərmər, güzgülü otaqda əl-üzümü yudum, daraq tapmadığımdan nəm saçlarımı əlimlə sayaladım, qaşlarıma sığal çəkdim, həvəslənmişdim, təzə ülgüc görsəydim, üzümü də tərəş eləyəcəkdim, vaxtı idi sir-sifətimi qırmağın, di gəl, güzgünün altındakı daxilləri eşələsəm də, axtardığımı tapmadım. Əvəzində cürbəcür daraqlar tapdım siyirtmədə. Seyrək saçlarımı nəmləyib yaxşı sayalamışdım, daha darağa ehtiyac yoxdu. Çox zaman belə olur, axtardığını tapandan sonra baxırsan ki, bekara əziyyət çəkmisən, tapdığın sənə gerek deyilmiş... Ülgücüsə tapa bilməsəm də, nədənsə, kefim göyün yeddinci qatında idi, görünür, doyunca yatdığım dandı...

Həyəət düşəndə gördüm bibim yenə oturub çinarın altındakı masanın arxasında, çay içir.

Məni görüb əlini yellədi:

–Bilirəm, belə ertədən çörək yemirsən, gəl bəri, heç olmasa, bir stəkan ballı çay iç, bədənin qüvvətlənsin...

–Qüvvətlənməyi neynirəm, – pıqqıldayıb çiyinlərimi oynatdım, – rinqə-zada çıxacam?

–O boyda məktəb qurtarıb həkim olmağınla qürrələnmə, dilbilməzsən, – mənalı-mənalı gülümsünüb Pərinə səsledi. – Az, uşağa çay gətir... – qadın çayı mənim qabağıma qoyub getmək istəyəndə bibim imkan vermədi. – Hara gedirsən, otur, guya bizim sənən gizli söz-söhbətimiz var? Sən bu evin doğma adamısan...

Bibimin sözləri Pəriyə ləzzət elədi, gülümsünüb dodaqaltı:

–Çox sağ ol, ay bibi... – deyərək oturdu mənim yanımda, yenə başladı əlindəki balaca, ağ dəsmalla süfrədəki milçəkləri qovmağa... Deyəsən, dinc dayana bilmirdi, süfrəyə qonmaq istəyən qanadlıları, bu dəfə arılar da gəlmək istəyirdi şirəyə, didərgin salmağa adət eləmişdi.

–Ay bibi, atamın evinin açarı hardadı? – qəfil xəbər aldım.

Duruxdu:

–O hardan yadına düşdü? Məndədi, necə ki?..

–O evə baxmaq istəyirəm... – dedim.

–O evin qapısı necə ildi ki, bağlıdı, yəqin içəri yaman gündədi... – dedi.

– Xeyir ola?..

–Elə-belə ora baş çəkmək istəyirəm...

–Nolar... – etiraz eləmədi. – Haçan istəsən de, açarı verim... İstəyirsən adam göndərib təmizlətdirim o ev-eşiyi ki, sən gedəndə üst-başın batmasın? Lap həyəət-bacanı da süpütdürüm...

–Lazım deyil, qalıb eləməyəcəm ki, orda, elə ayaqüstü baxıb qayıdacam...

–Özün bil... – deyib söhbəti çevirdi. – Gecəni necə yatdın?

–Bərk yatdım. Daş kimi... Qərribə bir yuxu da gördüm...

–Nə gördün?.. – yerində qurcalandı.

–Gördüm ki, dəvələr oynayır mənim ətrafımda... – onun qanını qaraltmamaq üçün yuxumu yarımçıq danışdım. – Görəsən, nə deməkdə bu?

Pəri öz aləmində tez yuxumu yozub bibimə dedi:

–Məxluqun qardaşına tapşırısam dəvə ətini. Sabah gətirəcək...

Bibim razılıqla başını tərpətib mənə cavab verdi:

–Mən rəmmal deyiləm, yuxuyozmadan-zaddan da bir elə başım çıxmır, amma sənin yuxunda hər şey açıq-aşkardı, kor-kor, gör-gördü... Oynamaq toy-düyün əlamətidir, dəvələrin oynamağısa, lap zurna-balabanlı, şıdırğı toydu... Düz demirəm, Pəri?

Pərinin yanaqları allandı, sanki özü ərə getməyə hazırlaşdı:

–Elədi... – dedi, baxışlarını yayındırıb gözlərini süfrəyə dikdi. – Cəddinə qurban olum sən, sən həmişə haqq söyləyən olmusan, ay bibi...

–Bəs, mənim Gülnaz qızım haçan gəlib bibisini görəcek? – bibimin səsi birdən-birə cod və amirane gəldi.

–Sabah... – Pəri gülə-gülə cavab verdi. – O da sabah gələcək...

Mən stəkandakı çayla dodağımı islatdım.

Bibim boğazını arıtlayıb diqqətlə Pəriyə baxaraq mənim ondan heç vədə eşitmədiyim sirli-sehirli, bir az da bəlağətli səslə dedi:

–Bu ocaq sahibinə, o daş sahibinə tapşırıram sən qızını!.. Allah sənə o bircə balanı xoşbəxt eləsin...

Pəri sevinə-sevinə ürəkdən:

–Amin!.. Allah bütün balaları yarıyanlardan eləsin... – deyib qıyqacı mənə elə baxdı ki, bir anlığa özümü uşaq da olmasa, yeniyetmə hesab elədim.

...Qəflətən həyətdəki heyvanlar bu dəfə lap bərkdən səs-səsə verdilər, mələşmə hürüşməyə, böyürtü miyoltuya, banlama qaqqılıya qarışdı, üçümüz də birdən diksinib maraqqarışlıq narahatlıqla yan-yörəyə boylandıq.

Bibim narazı-narazı çığırdı:

–Adə, a Məxluq, noldu yenə orda, nə çər deydi sizə?.. – çıxırana hay verən olmadı. – Qoymazsınız sakitcə çayımızı içib zəhərlənək?.. – qulaqbatırıcı küy salanları da Məxluqa qatıb cəm halında deyindi, guya binəva Baratın oğlu da heyvanlara qoşulmuşdu, Məxluq da əlini qulağının dibinə qoyub zilə çıxmışdı, ancaq yəqin həyətin o başına gedib çıxmadı bibimin səsi, o da əlacsız-əlacsız üzünü yanımdakına tutub bu dəfə sakitcə dedi. – Az, Pəri, sən Allah, get gör, o gedə yenə nağayrır, nə hoqqa durğuzur orda...